T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
GÜZEL SANATLAR EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
RESİM – İŞ ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

TOPLUMSAL CİNSİYET BAĞLAMINDA EĞİTİMCİ KADIN SANATÇILARIN SANAT EĞİTİMİNDEKİ YERİ

Aylin KARA IŞIK

(Yüksek Lisans Tezi)

İstanbul, 2023

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
GÜZEL SANATLAR EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
RESİM – İŞ ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

TOPLUMSAL CİNSİYET BAĞLAMINDA EĞİTİMCİ KADIN SANATÇILARIN SANAT EĞİTİMİNDEKİ YERİ

THE PLACE OF EDUCATIONAL WOMEN ARTISTS IN ART EDUCATION WITHIN THE CONTEXT OF GENDER

Aylin KARA IŞIK

(Yüksek Lisans Tezi)

Danışman

Prof. Dr. Şehnaz YALÇIN

İstanbul, 2023

Tüm kullanım hakları

M.Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü'ne aittir.

© 2023

ETİK BEYANI

Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırladığım çalışmamda;

- Sunduğum bilgileri, dokümanları ve verileri akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Çalışmamda yararlandığım eserlerin tamamına atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Elde ettiğim verilerde ve sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı bildirir, aksi bir durumda aleyhimde doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

…/…/2023

(İmza)

Aylin KARA IŞIK

ONAY

Aylin Kara Işık tarafından hazırlanan "Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Eğitimci Kadın Sanatçıların Sanat Eğitimindeki Yeri" konulu bu çalışma …./…/2023 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda aşağıdaki jüri üyeleri tarafından başarılı bulunmuş ve Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

	Ad Soyad	**İmza**
TEZ DANIŞMANI:	**Prof. Dr. Şehnaz YALÇIN**	
JÜRİ ÜYESİ:	Prof. Dr. Şehnaz YALÇIN	……..
JÜRİ ÜYESİ:	Prof. Dr. Ayşin SATAN	……..
JÜRİ ÜYESİ:	Dr. Öğr. Üyesi Ahmet DOKSANOĞLU	……..

ÖZGEÇMİŞ

2008	Kocaeli Anadolu Güzel Sanatlar Lisesi Mezunu
2017	Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Resim – İş Öğretmenliği Anabilim Dalı Mezunu Bölüm Birinciliği
2018	Sanat Merkezi'nde Resim Öğretmenliği
2019	Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Resim – İş Öğretmenliği Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programına Giriş
2020	Ankara Müzik ve Güzel Sanatlar Üniversitesi Müzik ve Güzel Sanatlar Eğitim Fakültesi Görsel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı'nda Araştırma Görevliliği devam etmektedir

ÖNSÖZ

Türkiye'de kadın ve sanat üzerine yapılmış çalışmalara bakıldığında; sanat, kadın ve sanat eseri, kadın ve sanat, kadın ve bedeni, kadın sanatçılar ve biyografilerine ulaşılmaktadır. Kadın ve sanat eğitimi çerçevesinde ele alınmış bir çalışmanın eksikliği sonucu bu çalışma ortaya çıkmıştır. Sanat eğitiminde sanatçı ve eğitimci kimliği ile birlikte var olan eğitimci kadın sanatçıların değerli görüş, deneyim ve cinsiyete dayalı yaşadıkları sorunları ortaya çıkararak toplumsal cinsiyet bağlamında görsel sanatlar alanında farkındalık oluşturması hedeflemektedir. Bu çalışma süresince bilgi ve desteğini esirgemeyen danışmanım Prof. Dr. Şehnaz YALÇIN'a**,** eğitimimi destekleyen annem ve babam Aynur ve Hüseyin KARA'ya kardeşlerim Hilal ve Nihal'e, Arş. Gör. olarak çalıştığım Ankara Müzik ve Güzel Sanatlar Üniversitesi Dekanı Prof. Dr. Ebru TEMİZ'e, çalışmamı destekleyen Prof. Dr. Aybala AKSOY'a, Doç. Dr. Aybige DEMİRCİ ŞENKAL'a, tezime destek olan Bölüm Başkanı Doç. Sevinç KÖSEOĞLU ULUBATLI'ya sonsuz teşekkürler. Son olarak hayallerime ortak olan, sevgisini, inancını ve desteğini her daim hissettiğim hayat arkadaşım Yavuz Ali IŞIK'a ve tez yazma süresince sıcaklığıyla destekçim olan kedimiz Şanuar'a teşekkürler.

ÖZET

Toplumsal cinsiyet çalışmalarının özelde görsel sanatlar eğitimi alanında ele alınmasını amaçlayan bu araştırmada eğitimci kadın sanatçıların cinsiyete dayalı alanda karşılaştıkları sorunlar ve deneyimlerin yarı yapılandırılmış görüşme soruları ile yapılan görüşmeler sonucu elde edilen verilerle ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Araştırmanın evrenini Türkiye'de bulunan devlet üniversitelerinin Eğitim Fakültesi Resim – İş Öğretmenliği ve Görsel Sanatlar Eğitimi Bölümü programlarında görev yapmakta olan asgari düzeyde doktor unvanına sahip kadın akademisyenler oluşturmaktadır. Araştırmanın verileri yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile toplanmıştır. Araştırmada elde edilen verilerin analizinde içerik analizi yöntemi uygulanmıştır. Eğitimci ve sanatçı kimliği olan kadın öğretim üyeleri ile yapılan görüşmelerde eğitim hayatında cinsiyete dayalı sorunlara ilişkin, öğrenim süreci boyunca cinsiyete dayalı olumsuz durumlarla karşılaşmalarına ilişkin, çalıştığı kurumlarda cinsiyete dayalı yaşanılan sorunlara ilişkin, aile hayatında cinsiyete dayalı yaşanılan sorunlara ilişkin, evlilik, hamilelik ve doğum sonrasının akademik yaşantıya olan etkisine ilişkin, çalışmalarındaki kadın, toplumsal cinsiyet ve kimlik konularına yer verme durumuna ilişkin ve ülkemiz sanat tarihinde kadının bulunduğu konuma ilişkin sorular yer almıştır. Görüşmelerden elde edilen verilerde; kadınlar aileleri tarafından cinsiyete dayalı olarak aşırı korumacı bir tavırla hayatlarını ve eğitimlerini sürdürdükleri, eğitim hayatlarında istismar ve ayrımcılığa maruz kaldıkları, aile yaşantılarında erkek bireylerle eşit olmadıkları, hamilelik, doğum ve doğum sonrası bebek bakımı sürecinde akademik yaşantının kesintiye uğradığı, kadınların sosyal roller gereği üstlendiği sorumlulukların eğitim ve çalışma hayatlarını olumsuz etkilediği, akademik yaşantısının olumsuz etkilenmesini istemeyen kadınların aile yaşamlarında olumsuz durumlar yaşadığı, sosyal roller gereği sorumlulukları daha az olan erkeklerin kadınlara göre daha hızlı unvan aldığı, sanat camiasında eser satışlarında erkeklerin kadınlara oranla daha fazla ve daha yüksek fiyatlara eser satışının olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Toplumsal cinsiyet, Sanat eğitimi, Türkiye sanat eğitimi, Eğitimci kadın sanatçılar

ABSTRACT

In this research, which aims to deal with gender studies in the field of visual arts education in particular, it is aimed to reveal the problems and experiences faced by female educators in the field of gender, with the data obtained as a result of interviews with semi-structured interview questions. The universe of the research consists of female academicians with a minimum level of doctorate, working in the Education Faculty Painting - Business Teaching and Visual Arts Education Department programs of state universities in Turkey. The data of the research were collected by semi-structured interview technique. Content analysis management was applied in the analysis of the data obtained in the research. In the interviews made with the female faculty members who are educators and artists, the problems related to gender-based problems in education life, their encountering with negative situations based on gender during the education process, the problems experienced based on gender in the institutions they work, the problems experienced in family life related to marriage, pregnancy and postpartum. There were questions about the effect of women on academic life, the status of including women, gender and identity in his works, and the position of women in the history of art in our country. In the data obtained from the interviews; Women continue their lives and education with an overprotective attitude based on gender by their families, they are exposed to abuse and discrimination in their education life, they are not equal to men in their family life, their academic life is interrupted during pregnancy, birth and postpartum baby care, and the responsibilities that women assume due to their social roles. it affects their education and working life negatively, women who do not want their academic life to be adversely affected experience negative situations in their family life, men with less responsibilities due to social roles get titles faster than women, men sell more and higher prices than women in the sales of works in the art community. results have been achieved.

Keywords: Gender, Art education, Art education in Turkey, Educator women artists

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYANI ..... **i**
ONAY ..... **ii**
ÖZGEÇMİŞ ..... **iii**
ÖNSÖZ ..... **iv**
ÖZET ..... **v**
ABSTRACT ..... **vi**
İÇİNDEKİLER ..... **vii**
TABLOLAR LİSTESİ ..... **x**
GÖRSELLER LİSTESİ ..... **xi**
BÖLÜM I: GİRİŞ **1**
1.1 Problem 2
1.2 Amaç 2
1.3 Önem 3
1.4 Sınırlılıklar 4
1.5 Varsayımlar 4
1.6 Tanımlar 4
BÖLÜM II: ALAN YAZIN **5**
2.1.Toplumsal Cinsiyet 5
2.2. Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet 12
2.2.1 Cumhuriyet Öncesi 14
2.2.2. Cumhuriyet Dönemi 20
2.3. Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim 26
2.4. Sanat Tarihinde Toplumsal Cinsiyet 30
2.5. Türkiye'de Sanat Eğitimi 33
2.5.1 Cumhuriyet Öncesi Sanat Eğitimi 33
2.5.2. Cumhuriyet Dönemi Sanat Eğitimi 39
2.6. Türkiye Sanat Eğitiminde Kadın 48
2.7. Eğitimci Kimliği Olan İlk Kadın Sanatçılarımız 57
2.7.1 Mihri Hanım 57
2.7.2. Müfide Kadri 60
2.7.3. Nazlı Ecevit 62
2.7.4. Güzin Duran 64
2.7.5. Harika Hanım 66

2.7.6. Hale Asaf 67
BÖLÜM III: YÖNTEM 70
3.1. Araştırmanın Modeli 70
3.2. Çalışma Grubu 70
3.3. Veri Toplama Aracı 72
3.4. Verilerin Toplanması 72
3.5. Verilerin Çözümlenmesi 73
BÖLÜM IV: BULGULAR 74
4.1. Kız çocuklarının okula gönderilmesinde yaşanan problemlere dayalı sorunun bulguları 74
4.2. Öğretim hayatında cinsiyete dayalı problemlere ilişkin sorunun bulguları 76
4.3. Eğitimci olarak çalışma hayatında cinsiyete dayalı yaşanılan problemlere ilişkin sorunun bulguları 78
4.4. Aile ya da çalışma hayatında cinsiyete dayalı mobbinge ilişkin sorunun bulguları 80
4.5. Kadınlara pozitif ayrımcılık yapılması gerektiği düşüncesine ilişkin sorunun bulguları 81
4.6. Öğrencilere pozitif ayrımcılık yapılması durumlarına ilişkin sorunun bulguları 83
4.7. Evlilik, hamilelik ve doğum sonrasının akademik yaşantıya etkisine ilişkin sorunun bulguları 85
4.8. Her iki eşin de akademisyen olduğu durumunun unvan almaya olan etkisine ilişkin sorunun bulguları 87
4.9. İdari görevlerde kadın ya da erkek olmanın yöneticiliğe etkisine ilişkin sorunun bulguları 88
4.10. Çalışma hayatında hemcins olmanın yöneticilikle olan ilişkisine ilişkin sorunun bulguları 90
4.11. Sanat camiasında yapılan işlerle cinsiyet arasındaki ilişkiye ilişkin sorunun bulguları 91
4.12. Cinsiyetin sanat camiasında tanınır olmaya olan etkisine ilişkin sorunun bulguları 92
4.13. Sanatsal üretim alanlarına ilişkin sorunun bulguları 94
4.14. Sanatsal çalışmalarda tema ve içerik özelliklerine ilişkin sorunun bulguları 94
4.15. Çalışmalardaki kadın, toplumsal cinsiyet, kimlik gibi konulara yer verilmesine ilişkin sorunun bulguları 96
4.16. Ülkemiz sanat tarihi içerisinde kadının bulunduğu konuma ilişkin sorunun bulguları 97
BÖLÜM V: SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER 100
5.1. Sonuç 100
5.1.1. Eğitimci kadın sanatçıların eğitim hayatlarında kadın kimliğinden dolayı yaşanılan sorunlara ilişkin sonuç 100
5.1.2. Çalışma hayatında cinsiyete dayalı yaşanılan problemlere ilişkin sonuç 102
5.1.3. Kadınlara pozitif ayrımcılık yapılması gerektiği düşüncesine ilişkin sonuç 104
5.1.4. İdari görev ve cinsiyet arasındaki ilişkiye ilişkin sonuç 104
5.1.5. Sanat camiasında yapılan işlerle cinsiyet arasındaki ilişkiye ilişkin sonuç 105
5.2. Tartışma 107

5.2.1. Eğitimci kadın sanatçıların eğitim hayatlarında kadın kimliğinden dolayı yaşanılan sorunlara ilişkin tartışma 107
5.2.2. Çalışma hayatında cinsiyete dayalı yaşanılan problemlere ilişkin tartışma 109
5.2.3. Kadınlara pozitif ayrımcılık yapılması gerektiği düşüncesine ilişkin tartışma 112
5.2.4. İdari görev ve cinsiyet arasındaki ilişkiye ilişkin tartışma 114
5.2.5. Sanat camiasında yapılan işlerle cinsiyet arasındaki ilişkiye ilişkin tartışma 116
5.3. Öneriler 117
KAYNAKLAR 119
EKLER 129
EK-1. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Soruları 129

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 4.1. Kız çocuklarının okula gönderilmesinde yaşanan problemlere dayalı oluşturulan sorunun içerik analizi 75
Tablo 4.2. Öğretim hayatında cinsiyete dayalı problemlere ilişkin oluşturulan sorunun içerik analizi 77
Tablo 4.3. Eğitimci olarak çalışma hayatında cinsiyete dayalı yaşanılan problemlere ilişkin sorunun içerik analizi 78
Tablo 4.4. Aile ya da çalışma hayatında cinsiyete dayalı mobbinge ilişkin sorunun içeriz analizi 80
Tablo 4.5. Kadınlara pozitif ayrımcılık yapılması gerektiği düşüncesine ilişkin sorunun içerik analizi 82
Tablo 4.6. Öğrencilere pozitif ayrımcılık yapılması durumlarına ilişkin sorunun içerik analizi 84
Tablo 4.7. Evlilik, hamilelik ve doğum sonrasının akademik yaşantıya etkisine ilişkin sorunun içerik analizi 85
Tablo 4.8. Her iki eşin de akademisyen olduğu durumunun unvan almaya olan etkisine ilişkin sorunun içerik analizi 87
Tablo 4.9. İdari görevlerde kadın ya da erkek olmanın yöneticiliğe etkisine ilişkin sorunun içerik analizi 89
Tablo 4.10. Çalışma hayatında hemcins olmanın yöneticilikle olan ilişkisine ilişkin sorunun içerik analizi 90
Tablo 4.11. Sanat camiasında yapılan işlerle cinsiyet arasındaki ilişkiye ilişkin sorunun içerik analizi 91
Tablo 4.12. Cinsiyetin sanat camiasında tanınır olmaya olan etkisine ilişkin sorunun içerik analizi 93
Tablo 4.13. Sanatsal üretim alanlarına ilişkin sorunun içerik analizi 94
Tablo 4.14. Sanatsal çalışmalarda tema ve içerik özelliklerine ilişkin sorunun içerik analizi 95
Tablo 4.15. Çalışmalardaki kadın, toplumsal cinsiyet, kimlik gibi konulara yer verilmesine ilişkin sorunun içerik analizi 96
Tablo 4.16. Ülkemiz sanat tarihi içerisinde kadının bulunduğu konuma ilişkin sorunun içerik analizi 97

GÖRSELLER LİSTESİ

Görsel 1. Kadınların Ulusal, Sosyal ve Siyasal Birliği, Oy Kullanma Gösterisi 1910, İngiltere (Çakır, 1994) 8

Görsel 2. İnas Sanayi-i Nefise Mektebi Öğrencileri, (Toros, 1988)..... 17

Görsel 3. Kadınlar Halk Fırkasının Başkan ve Üyeleri (Çakır, 1994) 19

Görsel 4. Sultanahmet Mitinginde Nakiye Elgün'ü Dinleyenler (Kurnaz, 2015) 19

Görsel 5. Paletli Otoportre, 1925? (Pelvanoğlu, 2007) 22

Görsel 6. Köy Enstitülerinde Resim Dersi (Uz, 2015) 23

Görsel 7. Sümerbank Beykoz Fabrikası Kadın İşçileri 1942 (Batu, 2021) 23

Görsel 8. 1980'li Yıllar Kadın Eylemleri (Batu, 2021) 25

Görsel 9. Sanayi-i Mektebi'nin İlk Hocaları "Soldan itibaren; Salvatore, Valeri, Vallauri, Osman Hamdi Bey, Osgan Efendi ve Warnia Zarzecki" (Giray, 2000)..... 35

Görsel 10. Sanayi-i Nefise Mektebi Öğrencileri ve Hocaları 1922 (Giray,2000) 36

Görsel 11. 1923 Galatasaray Sergisi'nden (Giray, 2000)..... 37

Görsel 12. Ömer Adil, Kızlar Atölyesi, 1921 (Bulut ve Düzce, 2019) 38

Görsel 13. 1923 Yılı Sanayi Nefise Öğretmenler ve Öğrencileri (Giray, 2000) 39

Görsel 14. 14 Ağustos 1928 Salı Gününe Ait Milliyet Gazetesi'nde Paris'ten Dönen Genç Ressamların Haberi (Pelvanoğlu, 2007)..... 40

Görsel 15. Akademi Rıhtımı, Hocalar ve Öğrencileri 1936-37 (Bulut ve Düzce, 2019) 41

Görsel 16. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü Savaştepe Köy Enstitüsünde Nevide Gökaydın'la Resim Dersinde (Uz, 2015) 43

Görsel 17Kızılçullu Köy Enstitüsü Resim Dersi (Uz, 2015)..... 44

Görsel 18. İvriz Köy Enstitüsü Heykel Atölyesi 1951 (Uz, 2015)..... 45

Görsel 19. D Grubu, İlk Sergi Açılışı 8 Ekim 1933 (Bulut ve Düzce, 2019)..... 46

Görsel 20. Emirgan İnas Rüştiyesi (Kurnaz, 2015)..... 49

Görsel 21. İstanbul Kız Lisesinin İlk Mezunları (Çakır, 1994)..... 50

Görsel 22. Kız Sanayi Mektebi Öğretmen ve Öğrencileri (Kurnaz, 2015) 51

Görsel 23. Kız Sanayi Mektebi'nin Açılış Töreni 1913 (Ürekli, 2003) 52

Görsel 24. İnas Sanayi-i Nefise Mektebi Öğrencileri ve Hocaları (Toros, 1988) 53
Görsel 25. Belkıs Mustafa (Çolak, 2013) 54
Görsel 26. İnas Sanayi-i Nefise Mektebi Feyhaman Duran Atölyesi (Pelvanoğlu, 2007) .. 55
Görsel 27. İnas Sanayi-i Mektebi'nin İlk Hocası Mihri Hanım (Ürekli, 2003) 58
Görsel 28. Mihri Hanım Otoportre (Toros, 1988) 59
Görsel 29. Mihri Hanım, Portre, Tarihsiz (Pelvanoğlu, 2007) 60
Görsel 30. Müfide Kadri, Otoportre, Tarihsiz, (Toros, 1988) 61
Görsel 31. Müfide Kadri, Sahilde Aşk, Tarihsiz, (Toros, 1988) 62
Görsel 32. Nazlı Ecevit (Toros, 1988)..... 63
Görsel 33. Nazlı Ecevit, Keriman'nın Portresi (Bulut ve Düzce,2019) 63
Görsel 34. Nazlı Ecevit, İlkokul Dağılışı, Tarihsiz, (Toros, 1988) 64
Görsel 35. Güzin Duran, Otoportre (Bulut ve Düzce, 2019)..... 65
Görsel 36. Eşi Feyhaman Duran Tarafından Yapılmış Güzin Duran Portresi, 1921 (Toros, 1988)..... 65
Görsel 37. Hale Asaf Berlin Güzel Sanatlar Akademisinde (Pelvanoğlu, 2007) 67
Görsel 38. Hale Asaf, Otoportre 1931 (Bulut ve Düzce, 2019) 69

BÖLÜM I: GİRİŞ

Türk kadınının sanat eğitimi imkânı, diğer alanlardaki eğitim imkanları ile aynı olarak temelinde Tanzimat Dönemi'ne dayanmaktadır. 1908 yılından itibaren ise eğitim ve kamusal alanda kadının kendine yer edinmeye başladığı görülmektedir. Üst sınıf ailelere mensup kız çocukları kendilerini geliştirmek, modern bir aile yapısına uygun yetiştirilmek için özel derslerle yabancı dil, piyano ve resim eğitimi almışlardır. Kadınların ilk eğitimleri ebelik okulları ile gerçekleşmiştir. Kamusal olarak kadınların sanat eğitimi alması, kız okullarına öğretmen yetiştirmek için açılan Darülmuallimat dönemine denk gelmektedir. Sonrasında İnas Sanayi-i Nefise Mekteb-i'nin açılması kız öğrencilerin sanat alanında yüksek öğretim almasına imkân sağlamıştır. Sanat eğitimi alan kız öğrenciler daha sonra eğitmen ve öğretmen olarak kurumlarda çalışmaya başlamışlardır. Sayıları az olan bu kadın sanat eğitmenler kızların öğretim gördüğü okullarda görev almışlardır. Cumhuriyet'in ilanı ile Atatürk ilke ve inkılapları çerçevesinde diğer alanlarda olduğu gibi eğitimde de birçok yenilik yapılmıştır. Karma eğitime geçilmesi bunlardan biridir. Kız ve erkek öğrencilerin birlikte eğitim almasının yanı sıra artık kadın öğretmenlerin de karma eğitime katıldığı görülmektedir. Kız çocuklarının okutulması, kızların eğitime katılmasının sağlanması için birçok düzenleme yapılmış Türkiye tarihi içerisinde birçok kuruluş kız çocuklarının eğitimine katkı sağlamak için burslar ve yardımlar oluşturmuştur. Kadınlar erkeklerden çok sonra kazandığı bireysel hakları gibi eğitim haklarını da geç edinmişlerdir. Bu zaman farklılığının eğitimde olduğu gibi sosyal yaşantıda da günümüz Türkiye'sinde kendini gösterdiği gözlemlenmiştir. Buna bağlı olarak sosyoloji, psikoloji ve diğer disiplinlerde akademik alanda toplumsal cinsiyet konusu çalışmalarına sıkça rastlanmaktadır. Toplumsal cinsiyet konusu diğer tüm disiplinlerde olduğu gibi sanat eğitimi alanında da önemini sürdürmektedir. Sanat ve toplumsal cinsiyet çerçevesindeki çalışmalarda kadın ve sanat, sanat ve kimlik, kimlik, beden ve sanat, sanatçı kadınlar ve biyografilerine yer verilmiştir. Özelde eğitimci ve sanatçı kadın kimliğini odağa alan bu araştırma; görsel sanatlar alanında akademisyen olarak görev yapmakta olan kadın sanatçılarla yapılan görüşmeler sonucu, toplumsal cinsiyet çerçevesinde kadın sanatçıların deneyim ve alana dair problemlerini ortaya çıkartması hedeflenmiştir.

1.1 Problem

Toplumsal cinsiyet kavramı biyolojik cinsiyetten farklı olarak, toplumun bireylere yükledikleri davranış şekilleri, sorumluluk ve beklentilerini kapsamaktadır. Cinsiyet üzerinden belirlenen toplumsal roller, toplumlar ve kültürler çerçevesinde değişiklik göstermektedir. Toplumsal cinsiyet konusu farklı disiplinlerde yapılan çalışmalarla çağımızın gündeminde olan konulardan biridir. Kimlik, cinsiyet ve kültür odaklı yapılan çalışmaların temelinde; insanın kendini sosyal açıdan konumlandırması, psikolojik ve sosyolojik açıdan toplumdaki yerini sorgulaması yer almaktadır. Toplumun oluşmasında, şekillenmesinde ve gelişmesindeki en önemli faktör olan eğitim kurumlarında toplumsal cinsiyet rollerinin etkinliği büyük bir önem taşımaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak için eğitim kurumlarının önemini ele alan pek çok akademik çalışma bulunmaktadır. Kitaplardaki cinsiyet rolleri, çocukların toplumsal cinsiyet rolleri üzerine olan algıları, üniversitelerin ya da okulların toplumsal cinsiyet algılarını ölçmeyi hedefleyen çalışmalar ve toplumsal cinsiyet rollerinin öğrenciler üzerindeki etkisi gibi pek çok çalışma toplumsal cinsiyet eşitliği kavramının eğitim alanında çözümlenebileceğinin altını çizmektedir. Bu çalışmaların arasında görsel sanatlar eğitimi alanında bir araştırmanın olmadığı tespit edilmiştir. Görsel sanatlar eğitimi alanında çalışan hem akademisyen hem sanatçı kimliği olan kadınların tecrübelerini ele almayı amaçlayan bu çalışmanın alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Aydın, modern insanın güncel sorunlarından biri olan toplumsal cinsiyet konusu, özelde görsel sanatlar alanı ile ilişkilendirilerek ele alınması sonucu; görsel sanatlar eğitimi alanındaki kadın öğretim üyelerinin alanda karşılaştıkları cinsiyete dayalı sorunlar ve deneyimler çalışmanın problem durumunu oluşturmaktadır.

1.2 Amaç

Bu çalışma eğitimci kadın sanatçılar ile görüşmelerden elde edilen verilerin, kadınların sahip olduğu toplumsal roller gereği, güncel toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olarak özel hayatlarında ve çalışma hayatlarında problemlerinin olduğu karşı cinse nazaran karşılaştıkları sorunların farklı boyutlarda güçlükler içerdiği hipotezini içermektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri üzerinden yürütülen pek çok araştırma sonucunda kadınların sosyal yaşamları, aile hayatları ve çalışma alanlarında toplumsal cinsiyet eşitsizliğine maruz kaldıkları görülmektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri üzerinden gelişmiş kültür ve sosyal

yaşam içerisinde kadınların yaşadıkları tecrübeler akademik çalışmalarda yer edinmiştir. Yapılan bu çalışmalar içerisinde görsel sanatlar eğitiminde görev yapmakta olan kadın sanatçıların sorunlarının ele alınmadığı görülmektedir. Eğitimci ve sanatçı kimliği olan söz konusu eğitimci kadın sanatçılar ile görüşmelerden sonra elde edilen verilerin alanda farkındalık yaratması, söz konusu eğitimci kadın sanatçıların problemlerine ve tecrübelerine dikkat çekmesi, alanda çalışan ve aynı durumda olan kadınlara ve geleceğin öğretmenleri ve akademisyenlerine kaynak oluşturması, ulaşılan alt problemler ile alanda yapılacak yeni çalışmaların önünü açması hedeflenmektedir.

1.3 Önem

Toplumsal cinsiyet rolleri üzerine yapılan araştırmaların son yıllarda artış gösterdiği görülmektedir. Cinsiyet rolleri üzerinden şekillenen toplum kültür ve sosyal yapı içerisinde değişkenlik göstermektedir. Bu değişkenleri ve etkilerini ele alan çalışmalar, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin varlığını kanıtlamaktadır. Kadınların cinsiyet eşitsizliği kapsamında pek çok sorunla karşılaştıkları ve bu sorunlarla hayatları boyunca mücadele ettikleri görülmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği bağlamında yapılan çalışmaların farklı disiplinlerde ele alınmış olup görsel sanatlar alanı literatüründeki eksikliği saptanmıştır. Bireylerin kendini ifade etmesinde ve yaratıcılıklarını geliştirmesinde önemli bir etkiye sahip olan görsel sanatlar eğitimi alanındaki öğretmenlerin, öğrencilerini yetiştirme sürecinde toplumsal cinsiyet rollerine olan hassasiyetini etkileyecek olan üniversite hayatındaki eğitmenleri ve tutumları olduğu düşünülmektedir. Üniversitedeki akademisyenlerin yetiştirdikleri öğrencileri ve öğrencilerin öğretmen olarak görev almaları sonucu yetiştirdikleri öğrencilerin hayata atılması, toplumun oluşmasında etkili olan eğitim zincirini göstermektedir. Bu zincirin en üstünde olan akademisyenlerin toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve toplumsal cinsiyet rolleri üzerine olan hassasiyetleri önem arz etmektedir. Görsel sanatlar alanında yapılan bu çalışma alanda çalışmakta olan kadın sanatçı akademisyenlerin deneyim ve görüşlerini ele almayı amaçlamaktadır. Elde edilen veriler ile eğitim zincirinin en üstünde olan akademisyenlerin alanda karşılaştıkları problemlerin tespiti ve farklı çalışmalar ile giderilmesi hedeflenmektedir. Toplumsal cinsiyet, sanat ve sanat eğitimi kapsamındaki bu çalışma eğitimci ve sanatçı kimliği olan kadınların akademik yaşantıdaki cinsiyete dayalı deneyimlerini aktarması sebebiyle alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.4 Sınırlılıklar

Araştırma, Türkiye'de bulunan devlet üniversitelerinin Eğitim Fakültesi Resim – İş Öğretmenliği ve Görsel Sanatlar Eğitimi Bölümü programlarında görev yapmakta olan kadın öğretim üyeleri ile sınırlıdır.

Görsel sanatlar alanında görev yapmakta olan kadın öğretim üyeleri; araştırma görevlisi, öğretim görevlisi, doktor öğretim üyesi, doçent ve profesör unvanına sahip akademisyenlerden oluşmaktadır. Alanda geçirdikleri çalışma süresi ve tecrübeye dayalı olarak araştırmada doktor unvanına sahip kadın öğretim üyeleri ile görüşmeler yapılmıştır. Bu sebeple araştırma, asgari düzeyde doktor unvanına sahip olan kadın öğretim üyeleri ile sınırlıdır.

1.5 Varsayımlar

Araştırmaya katılan öğretim üyelerinin görüşme sorularına içten ve yansız cevapladıkları varsayılmıştır.

1.6 Tanımlar

BKH: Türkiye Binyıl Kalkınma Hedefleri

BM: Birleşmiş Milletler

ETCEP: Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi Projesi

ILO: International Labour Organization (Uluslararası Çalışma Örgütü)

İDGSA: İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi

İ.Ö.: İsa'dan önce

İ.S.: İsa'dan sonra

UNESCO: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü)

UNICEF: United Nations International Children's Emergency Fund (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu)

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

BÖLÜM II: ALAN YAZIN

2.1.Toplumsal Cinsiyet

Kadın tarihi yazımı 1970'lerdeki kadın hakları hareketine dayanmaktadır. Daha öncesinde yazılan tarih metinlerinin erkek egemen bir bakış açısı ile yazıldığının farkına varılması ve geçmişe dönük tarih yazımında arada kaybolmuş olan kadın tarihine odaklanılması sonucu, kadın tarihi yazımı önem kazanmıştır (Weisner Hanks, 2020). Tarih yazımındaki bu tek taraflı bakış açısı, kadın tarihi yazımının yaygınlaşması ile literatüre yeni bir boyut getirmektedir. Erkek yaşantısını konu edinen tarih yazımı, kadın tarihi yazımı ile genişler ve bunun sonucu olarak 1980'lerde toplumsal cinsiyet terimi ortaya çıkmaktadır (Ferree, 1990).

Tarihçiliğin meslek olarak gelişiminde önemli rol oynayan pozitivist tarihçilik gündelik yaşamı olduğu gibi kadınları da yok saymıştır. Tarihçiliğin erkeklere özgü bir meslek olarak görülmesi kapsadığı alanları da eril olarak sınırlandırmıştır (Berktay, 2018, s. 20). Eril bir bakış açısıyla aktarılan tarih yazımının sadece kadınları konu edinerek toplumsal cinsiyet unsurunu oluşturması söz konusu değildir. Toplumsal cinsiyet tarihçiliğinin temeli kadın tarihi yazımı değildir. Aksine kadın ve erkekler arasındaki algılanan farklarla, kendi doğası, ilişkilerinin yapısı, tarihsel dönemler içerisindeki dinamiğinin incelenmesine dayanır (Rose, 2018, s.16).

"Toplumsal cinsiyet (gender) kavramını sosyolojiye dâhil eden Ann Oakley, 1972 yılında yayımlanan Sex, Gender and Society'de açıkladığı üzere, cinsiyet (seks) biyolojik açıdan erkek/kadın ayrımını anlatırken, toplumsal cinsiyet (gender) erkeklik ile kadınlık arasındaki toplumsal bakımdan eşitsiz bölünmeye gönderme yapmaktadır" (Vatandaş, 2007, s. 31). Tarihsel olarak toplumsal cinsiyet kullanımına bakıldığında, cinse dayalı ayrımların aslen toplumsal olduğunu savunan Amerikalı feministler arasında ortaya çıktığı görülmektedir (Demirler ve Dinçer, 2010, s. 113).

Toplumsal cinsiyet terimindeki toplumsal kelimesinin önemi oldukça büyüktür. Kadın ve erkek, toplum tarafından biçilen görev ve rollerin sonucu olarak yaşantısını devam ettirmektedir. Tarihte sosyal yapı içerisinde kadın ve erkek alanları belirli ve sınırlayıcıdır. Bu sınırları aşan sayıları çok da olmayan kadınlar, süreç içerisinde cinsiyetin; meslek,

yetenek, hukuksal haklar, eğitim gibi konularda önemli olmadığını, bireyin öz yeterlilikleri ve emeğinin önemine dikkat çekerek toplumun çizdiği sınırları aşmışlardır. Kadının kamusal alanda yer alması, aile içerisindeki anne rolünün yanı sıra yetenekleri ve mesleki yaşamı ile toplumda birey olarak kabul görmesi, tarihsel süreç içerisinde (Fransız ihtilali, sanayi devrimi, gibi) sosyal yaşama etkisi büyük olan olaylar sonucu modernleşmenin getirilerindendir. Elbette bu getirilerin sonucu; kadının özgürleşmesi ve birey olarak kabul görmesi gibi, erkek egemenliğinde olan iktidarda kadın erkek problemlerine sebep olmuştur.

Toplumsal cinsiyet kuramı ikinci yüzyıl başlarına kadar toplumsal kuramların ana başlığında yer almazken; erkek ve dişi arasındaki benzer karşıtlıklar üzerine kurulu kuramların olduğu gibi kadın sorununun varlığını kabul eden ve öznel cinsel kimliğin oluşumuna yönelen kuramlar dikkat çekmektedir (Demirler ve Dinçer, 2010, s. 125). Toplumsal cinsiyet tanımlamalarına bakıldığında ortak olarak, toplumun cinsiyet üzerinden bireylere yüklediği tutum ve davranışlar olduğu görülmektedir.

Toplumsal cinsiyet kavramı kültür farklılıklarından dolayı ülkeler arsında dikkate değer farklılıklar göstermektedir ve zaman içinde kültürle birlikte değişme eğiliminde olduğu görülmektedir. Bu farklılıkların başında; gelişmişlik düzeyi, kadınların eğitimi, hizmet sektörünün genişlemesi ve ayrımcılık gibi standart ekonomik değişkenler gelmektedir (Giuliano, 2020).

“Toplumsal cinsiyet bir toplumda kadınlar ve erkekler için kültür, gelenekler, eğitim, din ve diğer kurumlar tarafından uygun görülen toplumsal roller ve sorumluluklar, davranışlar, konumlar, beklentiler, güç ve ayrıcalıklar, hak ve fırsatlar olarak tanımlanmıştır” (Ecevit, 2021, s. 9).

“Toplumsal cinsiyet, cinsler arasında algılanan farklılıklara dayalı toplumsal ilişkilerin kurucu öğesidir ve toplumsal cinsiyet, iktidar ilişkilerini göstermenin asli yoludur” (Demirler ve Dinçer, 2010, s. 127).

“Toplumsal cinsiyet, kadın ve erkeğin erillik dişilik söylemleri üzerinden her iki cinse atfedilen biçimlendirilmiş davranış modelleri etrafında şekillenen sosyal yapılanma halidir” (Akalın ve Baş, 2018, s.113).

Toplumsal cinsiyet yaklaşımı içerisinde feminizm kavramının yeri oldukça büyüktür. Modern zamanların en önemli sosyal, ekonomik ve toplumsal devrimlerinden birini temsil

ettiği düşünülmektedir. Feminist yaklaşım, ayrımcılığa karşı olduğu gibi aynı zamanda devlet, toplum, eril gücün yaptırımlarına ve her türlü baskıya özgürleşme çerçevesinde mücaede etmektedir (Kaur, 2021).

Toplumsal cinsiyet terimini analiz etmek için feminist tarihçiler farklı yaklaşımlardan yararlanmışlardır. Bu yaklaşımların temelini oluşturan üç farklı kuram bulunmaktadır. Tamamıyla feminist bir yaklaşımda olan ilk kuramda ataerkilin kökenlerini açıklamaya çalışmak vardır. İkinci kuramda ise kendini Marksist gelenek içerisinde konumlandırarak feminist eleştiriye uyum sağlama çabası görülmektedir. Son olarak ise Fransız post yapısalcılar ve Anglo- Amerikan nesne – ilişkileri kuramcıları arasında kalmış, öznenin toplumsal olarak cinsiyetlendirilmiş kimliğinin üretimini ve yeniden üretimini açıklamak amacıyla farklı psikanaliz yöntemlerinden faydalanılmaktadır (Demirler ve Dinçer, 2010, s. 117).

Toplumsal cinsiyet sorunlarının temel konularından biri olan kadınların erkekler karşısında eşit haklara sahip olamaması bulunmaktadır. Toplumsal cinsiyet meselelerinin ana konularından olan kadın hakları hareketinin temelini, siyasal ve ulusal devrimler sonucu kurulan demokratik hükümetler himayesindeki kadınların, siyasi haklardan mahrum bırakılmaları oluşturmaktadır. Kadın haklarını savunurken diğer yandan kadınlığı tanımlamaya çalışan feminizmin belirttiği kadınların en önemli görevinin erkeklere hizmet etmek olduğunu öğreten toplumun bizzat kendisi olduğudur. Bu sebeple kadının temel haklarını elde etmesi, kendini ifade etmesi ve sosyal yaşamda yükselişi için temelde toplumsal düzeyde yenilikler gerekli olduğudur (Aktaş, 2013, s.56).

19. Yüzyılda Kadınlara oy hakkı ve diğer siyasal haklar için mücadele eden ABD'de Kadınlara Oy Hakkı Ulusal Derneği (1869) (Women Suffrage Association) ve Büyük Britanya'da Kadınların Sosyal ve Politik Birliği (1903) (Women social and Political Union) gibi örgütler kurulmuştur. Kadınların oy hakkı ile varlıklarını tescillemesi sonucu eğitim olanaklarının artması, medeni kanundaki haklarının sınırlarının genişlemesi, evlenme ve boşanma yasalarında kadına söz hakkı doğması gibi konularda söz sahibi olmaya başlamışlardır. Uluslararası bir sorun olan kadın hakları için dünyanın farklı yerlerinde farklı konularda mücadeleler verilmiştir. Hindistan'da kız bebeklerinin öldürülmesi geleneğinin kalkması, dul kadınların yeniden evlenme yasağının kaldırılması için mücadele verilirken Avrupa'da yaşayan kadınlar ise mal varlığı edinme, kendi gelirlerini yönetebilme ve mirasta eşitlik gibi konularda arayışa girmişlerdir. Bu çabanın sonucu olarak dünya genelinde

kadınlara oy hakkı yaygınlaşmaya başlamıştır. “Kadınların genel seçimlerde oy kullanmalarına ilk olarak, 1893’te Yeni Zelanda’da, 1902’de Avustralya’da ve 1906’da Finlandiya’da izin verildi; ABD, Kanada ve birçok Avrupa ülkesinde ise oy hakkı I. Dünya Savaşı’ndan hemen sonra tanındı” (Weisner Hanks, 2020, s.260-261).

Görsel 1. Kadınların Ulusal, Sosyal ve Siyasal Birliği, Oy Kullanma Gösterisi 1910, İngiltere (Çakır, 1994)

Kadınlara oy hakkı tanınmaması toplumsal cinsiyet ayrımcılığı etkisinin göstergesi olarak kabul edilmektedir. Tarihsel olarak vatandaşlığın cinsiyeti olması ve vatandaşlığın soyut kategorisinin erkek olduğu vurgulanmaktadır. Bu nedenle erkekler; medeni, siyasi ve sosyal hakların taşıyıcıları olarak toplumsal rollerini üstlenmişlerdir (Orloff, 1993). 1890-1994 yılları arasında tüm ulus devletlerin %96’sında kadınların oy kullanma ve kamu görevi arama hakkını elde ettikleri görülmektedir (Ramirez, Soysal ve Shanahan, 1997).

Kuzey ülkeleri kadınlara seçim hakkını birçok batı ülkesinden daha önce hak olarak tanımıştır. 1906 Finlandiya, 1913 Norveç, 1915 Danimarka ve İzlanda, 1919 ve 1921 arası ise İsveç’de kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır (Skard, 1986, s.76).

20. Yüzyıl boyunca devam eden kadınlara oy hakkı tanınması sonucu olarak, Latin Amaerika, Filipinler, Hindistan, Çin, Japonya gibi ülkelerde ve İsviçre dışındaki tüm Avrupa’da 1930 ve 1940’lı yıllarda kadınlara oy hakkı verilmiştir. II. Dünya Savaşı sonrasında kurulan birçok devlet de anayasalarında kadınlara erkeklerle birlikte eşit olarak oy hakkı tanınmasını sağlamışlardır. Son dönemde kadınlara oy hakkını verilmesini

sağlayan ülkeler arasında ise 2005 yılında Kuveyt ve 2006 yılında Birleşik Arap Emirlikleri yer almaktadır (Weisner Hanks, 2020, s. 261).

Feminist hareketin birinci dalgası ile kadınlar birçok ülkede erkeklerle eşit olarak oy kullanma hakkını elde etmesinden sonra, ikinci dalga feminist hareket 1960'larda başlamıştır. (Raina, 2017). Bu hareket ile, feminist kız kardeşlik fikrinin ötesine de geçmiş olduğu anlaşılmıştır. Din, miras eşitsizliği, sınıf, cinsel yönelim, eğitim düzeyi, şiddete maruz kalan kadınlar için sığınakların yapılması gibi kimliğin diğer yönlerini akıllara getirerek, tüm kadınları veya bir kültür içindeki tüm kadınları aynı evrenselleştirici kategoride gruplandırmanın yıkıcı potansiyeli fark edilmeye başlanmıştır (George, 2014).

Kadınlar dünyanın düşük ücretli çalışanlarının çoğunluğunu oluşturmaktadır. Genellikle güvencesiz, yarı zamanlı veya sözleşmeli işlerde çalışan kadınların birçoğu kayıt dışı sektörlerde çalışmaktadır. İş ücretlerinde az ya da hiç artış yapılmadığı bu işlerden biri de kadınların yoğun olarak çalıştığı konfeksiyon firmalarıdır. 2001-2011 yılları arasında dünyanın başlıca on beş ihracat ülkesinin çoğunda bu kadın işi olarak görülen sektörde ücretler düşürülmüştür (Der Gaag, 2018, s. 39). Günümüzde de kadınların iş hayatında ilerlemek için gerekli tecrübeleri olmasına rağmen cinsiyetlerinden dolayı alt kademelerde kaldıkları bilinmektedir (Savaşkan, 2019, s. 6).

Kadınlara ekonomik ve politik bağımsızlığın kazandırılması gerekliliğinin savunulması ilk olarak 18-19. Yüzyıllar Fransız Komünistleri tarafından başlatılmıştır (Altındal, 1977, s. 123). Birleşmiş Milletler 'in 1975-1985 yılları arasını, Uluslararası Kadın On Yılı ilan etmesiyle dünya çapında kadınların statüsünün tartışıldığı toplantılar, Mexico (1875), Kopenhag (1980), Nairobi (1985) ve Pekin'de (1995) düzenlenmiştir (Weisner Hanks, 2020, s. 262-263).

Kadınların oy hakkı ve eşit kazanç gibi temel anayasal hakları için olan mücadelesi sonucu eğitim alma hakları da gündeme gelmiştir. Kadınların eğitim almasının tarihi, geçmiş yüzyıllara dayanmaktadır. Ancak bu eğitim şekli genel olarak üst tabakaya ait kadınların kültürel gelişimlerini sağlayacak özel eğitimlerden oluşmaktadır. Örgün eğitime gönderilseler de istihdam edilme ihtimalleri olmayan kadınların eğitimi aileleri tarafından gereksiz görülmektedir. "Geç dönem Mısırlı yazmalardan Ankhsheshonq'un belirttiği gibi: Bir kadını eğitmek, iki tarafı da delinmiş bir torbada kum taşımak gibidir" (Weisner Hanks, 2020, s. 285). Kadın eğitiminin bu denli gereksiz görülmesi Mısır'dan beri süregelmektedir.

Kadınların eğitim alması işlevsel olduğu zamanlarda kadınlara eğitim alma hakkı verilmiştir. Hristiyanlık'ta ve Budizm'de rahibelerin dini metinleri çoğaltmak için okuma yazma öğrenmesine izin verilirken, kadın hastaların bakımı için kadınlara tıp eğitimi almalarına izin verilmiştir. Eğitimdeki cinsiyet ayrımı sanat eğitiminde de kendini göstermektedir. Sanat okullarında sadece erkekler eğitim alabiliyordu. Sanat okullarındaki bu cinsiyet ayrımı erkeklerin resim, müzik ve edebiyat alanlarındaki birikiminin daha fazla olmasını sağlamıştır. Ayrıca erkekler tarafından üretimi sanatsal ve edebi ürünler kadınların ürettiklerinden daha değerli olarak görülmüştür. 19. Yüzyıl Amerika'sında Avrupa'da eğitim almış erkek sanatçıların ürettikleri tarihi olaylara dayanan resimler oldukça saygın kabul edilmektedir. Aynı dönem sanat eğitimi alamayan kadınlar ise değersiz görülen nakış desen işleri yapmışlardır (Weisner Hanks, 2020, s. 286-287).

Sanayi Devrimi'nin ilk başladığı ülke olan İngiltere'de, sanayinin nitelikli tasarımcı ihtiyacını karşılamak için sanat okulları yaygınlaşmıştır. Bu gelişmelerden etkilenen kadınlar da gittikçe artan iş gücü ihtiyacını karşılamak amaçlı sanat okullarında eğitime başlamışlardır. Kadınların erkeklerle aynı okulda olmasının erkeklerin ilgisini dağıtacağı düşüncesi ile kadınlar için özel tasarım okulları kurulmuştur. 1843 yılında ressam karısı olan Bayan Mclan'ın idareci olduğu Kadın Tasarım Okulu açılmıştır. Kadınların eğitim almasının önünde duran cinsel ayrımcılık sanayileşmenin mecburi getirisi olarak göz ardı edilmişse de kadınlar kendilerine şartlar gereği verilen bu eğitimi alırken birçok sıkıntı çekmişlerdir. Fiziki şartları kötü olan sınıflarda kalabalık eğitim görmenin verdiği zorlukların yanı sıra dönemin erkek sanat öğrencileri tarafından mesleklerinin elinden alınacağı ve mesleğin kirlettiklerine dair protesto edilmişlerdir (Dilmaç, 2011, s.102,104).

1970'lerde yapılan birçok araştırma gösteriyor ki; fabrikada çalışan kadınların hem çocuk bakımı hem ev içi işleri sorumluluklarına ek olarak erkeklerle temasının hoş karşılanmaması nedeniyle fabrikalardan uzaklaştırılmışlardır. Buna ek olarak sonrasında yapılan birçok araştırmada yeni liberal politikaların ve küreselleşmenin kadının üzerindeki etkisini merkeze aldığını göstermektedir. Özellikle 1980'lerden itibaren çok uluslu işletmelerin gösterdikleri faaliyetlerin kadın istihdamına etkisi olduğu görülmektedir (Selçuk ve Tuzlukaya, 2013, s. 8).

Kadınların birçok alanda yaşadığı sorunları tek bir çatı altında toplayan kadın hakları savunucusu Olympe de Gouges (1748-1793) 1789 yılında yayınlanan İnsan Hakları Bildirgesine karşılık, 1791 yılında Kadın Hakları Bildirgesini kaleme almıştır. Bildirisinde

kadınların özgür ve erkeklerle eşit haklara sahip olduğunu açıklamaya çalışmıştır (Akalın ve Baş, 2018, s. 117).

Kadınların sosyal yaşamda hukuk, eğitim ve özlük hakları gibi konularda mücadelesi yüzyıllarca süregelmiştir, günümüzde önemini koruyan bu konu sanat ve sanat eğitimi çerçevesinde de ele alınmaktadır. Linda Nochlin'in 1971 yılında yayınladığı makalesi günümüzde hala geçerliliğini korumaktadır. Neden Hiç Büyük Kadın Sanatçı Yok? isimli makalesinde Nochlin sanatın ve sanat tarihinin eril olmasına dikkat çekmektedir. Dünyanın ünlü önemli müzelerinde kadın sanatçıların eserlerinin az olması, koleksiyonerlerin kadın sanatçıların eserlerine ilgisinin az olması, sanat tarihine ismini kazımış tüm önemli ressamların erkek olması gibi konulara değinmiştir. Büyük kadın sanatçı olmamasının sebebinin bireysel bir deha ya da bunun eksikliğinden kaynaklanmadığını, toplumsal kurumların niteliklerine ve bu kurumların sosyal sınıflara kurallar çerçevesinde neyi yasaklayıp neyi yapabileceğini belirlemesinde aranması gerektiğini belirtmektedir (Nochlin, 2021, s. 56).

Kadınların kısıtlı olan sanat yaşamını erkekler gibi meslek haline getiremediği görülmektedir. Genellikle ev içerisinde yaşamını sürdüren kadınların sanat alanındaki çalışmalarında da bunu çalışmalarına yansıttıkları görülmektedir.

Sosyal yaşamı ev ve çevresinden ibaret olan kadınların resimlerindeki manzara, günlük yaşam ve ev içi konularının işlenişindeki başarısı 18. ve 19. Yüzyıllardaki kadının yaşam alanının göstergesi niteliğindedir. Kadınların toplumsal olarak alanlarının belirlenmesinden ve yapabilirliklerinin sınırlarının çizilmesinden doğan sonuçlar gereği sanat tarihi çerçevesinde kadın belli bir alan sıkışmış durumdadır. Sanatsal üretim alanlarının sınırlılığı, konularının kısıtlılığı ve eğitim alma olanaklarının azlığı sebebiyle tarih içerisinde sayıca az olan kadın sanatçıların üretimleri de az sayıda olmuştur. Bunun bilincinde olarak 1984 yılında Let MOMA Know, Kadın Sanatçıların Görünürlüğü Etkinliği (WAVE; Women's Artists Visibility Event), New York'ta bulunan MOMA sergisinde 165 sanatçıdan sadece 14'ünün kadın olmasından, kadın sanatçıların yeterince temsil edilmeyişini protesto etmişlerdir. Eser satışlarında, müzayede ve galerilerde de yine kadın sanatçıların eser satış oranı erkeklere göre oldukça düşüktür (Gorill, 2020, s. 71).

Kadınların sanat camiasında sanatçı olarak kimliğinin zayıflığını gündeme getiren çalışmalar olduğu gibi 1970'lerden günümüze kadının sosyal kabulü ve meslek hayatındaki

konumunu ele alan çalışmalar da dikkat çekmektedir. Akademik yaşantı içerisinde kadının bulunduğu pozisyonu inceleyen Altınoluk (2018), erkeğin üst pozisyonlarda yer alması iş dağılımının eril pozisyon tarafından yapılması sonucu yetenek gerektirmeyen işlerin kadına yüklendiğini ve kadının geri planda kaldığını dile getirmektedir. Ayrıca çocuk bakımı için kadınların psikolojik baskıya maruz kaldıklarını, ebeveynliğin sadece kadına yüklendiğini belirtmektedir (s. 63).

Kadınların sanat alanında eğitiminden sonra mücadele verdiği sanat camiasında tanınır olma, eser satışı yapabilme ve tutunabilme gibi konularda da günümüzde mücadelesi sürmektedir. Geçmişten gelen ve etkilerini hala sürdüren toplumsal cinsiyet rollerinin etkisi ile kadınlar sanat üretimi ve sanat eğitimcisi alanlarında görünürlük ve temsiliyet için uğraş vermektedir.

2.2. Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet

Türk tarihinde kadın özelinde geçmişe gidildiğinde başlangıç olarak Anadolu topraklarında yaşamış olan medeniyetlerdeki kadının konumu ele alınmaktadır. Anadolu kadını tanımı İ.Ö. 20. ve İ.S. 9. yüzyıllar arası farklı yerlerden göç ederek Anadolu topraklarında yaşamış olan medeniyetlerdeki kadınları tanımlamaktadır. İlk yerleşimler yarı göçebe beylik düzeninde görülen Anadolu topraklarında daha sonra yerel site devletler kurulmuştur.

Eski Yunan'a bakıldığında kamu yararı, savaş, barış, vergi, erzak temini gibi konular hakkında karar mercii olan site özgür erkeklerden oluşmaktadır. Yabancılar, köleler ve kadınlar bu gruba alınmamıştır. Özgür erkeklerin eşleri de özgür sayılmakla birlikte vatandaş olarak kabul görmemişlerdir. Yönetme, karar alma ve oy verme yalnızca özgür erkeklere sunulmuş bir hak olarak görülmektedir (Heritier, Perrot, Agacinski ve Bacharan, 2015, s. 163). Kadın kölelerin kaçırılmalarıyla birlikte sefih duruma düştükleri ve iktidardaki erkeklerin ömür boyu cariyeleri oldukları, kadınların cinsel bir varlık olarak görüldüklerini göstermektedir (Angier, 2018, s. 302). Kadınların ailelerindeki erkeklerden ayrı olarak bir birey olmadığı, herhangi bir özlük haklarının olmadığı ve özgür sayılmamaları kadının statüsünün toplum tarafından ne denli düşürüldüğünü göstermektedir. Halbuki toplumun içinde var olan kadın, toplumun oluşmasında en büyük ana etken olmuştur.

Anadolu toplumu ve kadının durumuna bakıldığında ise az da olsa bilgi edinebileceğimiz belgeler bulunmaktadır. Anaerkil aile düzeninin olduğu birçok toplumda çok eşlilik yasal olmamakla birlikte, evlilikten meydana gelen çocuklar anneye ait olarak kabul edilmektedir. Kayseri ilindeki kazılarda açığa çıkan Kültepe tabletlerinde evlenen kadın ve erkeğin hür oldukları ve eşit haklara sahip oldukları belirtilmektedir. Asurlularda ise eşleri uzağa giden kadınlar eşlerinin ticari işlerini yürütebilir ve eşi adına ticari anlaşmalar yapabilmektedirler (Altındal, 1977, s. 27-28). Anadolu topraklarına bakıldığında kadının statüsünün Yunan medeniyetinden daha üstün olduğu görülmektedir. Bazı yasal haklarını kazanmış olduğu görülen kadının toplum içerisinde söz söylemeye yetkisi olduğu gibi yönetici konumunda da görev alabilmektedir.

Kafkas ve Orta Asya'da Türk kadınını erkekle birlikte karar alan, savaşan ve avlanan birey olarak görülmektedir. 7. yüzyılda savaşçı kimliği olan Tomris birçok kaynakta karşımıza çıkmaktadır (Kuşcan, 2010, s. 190).

Kadının birey olarak eşi ile aynı haklara sahip olmasının yanı sıra Sümerlerde kadın daha çok cinsel bir meta olarak betimlenmiştir ve Hitit öncesi Anadolu'da görülen iki başlı aile geleneğinin temelini oluşturmuştur. Bu gelenekte erkek birden fazla kadın ile evlenebilmektedir. Sümerlerde kadının birden fazla kocası olması geleneği yasaklanmış ancak çocuğu olmayan evli bir çiftte erkeğin yeni bir kadınla evliliği hakkı sürdürülmeye devam edilmiştir. Buna karşın boşanma hakkı ve mahkemede tek başına kendini ifade edebilmesi gibi özgürlükleri bulunmaktadır (Altındal, 1977, s. 48).

Hitit aile yapısında koca ailenin reisi olarak görülmesine rağmen ailenin mutlak hâkimi olarak görülmemektedir. Kadının serveti ve hakları kanunlarla korunmaktadır. Hitit kanunlarında kız kaçırma suç sayılmaktadır. Veraset hukukunda ise kadın kocasının evinde öldüğünde çeyizini kocası alabiliyorken, kadın babasının evinde öldüğünde çocuklarına mirasını bırakabilmekte ancak kocası bu mirastan hak talep edememektedir. Ayrıca yüksek tabakaya mensup ailelerde kadınlara toprak bağışı yapıldığı belgelerde görülmektedir. Hitit kanunlarında boşanma yasalarına bakıldığında ise boşanma halinde mal ve mülk paylaşımı yapılmaktadır. Kadının iş hayatına bakıldığında tarım işçisi olarak çalıştığı görülmektedir. Ancak erkeğe ödenen ücretin yarısını alabilmektedir (Darga, 2018, s. 188-192).

Hitit döneminde soylu kadınlar kendilerine ait mühür kullanabilmektedir. Evlilik ve boşanmalarda erkekle aynı haklara sahip olmakla birlikte dini inançları bakımından

tanrıların varlığı yanında tanrıçalarda görülmektedir. İ.Ö. 1800 yıllarında kadının istihdam olanakları tarla işçisi ve dokuma işçisi olarak belgelerde karşımıza çıkmaktadır. Erkeklerle aynı ücreti alamayan kadınların, Hitit hizmet kanunlarında erkekle aynı işi yapan kadının erkeğin yarısı kadar ücret aldığı görülmektedir. Dokuma, tarım, çanak çömlek yapımı ev içi uğraşları gibi alanlarda çalıştırılan ve ucuz iş gücü olarak kullanılan kadının tarih sahnesindeki kaderi yüzyıllar öncesine dayanmaktadır. Sosyal sınıfa göre kadının durumu oldukça değişkenlik göstermektedir. Hititlerde kraldan sonra ikinci en yetkili kişi kralın annesi (Tavannah) olarak kabul edilmektedir (Altındal, 1977, s. 31-34).

Kadının kişisel hakları, sosyal konumu ve yaşantısına dair elde edilen bilgiler arasında sanatçı bir kadının varlığına rastlanmamış olmasını Altındal (1977) şu sözlerle belirtmiştir; "Bin yıllık Hitit Devleti'nde kadın sanatçı diye bir olguya rastlanmamış olması da ilginçtir. Ama dans ettirilen, şarkı söylettirilen, cinsel isteklerin giderildiği kadınlar vardır" (s. 43).

Türkiye'de kadının modernleşmesi, sosyal hayat içerisinde yer alması ve kadın haklarını konu edinirken Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyet sonrası olarak iki başlıkta değerlendirilmelidir.

2.2.1 Cumhuriyet Öncesi

Cumhuriyet öncesi kadın hakları ve kadın modernleşmesi 1908 Jön Türk devrimi ile kendini göstermektedir. Modernleşmenin önemli adımlarından biri olarak görülen kadın özgürlüğü, kadının sosyal hayat içerisindeki yaşam alanını genişletir, kadını kamusal alanda görünür kılar. Kadının yanında erkek aile ferdi olmadan evin dışına çıkması sosyal faaliyetlerde bulunmasının önünü açan bu devrim Cumhuriyet öncesi Türk kadınının özgürleşmesinin ilk adımı olarak kabul edilmektedir.

Türk kadınının tarihteki durumu hakkında bilgi edinmenin zorluğunu Pelvanoğlu (2007) şu özlerle aktarır; "Osmanlı'da, özellikle Batılılaşma dönemine kadar, kadının durumu hakkında bilgi edinmek, konuyla ilgili araştırmaların az sayıda oluşu nedeniyle oldukça güçtür" (s. 17). Kadın Osmanlı toplumunda başlangıçta saygın bir konuma sahipken, Yavuz Sultan Selim döneminde Arap kültürünün etkisiyle kadının saygınlığı değişkenlik göstermiştir (Pelvanoğlu, 2007, s. 17).

Türkler 'in İslamiyet'i kabul edişlerinden 19. Yüzyılın ortalarına kadar olan 900 yıllık süreç içerisinde kadın; çağının gelişmelerini arka plandan izlemek zorunda kalan, sanatsal

ya da ticari herhangi bir alanda üretim yapamayan, toplumsal, siyasal ve kültürel alanlarda erkek egemenliğinde yaşayarak, herhangi bir gelişim gösteremeyen, ev işlerinde, tarlalarda işçi olarak kullanılırken doğurganlığının ön plana alındığı anne figürü olarak temsili yetini sürdürmüştür (Altındal, 1977, s. 103).

Osmanlı'da kadının toplum içindeki konumunu yabancı yazarlar da konu edinmişlerdir. Oryantalizm ile doğudaki yaşamı merak eden batı insanı, doğuya seyahatler gerçekleştirmiştir. Ressam, yazar ve gezginlerden oluşan, doğu kültürünü merak edenlerin içerisinde kadın seyyahlarda yer almaktadır. Özellikle babaları ve eşleri ile doğuya giderek doğu kadınının yaşamını gözlemlemek isteyen bu kadınlar daha sonra gözlemlerini kaleme alarak dönemin kadın yaşantısına dair belgeler oluşturmuşlardır. Osmanlı kültüründe yabancı erkeklerin girmesinin yasak olduğu alanlara girebilen yabancı kadınlar, erkek seyyahların gözlemleme fırsatı bulamadıkları harem, kadın hamamları ve kadın yaşantısına dair kitaplar ve makaleler yazmışladır.

Osmanlı döneminde İngiltere elçisi olarak İstanbul'a gelen Edward Wortley Montagu'nun eşi Lady Montagu'nun Doğu Mektupları kitabı, Arapça profesörü Edward Lane'in kız kardeşi Sophia Lane – Poole Osmanlı yönetiminde olan Kahire anılarını yazdığı 1838 tarihli Mısır'da bir İngiliz Kadını kitabı, İstanbul'da babası ile iki yıl boyunca kalmış olan Julia Pardoe'nun Sultan'ın Şehri: Türklerin Ev Halleri kitabı bunlardan birkaçını oluşturmaktadır. Osmanlı kadınını dönemin oryantalist söylemlerinden farklı olduğunu kaleme alan kadın yazarlar, Osmanlı kadınının köle olarak yaşamadığını, tanınmamasını sağlayacak olan feracesini giyerek ve peçesini takarak sokağa çıkarak pazara gidebildiklerini yazmışlardır. Üst düzey kadınların yanlarında eşlik eden hadimler ile hamama gittiklerini, birçok kadının mendil ve nakış işi birçok ürün üreterek, bunları sırtlarında bohça ile gezen kadınlar vasıtasıyla satabildiklerinden bahsedilmiştir (Akman, 2017, s. 45-49).

Kadının kendini tanınmaz halde olmasını sağlaması sonucu dışarı belli saatlerde çıkabilmesi, evde ürettiği nakış işlerini kadın bohçacılar vasıtasıyla satabilmesi gibi özgürlükleri olduğunu kaleme alan kadın yazarların bunları özgürlük olarak algılamasının büyük bir sebebi oryantalizmdir. Doğuya seyahat etmeden önce oryantalizm etkisinde oluşan harem ve köle kadın algısının dışında kalan bu sosyal yaşam gözlemlemeleri yabancı kadın seyyahların doğu imajını değiştirse de oryantalizm ile tamamen örtüşmeyen kadının konumu aynıdır. Bir başka mektubunda Montagu kadınların tüm işlerinin hamama, komşuya

gitmek, yeni giysiler almak ve dikmek olduğundan bahsetmiştir (Altındal, 1977, s. 110). Kadının yaşam alanı evi, çocukları ve diğer evlerdeki kadın arkadaşlarından oluşmaktadır.

Yabancı kadın seyyahların eşleri ve ailelerinin işi sebebiyle seyahat ettikleri Osmanlı'nın merkezi şehirlerine dair bu gözlemler, dönemin kırsal kesimini kapsamamaktadır. Eşlerinin siyasi, askeri ve idari görevlerde çalışması sebebiyle üst düzey ekonomik ve sosyal sınıfa mensup ailelerin fazlaca olduğu şehirdeki kadının konumu kırsaldaki kadının konumundan farklıdır.

Osmanlı döneminde saray kadınları ise çoğu devşirme olarak saraya alınmış cariyelerden oluşmaktadır. İtalyan, Çerkez, Rus ve Rum kökenli kadınların kendilerine has düşünüş ve davranış biçimleri vardır. Tam olarak Türkleşememiş olan bu köle kadınların Osmanlı'da aristokrasi sınıfının olmamasıyla bağlantılı olarak yüksek rütbeli subayların eşleri olabilmişlerdir. Osmanlı aile yapısındaki yabancı kadın unsuru geleneği ve yaşayışı etkin bir şekilde değiştirmemiştir.

Osmanlı toplumundaki bir diğer kadın sınıfı köylü-işçi kadındır. Ziraat işçiliğinin önemli olduğu Osmanlı'da, tarlada çalışan kadın aynı zamanda evde kilim ve kumaş dokuma, yemek ve mutfak işlerini görme, çocuklarla ilgilenme gibi görevleri bulunmaktadır. Köylü kadını tarlada erkeği ile çalıştığından şehirdeki kadınlar gibi sıkı sıkıya örtünmemektedir. Köylerde kadınlar peçe ile değil başlarına örttükleri örtülerle kapanmaktadırlar (Altındal, 1977, s.114).

Kadının konumunun aile kavramı çerçevesinde yeniden ele alındığı görülmektedir. Fransız devrimi ve benzer toplumsal olayların sonucu olarak aile özel bir alan olmaktan çıkıp devletin uğraş alanlarından biri haline gelerek kamu alanına dönüşmüştür. Toplumun en küçük birimi olan aile, yeni düzen inşasında devletin önem verdiği bir olgu olmuştur. Jön Türk ideolojisi toplumbilim kapsamında ailenin önemini keşfederek, modernleşmenin toplumsal ön koşulu olarak aileyi ve ailedeki kadının konumunu vurgulamışlardır. Dönemin düşünürleri aile ve kadın konuları üzerine metinler kaleme almışlardır. "23 Temmuz 1908 ya da Rumi takvimle 10 Temmuz 1324, Hürriyetin İlanı olarak biliniyordu. Eski nesil için 1908 İnkılabı hürriyet ile eşanlamlı kullanılıyordu. 1908 doğumlulara doğum tarihi sorulduğunda hürriyette doğdum diye cevaplıyordu. Hürriyet sözcüğü II. Meşrutiyet'in simgesine dönüşmüştü" (Toprak, 2022, s. 3).

Toplumun en küçük birimi içerisinde yer alan kadının, bu birimi oluşturan, devamlılığını sağlayan, bakımından ve sağlığından sorumlu kişi olması devlet ideolojisi temelinde kadını mercek altına almaktadır.

Kadının ev içindeki yaşantısının modernleşme hareketi ile dış dünyaya açılması sonucu kadına eğitim alma hakkı da gündeme getirmiştir. Kadının ilk olarak eğitim aldığı alan 1843 yılında açılan ebelik kursları olmuştur. Erkeklerle aynı yerde eğitim almalarının doğru olmayacağı görüşü ile 1859 yılında ilk kız rüştiyesi (lise) açılmıştır. 1864'te ilk kız sanat okulu, 1870'te ilk Darülmuallimat (Kız Öğretmen Okulu) açılmıştır. Akabinde kızların gideceği yüksekokul olan İnas Darülfününu ve kızların sanat eğitimi alabilecekleri okul İnas Sanayi-i Nefise Mektebi aynı yıl 1914'te açılmıştır (Pelvanoğlu, 2007, s. 20-23).

Görsel 2. İnas Sanayi-i Nefise Mektebi Öğrencileri, (Toros, 1988)

İnas Darülfününu'nda Maarif Nezareti'nin hanımlara özel olarak hazırlanan konferansların haftada dört gün olmak üzere hazırlamasıyla derslere başlanmıştır. "Bu konferanslara programda belirtildiği üzere 7 Şubat 1914 Cumartesi günü başlanacağı ifade edilmiştir. Bu derslerde kadın haklarının öğretilmesi, ev bilgileri, ilk yardım, kadın sağlığı malumat-ı fenniye, tarih ve pedagoji gibi konular işlenmekteydi" (Arslan, Selçuk ve Nam, 2012, s. 25).

Kadınların eğitim yolunda önünün açılması sonucu erkek öğrencilerin sahip olduğu eğitim haklarının zamanla kız öğrencilere de tanındığı görülmektedir. Erkek öğrenciler eğitim almak için 1830 yılından itibaren yurtdışına öğrenci olarak gönderilirken kız

öğrencilere yurtdışı eğitim olanağı 1908 yılında yapılan yenilikler sonucu verilmiştir (Çolak, 2013, s.19-20). Kadına sunulan eğitim hakkı köylü kadınlara kadar ulaşamamıştır. Saraylı, siyasi ve askeri üst sınıfa mensup ailelerin kızları eğitim alırken köyde yaşayan kızların eğitimi Osmanlı döneminde mümkün olmamıştır (Altındal, 1977, s.116).

Kadının farklı alanlarda kazandığı haklar dönemin izin verdiği ölçüde artmaya devam etmiştir. 1917 yılında kanun mahiyetinde çıkarılan bir kararname ile evlilik müessesine artık devlet onayı getirilmiştir. Erkeklerin ikinci bir evlilik yapması ilk karısının onayına bırakılmıştır. Aynı zamanda boşanmalarda da erkeğin kadar kadının da talepleri dikkate alınmıştır (Altındal, 1977, s.131). 1917 yılında çıkarılan bu Aile Hukuku Kararnamesi'nde kadının evlenme yaşı 17 erkeğin ise 18 olarak belirlenmiştir. Erkekte akıl hastalığı, fizyolojik bozukluk veya evin geçimini sağlayamaması durumlarında kadına boşanma hakkı tanınmıştır. Osmanlı içinde yaşayan farklı dinlere mensup, Müslüman, Hıristiyan ve Musevileri de kapsayan bu kararnamede kadının aile içinde birtakım hakları olması sağlanmıştır ancak bu haklardan taşrada yaşayan kadınların haberdar olduğu düşünülmemektedir (Kurnaz, 2015, s. 120-121).

II. Meşrutiyet ile Osmanlı kadınının toplumdaki yeri değişmeye başlamıştır. Aile içindeki anne ve eş kimliğinin dışında kamusal alanda var olmaya başlayan kadınlar II. Meşrutiyet'in özgürlük ortamında kadın dernekleri kurmuşlardır. Bu derneklerin çoğu hayır ve yardım derneklerinden oluşmaktadır. Osmanlı Kadınları Terakkiperver Cemiyeti, Hilal-i Ahmer Cemiyeti Kadınlar Heyet-i Merkeziyesi, Müdafaa-i Milliye Osmanlı Hanımlar Heyeti gibi yardım dernekleri, kadının toplumsal alanda etkin olarak yer almasında etkili olmuştur. "O yıllarda Hilal-i Ahmer, kadının toplumsal mekânı keşfinde öncü rol oynadı. Statü farkı olsa da doktor ve hemşire fotoğraflarda, kamera karşısında ilk kez birlikte poz verdiler. Oysa aynı dönemlerde karı kocanın bile ortak fotoğraf çektirmesi geleneğe, göreneğe aykırıydı" (Toprak, 2022, s. 16). Kadınların nikahlı eşleri ile fotoğraf çektirmesinin hoş karşılanmadığı bir dönemden dernekler kurarak kendilerini ifade edebildikleri yeni bir döneme geçmeleri II. Meşrutiyet'in kadınlara sunduğu hakların çerçevesini göstermektedir.

Görsel 3. Kadınlar Halk Fırkasının Başkan ve Üyeleri (Çakır, 1994)

Kadınların kurduğu derneklerin işlevi genel olarak ihtiyaç sahiplerine yardım ve savaş dönemi orduya hizmet etmek amaçlı kurulmuş olsa da feminist amaçlar doğrultusunda kurulan kadın dernekleri de bulunmaktadır. İttihat ve Terakki Kadınlar Şubesi, Kadınları Esirgeme Derneği, Osmanlı Kadınları Terakkiperver Cemiyeti, Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti gibi kuruluşlar kadınların eğitimi, el sanatları, giyim kuşam ve iş imkânları gibi konularda Osmanlı kadınının haklarını savunmayı amaçlamaktadır. Kadınların ekonomik bağımsızlıklarını elde etmesi için kamu ve özel kurumlarda istihdam edilmesini gerektiğini savunan dernekler karşısında dönemin tutucu tavrı Kadın gazetesine konu olmuştur (Toprak, 2022, s. 17).

Görsel 4. Sultanahmet Mitinginde Nakiye Elgün'ü Dinleyenler (Kurnaz, 2015)

I. Dünya Savaşı sırasında kadının toplumsal konumu milliyetçilikle bağlantılı olarak yeni bir boyut kazanmıştır. Osmanlı ordularının savaştan yenik düşmesi ve cephede

erkeklerin yaşamlarını yitirmeleri sonucu Halide Edip, Nakiye Elgün ve Münevver Saime gibi kadınlar işgal altındaki yurtlarını savunmak için mitingler düzenlemişler ve ateşli konuşmalarda bulunarak direnişe ortak olmuşlardır. I. Dünya Savaşı yenilgisinin bir artısı olarak kadın artık siyasi söylemlerde bulunabilen, ülkesi için erkekler gibi eylemde bulunabilen bireyler haline gelmiştir (Altındal, 1977, s. 129). Kadınların yardım kuruluşları, askeri ve sağlık alanlarındaki ihtiyacı karşılamak için görevlendirilmeleri ve yine milli menfaatler çerçevesinde oluşturulan derneklerdeki çalışmaları toplumun bir parçası olarak görüldüğünü gösterse de kadınlara bu hakların tanınması kişisel özgürlük düşüncesinden çok toplumun modernleşmesinin bir adımı olarak kabul edilmektedir. Bu modernleşme içerisinde kadın, yardımcı bir pozisyondadır ve işleyişin devamlılığını sağlamaktadır. Cumhuriyet öncesinde kadının konumu bu sınırlarla çizili olduğundan toplumsal cinsiyet rollerinin modernleşme adımları içerisindeki yerinin zayıf olduğunu düşündürmektedir.

2.2.2. Cumhuriyet Dönemi

Cumhuriyet döneminde kadın, Osmanlı batılılaşma hareketinde olduğu gibi modernleşmesinin simgesi olmaya devam etmiştir ancak daha etkili bir şekilde. Anne ve öğretmen olarak eğitimci bir kimlikle yansıtılan kadın Cumhuriyet döneminde cinsiyeti arka planda tutularak, batıdaki oryantalist doğu kadını imajının değiştirilmesi hedeflenmiştir.

Üst sınıf aileler, siyasiler, yazarların desteklediği ve savunduğu kadın haklarını dönemin tutucu anlayışına benimsetmek kolay olmamıştır. Millet Meclisi'nde kadın hakları için yapılan sayısız oturumlarda tartışmalar kavgalar çıkmıştır. Frengi salgını için kadınların muayene edilmesinin görüşüldüğü oturumda Bolu Milletvekili Tunalı Hilmi Bey söz alarak nüfus sayımı sırasında karısını alnından vurup öldüren adamdan bahsetmiştir. Oturumda kadınların doktor tarafından görülebilecek yerlerinin bileğe kadar el ve ayak ve yüzden oluşması, peçelerini çıkartamayacak kadınların muayenesinin imkânsız olduğu tartışmaları sürdürülmüştür (Altındal, 1977, s.149). Kadınların sağlık kontrollerinin bile yapılamadığı dönemde aydın kesim, kadın hakları için batılı kanunlar örneğinde yeni yasalar ve önerilerde bulunmuştur. Modernleşmenin en önemli unsuru olarak görülen kadın hakları yıllar içerisinde önemi ve etkisi artarak gündemde olmuştur.

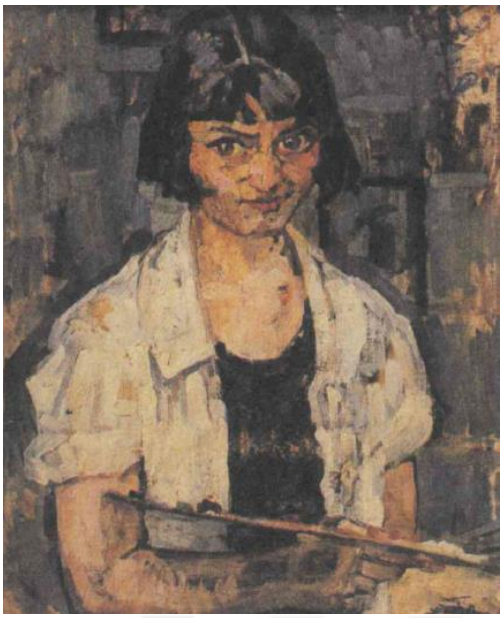
3 Mart 1924 yılında çıkarılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile eğitimde kadın erkek eşitliği sağlanmıştır. Dini eğitim yerine çağdaş bir eğitimi benimseyen kanun laik eğitime geçişin ilk adımıdır. Bu düzenlemeden sonra Cumhuriyet kadını için önemli olan Medeni Kanun

1926 yılında yürürlüğe girmiştir. 1925 İsviçre Medeni Kanunundan uyarlanan medeni kanunda Türk kadını hukuksal olarak erkeklerle eşit haklara sahip olmuştur (Batu, 2021, s.128-130). "17/2/1926 tarihinde Mahmut Esat Bozkurt tarafından Millet Meclis'ine sunulan ve kadına ve aile hukukuna da denge getiren 900 maddelik medeni kanun, oy birliğiyle kabul edilmiştir" (Altındal, 1977, s.150). Bu 900 maddelik kanun içerisinde birden fazla kadınla evli olan erkeklerin yasal olarak eş durumları değişmiş, mirasta kız ve erkek çocuklara eşit haklar tanınmış, devlet nikahı zorunluluğu gelerek imam nikahının hükmü kalkmış ve mahkeme karşısında iki kadının bir erkeğe eşitliği kaldırılarak kadının bireysel özgürlüğünün yolu açılmıştır.

Cumhuriyet döneminde kadının modernleşmenin temelini oluşturduğunun altı çizilerek kadının dış görünüşünde de değişiklikler yapılmıştır. Dönemin betimlemelerinde kadın, batılı tarzda modern giyim içerisindedir. Oryantalizmdeki dişi kadın tasviri olan uzun saçlı, beyaz tenli kadının yerini kendine güvenen kısa saçlı, enerjik ve ağırbaşlı bir kadın figürü almıştır (Pelvanoğlu, 2017, s.56). Nitekim 1925 yılında çıkarılan Şapka Kanunu ile Türk kadını peçe ve örtü yerine şapkayla görünmeye başlamıştır.

Kadın hareketi, Kemalist reformlar ile güçlenerek artmıştır. Kadınlar kendilerine sunulan olanaklarla toplumsal yapı içerisindeki konumunu değiştirerek varlıklarını göstermeye başlamışlardır (Gökkaya ve Vahap, 2009, s. 109). Bu varlık göstermenin en belirgin örneği ise kadınların kurduğu siyasi parti olmuştur. Cumhuriyet tarihinin ilk siyasi kadın partisi olan Türk Kadınlar Birliği'ni kuran Nezihe Muhittin Hanımdır (Kılıç, 2013, s.137). 1934 yılında kadınlara seçme ve seçilme hakkı getirilmesiyle seçimlere katılan Nezihe Muhiddin ve arkadaşları mecliste kadınlar için olan %5'lik kota dolduğundan seçilememişlerdir. Bu %5'lik kota içerisinde Osmanlı'nın son dönemlerinden beri kadın hakları için mücadele eden tek kişi Nakiye Hanım (Elgün) olmuştur (Batu, 2021, s.125).

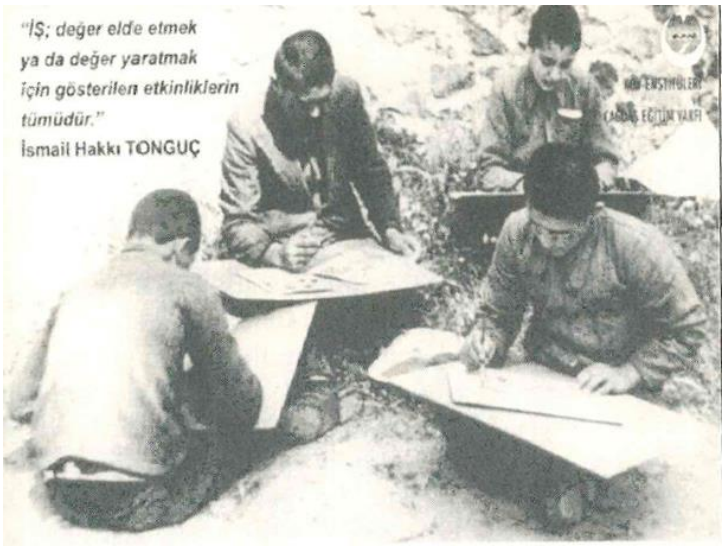
Siyasi haklarını kazanan kadının önünde duran engeller her alanda olduğu gibi mecliste de kendini göstermiştir. %5'lik kota içerisinde yer alan kadın hakları savunucusu olan kadınların az olması, pasif olarak bu kotada yer alan kadınların mecliste kadın hakları çerçevesinde gerçekleşecek yeniliklere karşı etkili karar verebilmelerinin ne kadar mümkün olduğunu sorgulatmaktadır. Kadınların meclisteki erkekler tarafından tam destek görmediği anlaşılmaktadır.

Görsel 5. Paletli Otoportre, 1925? (Pelvanoğlu, 2007)

1934 yılında kadınlara seçme ve seçilme hakkının tanınmasının ardından Cumhuriyet dönemi kadın sanatçılarından Melek Celal Sofu'nun 1936 tarihinde yaptığı Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Kadın tablosu Cumhuriyet modernleşmesinin simgesi haline gelmiştir. Hale Asaf'ın 1935 tarihli Paletli Otoportre resmi ise Cumhuriyet'in ressam kadın örneğini oluşturmaktadır. Hale Asaf'ın bu Otoportre'si Şeker Ahmet Paşa'nın yine bir paletle kendini resmettiği Otoportre'sine benzerlik göstermektedir. Şeker Ahmed Paşa kendi döneminin ressam tipini resmederken, Hale Asaf da bir kadın ressam olarak kendini ifade etmektedir (Pelvanoğlu, 2017, s.56).

1935 yılında Atatürk himayesinde Yıldız Sarayı'nda Kadın Kongresi yapılmıştır. Sonrasında ise Uluslararası Kadınlar Birliği (International Alliance of Women) Kongresi'ne ev sahipliği yapılmıştır. Kadınların seçme ve seçilme haklarının dünya çapında savunulması gerekliliğinin altı çizilen kongrede, Türk kadını haklarını elde edememiş olan diğer kadınların mücadelesi için kararlar almışlardır. Kadınların seçme ve seçilmesine ilişkin kanundan sonra 1936 yılında İş Kanunu yürürlüğe girerek kadınların çalışma hayatındaki haklarının çerçevesini çizmiştir (Batu, 2021, s.143-144).

Görsel 6. Köy Enstitülerinde Resim Dersi (Uz, 2015)

1940 yılında kurulan Köy Enstitüleri'nde kız ver erkek karma eğitimin verilmesi taşrada yaşayan kız öğrencilerin eğitim hayatı için önemli bir adımdır. 1945-1965 yılları arasında kadın hakları ve feminizm ile ilgili kurulan dernekler ve faaliyetleri dışında bir gelişme yaşanmamıştır. "Muhafazakarlığın ve milliyetçiliğin çıkışta olduğu bu dönemde 'ev kadınlığı' idealize edilir ve feminizm mücadelesi rafa kaldırılır" (Batu, 2021, s.150). Siyasi etkenler ile kadının toplum içindeki konumunun değişmesi sonucu kadın haklarında da birtakım gelişmeler yaşanmıştır. 1950'li yıllarda Türkiye'de çalışan kadınların maaşları aynı işi yapan erkeklerin yarısı kadardır. Bu olumsuz gelişme 1960'lı yıllarda ise daha da kötüleşerek maaş farkı %60'tan fazla olmuştur.

Görsel 7. Sümerbank Beykoz Fabrikası Kadın İşçileri 1942 (Batu, 2021)

Türkiye'de 50'li yıllar ve sonrasında yaşanan kadın hareketlerine bakıldığında 1953 yılında kurulan Kadınları Koruma Derneği ve 1959 yılında kurulan Kadınlar Dayanışma Birliği gibi topluluklar görülmektedir. Bu dernekler kadınlara verilen hakların korunması, kadınların okuma yazma oranının arttırılması, seks işçilerinin farklı mesleklerde yeniden hayata başlaması, kadınların istihdam edilmeleri gibi konularla ilgilenmişlerdir. Dernek başkanlarından Mediha Gezgin 1965 yılında Yeni Türkiye Partisi adayı olmuştur. 1972 yılında ise Türkiye Ulusal Kadınlar Partisi kurulmuştur (Batu, 2021, s.152-153).

Kadın dernekleri ve siyasetteki kadın figürleri ile kadının toplumsal konumunun iyileştirilmesi çabası devam etmiştir. Hukuksal boyutta elde edilen hakların işlenişindeki aksaklıklar için mücadele eden kadınlar, eğitim hayatları için de aynı mücadeleyi sürdürmüşlerdir. Ancak verilere bakıldığında Cumhuriyet'in ilanından sonra zorunlu hale getirilen kızların eğitiminde aksaklıklar yaşandığı görülmektedir. Altındal (1977), 1923 ve 1971 yılları arasındaki ilkokul, ortaokul, lise ve üniversitelerdeki kız-erkek öğrencilerin karşılaştırmasını Tezer Taşkıran'dan şöyle aktarmıştır;

> 1923-24 döneminde ilkokula giden 62.954 kız vardır. Bu sayı 1970-71 döneminde 2.117.571'e yükselmiştir. (…) 1928-29'da ilkokula giden 477.569 öğrenciden 154-309'u kızdır. Diploma alanların sayısı ise şaşırtıcıdır: 7.244 kız, 19.031 erkek. (…) 1935-36'da ilkokulda okuyan 688.100 öğrencinin 233.974'ü kızdır. Diploma alanlar: 11.349 kız, 26.451 erkek. 1970-71'de ilköğretimde 2.217.571 kız öğrenci vardır. Aynı dönem ortaokullarda 211.430, liselerde 63.839 kız öğrenci vardır. Aynı dönem kız enstitülerinde 11.300, Akşam Kız Sanat (1969-70) 72.863, Ticaret Liselerinde 13.687, Sekreterlik Okullarında 513 kız öğrenci vardır. 1970-71 döneminde resmi istatistiklere göre üniversite ve yüksek okullarda 16.079 kız öğrenci vardır. Bu rakamların ortaya koyduğu gerçek şudur; 50 yıllık Cumhuriyet döneminde ilkokul öğrenimi zorunlu kılınmışsa da bu mecburiyet pek işlememiştir (s. 170).

Kız öğrencilerin Cumhuriyet döneminde eğitim hakları bulunsa da sosyolojik sebeplerden dolayı eğitime katılan kız öğrenci sayısının azlığı dikkat çekmektedir. Aynı zamanda ekonomik sebepler de kız öğrencilerinin eğitim hayatına katılamamasındaki olumsuz etkenlerden biri olmuştur. 1970 ve 1973 yılına ait veriler ile mezun öğrencilerin istihdamlarını Altındal (1977) şöyle aktarmaktadır;

> 50 yıllık Cumhuriyet tarihi içinde (1973 başında) Türkiye'de toplam 3022 yargıçtan ancak 149'u, (1970'e göre toplam) 10.670 avukattan 1592'si, 266 noterden 30'u kadındır. 1970 yılına göre üniversite öğretim üyesi olarak 114, doktor olarak 1566, ilkokul öğretmeni olarak 44.588 kadın vardır. (…) Bu rakamlardan da anlaşılacağı üzere 50 yıl içinde milyonlarca kız ilkokula başlamış fakat bunlardan çok azı kendisine bir meslek edinebilmiştir (s.171).

Görsel 8. 1980'li Yıllar Kadın Eylemleri (Batu, 2021)

Dünya çapında 70'lerde yaşanan feminist hareket Türkiye'de 80'lerde etkisini göstermiştir. Kadın, kimlik ve beden tartışmaları sonucu 1983'te, on haftaya kadar olan ve kocasından izin almak şartıyla, kürtaj hakkı yasalaşır. 1998 yılında ise Aileyi Koruma Yasası çıkartılarak şiddete maruz kalan kadınların korunması amaçlanmıştır. 1989 yılında kurulan Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği okula gönderilmeyen kız çocuklarının hayata kazandırılmasını amaçlamıştır. 2002 yılında ise ailenin reisi kocadır gibi ibareler medeni kanundan çıkartılmıştır. 2004 yılında namus cinayetlerinin araştırılması ve kadın cinayetlerinin önlenmesi amacıyla karar tasarısı hazırlanmış, bunun sonucunda 2005 yılında Meclis Araştırma Komisyonu kurulmuştur (Batu, 2021, s.157-161).

Türkiye'de toplumsal cinsiyet ve kadın hakları tarihine bakıldığında geçmişi Meşrutiyet'e dayanan bir tarih yazımıyla karşılaşılmaktadır. Modernleşme sürecinde kadının toplumsal rolleri değişmeden kişisel alanında bir nebze özgürleşme yaşadığı Osmanlı'dan sonra Cumhuriyet'in ilanı ile birey olarak varlığını göstermeye başlamıştır. Atatürk inkılap ve devrimleri ile kadının toplumdaki yeri değişmiş, toplumsal rolleri farklılaşmış ve kamusal alanda varlığını göstermeye başlamıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında hızla değişen sistem içerisinde kendine yer bulabilen kadın, Cumhuriyet'in ilerleyen zamanlarında bu yeri korumaya çalışarak kendi alanını genişletme çabasına girmiştir. Politik ve siyasi durumlardan etkilenen kadın hakları konusunda günümüze gelene kadar pek çok savaş verilmiştir. Türkiye'de kurulan kadın dernekleri ve örgütlenmelerinin önemi kadın özgürleşmesinde oldukça önemlidir. Bireysel veya örgütlenme içerisinde günümüzde kadının sahip olduğu haklar için çabalamış tüm kadınlar başta olmak üzere kadın

özgürlüğüne inanan aydın erkekler ve tabii ki Mustafa Kemal Atatürk Türk kadınının özgürleşmesini mümkün kılmış kahramanlardır.

2.3. Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim

Toplumsal cinsiyet ve eğitim kavramlarının bir arada ele alınması oldukça yakın zamana dayanmaktadır. 1970'lerde okulun bir toplumsallaşma alanı olduğunu ve bu alan içerisinde yaşanan cinsiyete dayalı eşitsizliklerin farkındalığının oluşması sonucu bazı yaklaşımlar ön plana çıkmıştır. "…1) cinsiyet rolü ya da toplumsallaşma teorileri, 2) farklılık teorileri, 3) yapısalcı ve 4) post-yapısalcı yaklaşımlar." Birinci yaklaşımda eğitim kurumlarının toplumsal cinsiyet eşitliği üzerinde durması, toplumun şekillenmesinde önemli yere sahip olan okullarda bu sorunun çözümlenmesi, toplumsal değişimin temeli olarak görülmektedir. Her iki cinse de eşit fırsatlar sağlanmasının altını çizen bu yaklaşımda toplumsal cinsiyete duyarlı öğretmen yetiştirme ön plandadır (Sayılan, 2012, s. 15). İkinci yaklaşımda ise cinsiyetler arasındaki farklılıklar göz önünde bulundurulur ve olumlandırılır. Bu yaklaşımı Sayılan (2012) şöyle ifade etmektedir;

> Farklılık kuramcıları toplumsal cinsiyete duyarlı bir eğitimsel müdahaleyi öngörmüşlerdir. Bu müdahalenin merkezinde ise ev içi emek ve bakım işini sarmalayan kadınsı değerler bulunmaktadır. Farklılık analizleri asıl olarak kadınlarla ilgili ilişkisel özellikleri ele alarak kuramlaştırmışlardır. Hatta Gilligan gibi bazı kuramcılar cinsiyetlendirilmiş bir eğitimi savunmaktadır. Kadınların bilme ve öğrenme yollarının tanınmasının ve kadınsı değerlerinin eğitimsel uygulama ve pratiğe içerilmesinin yolunun buradan geçtiğini düşünmektedir (s. 16).

Üçüncü ve dördüncü yaklaşımlar yapısalcı ve post yapısalcılara bakıldığında ise eğitimdeki toplumsal cinsiyet eşitsizliğini bir hükümet sorunu olarak kabul edildiği görülmektedir. Sorunun çözüm aşamasında ise yapısalcı yaklaşımda sınıf, etnik grup, dini yönelimler ve cinsel tercihler gibi etkenler bağlamında ele alınıp incelenirken, post-yapısalcı yaklaşımda herhangi bir sınıf ve kategori ayrımı yapılmamaktadır (Sayılan, 2012, s. 17).

Toplumsal cinsiyet ve eğitim arasındaki ilişkiye dünya çapında bakıldığında dünyada okur-yazar olmayan 900 milyon insanın 2/3'ünün kadın olduğu görülmektedir. Türkiye, okuryazarlık oranlarının Toplumsal Cinsiyet İlişkili Kalkınma Endeksinde 152 ülke içinde 111'inci sırada olduğu görülmektedir (UNDP, aktaran Bal, 2014, s. 15).

Modern toplumların odağında olan toplumsal cinsiyet kavramı eğitim alanında da gelişmiş ülkelerin sorunları arasında yer almaktadır. Sosyal yaşamın her evresinde cinsiyet

rollerine olan tutumun eğitim alanında da görüldüğü ve konuyla ilgili pek çok ülkenin toplumsal cinsiyet eşitliği çerçevesinde çalışmalarda bulunduğu görülmektedir. Pekin Eylem Planı (1995) ile 2000 yılında BM tarafından kabul edilen Milenyum Kalkınma Hedefleri temel eğitim düzeyinde herkesin eğitim almasını ve okullarda toplumsal cinsiyet ayrımının ortadan kaldırılmasını hedeflemektedir (Sayılan, 2012, s. 13).

Ülkemizde ise son yıllarda yapılmış olan Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi Projesi (ETCEP) (2016) ve Haydi Kızlar Okula gibi projeler olduğu görülmektedir (Şahin ve Çoban, 2019, s. 597). Özellikle 2004 yılı ve sonrasında kız çocuklarının eğitim alması ve okula gönderilmesiyle ilgili çeşitli projeler ve kampanyalar oluşturulmuş ve desteklenmeye çalışılmıştır. Millî Eğitim Bakanlığı, UNICEF, UNESCO ILO, sivil toplum kuruluşları, medya, özel kurumlar aracılığıyla eğitim kampanyaları başlatılmıştır. Haydi Kızlar Okula, Eğitimime %100 Destek, Baba Beni Okula Gönder, Kardelenler, Deniz Yıldızı, 7 Çok Geç, Önce Çocuklar gibi kampanyalarla kız çocuklarının okula gitmeleri ve eğitim almalarının önemi vurgulanarak kız çocuklarının eğitim hayatlarına destek olunmuştur (Özaydınlık, 2014, s. 107).

2010 Türkiye Binyıl Kalkınma Hedefleri (BKH) Raporuna göre; kalkınma hedeflerine ulaşmada toplumsal cinsiyet farklılıkları ile ilgili eşitsizliklerin problem olarak görüldüğü ve Türkiye'de cinsiyet eşitliği teşviki ve kadının güçlendirilmesi konularının öneminin arttığının altı çizilmiştir. Türkiye'de toplumsal cinsiyet eşitsizliğine bakıldığında kadınların karar alma süreçleri ve iş gücü piyasasına katılımında, cinsiyete dayalı farklılıklar hususunda 138 ülke arasında 77.sırada olduğu görülmektedir (Üstün'den aktaran Özaydınlık, 2014, s.95). Cinsiyet eşitliğini eğitim sistemi içerisinde değerlendiren Özçelik (2012) ise ilköğretim müfredatında toplumsal cinsiyet eşitliği konusunun alt konu olarak değil de tüm dersler içerisine yerleştirilmenin önemini vurgulamıştır.

Ülkemizde Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi 2013 sonuçlarına göre, altı yaş ve üzeri okuma yazma bilmeyen 2 milyon 654 bin kişiden 2 milyon 205 bini kadındır. İlköğretim, ortaokul ve dengi okul mezunu sayısı yaklaşık erkeklerde 9 milyon iken kızlarda 6 milyon 800 bin, lise ve dengi okul mezunu erkeklerde 7 milyon iken kızlarda 5 milyon ve yükseköğrenim erkeklerde 4 milyonu aşarken kızlarda 3 milyon 200 bin civarındadır (TÜİK, 2013). BM Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü verilerine göre, Türkiye 2015 yılına kadar ilk ve ortaöğrenimde cinsiyet eşitliğini gerçekleştirememe riski taşıyan ülkelerden biri olduğu görülmektedir (UNESCO, aktaran Bal, 2014, s. 20).

Toplumun kadın ve erkeğe yükledikleri cinsiyet rollerinin eğitim alanına yansımalarını ele alan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü 2013 yılı raporuna bakıldığında Kadın ve Eğitim başlığı altında yapılan çalışmalar kız çocuklarının okula gönderilmesi ve devamlılığının sağlanması ile ilgili pek çok çalışma yürütüldüğü görülmektedir. Çalışmalar arasında kız çocuklarına yurt ve burs imkanlarında pozitif ayrımcılık, kız çocuklarının okullaşma oranının düşük olduğu bölgelerde yürütülen politikaların güncellenmesi, kız çocuklarının okullaşmasında sosyal ve ekonomik desteklerin sağlanması, okulu ter eden kız çocuklarının belirlenmesi izlenmesi ve çözüm getirilmesi gibi konular yer almaktadır.

Modern toplumun şekillenmesinde en önemli ön koşul olan eğitim, toplumsal cinsiyet meselesini ele alarak soruna kökten çözüm getirebilme olanağını gündemde tutmaktadır. Kız çocuklarının küçük yaşlardan itibaren karşı cinsten farklı bir yaşayış içerisinde olduğu ve bunun aslında kültürün bir parçası olduğundan normalleştirildiği görülmektedir.

Ülkemizde geleneksel bir aile yapısına bakıldığında kız çocuklarının aile içerisinde ev içi işleri konusunda küçük yaşlardan yetiştirildiği görülmektedir. Kız çocuğunun hem büyüdüğü evde ailesine hem de gelin gideceği evde eşine ve ailesine hizmet edecek şekilde sorumlu tutulmaktadır. Küçük yaştan itibaren iv işlerine yardımcı olan kız çocuklarının ailelerindeki kadın profiline bakıldığında bunu oyunlaştırdıkları görülmektedir. Kız çocuklarının toplumsal cinsiyet yargılarına göre yetişmelerinde oyun ve oyuncaklar önemli öğeler olduğu anlaşılmaktadır (Vatandaş, 2007, s.39). Kız çocuklarının küçük yaştan itibaren ailede kültürel etkenlerle süregelen yaşamı okulda da yine aynı şekilde devam etmektedir. "Müfredat cinsiyetçilikten arındırılsa bile, gizli müfredat iyi, sessiz ve başarılı kız ve sert, asi ve delikanlı gibi basmakalıp imajlar okul söyleminde, bazı öğretmenlerin tutumlarında, okuldaki kültürel ortam ve etkinliklerde açığa çıkabiliyor" (Sayılan, 2012, s.14).

Ülkemizde toplumsal cinsiyet eşitliğiyle ilgili son yıllarda ilerleme kaydedilmiş olsa da Türk eğitim sisteminde bu konuda hala eksiklikler söz konusudur. Şahin ve Çoban (2019) öğretmen olarak görev yapan kadınların Türkiye genelindeki durumunu şöyle aktarmaktadır;

> Türkiye'de 2016-2017 öğretim yılı verilerine göre; okul öncesi eğitimde görev yapan 77.109 öğretmenin %94,2'si (72.680), ilkokul düzeyinde görev yapan 292.878 öğretmenin %61,1'i (179.036), ortaokul düzeyinde görev yapan 324.350 öğretmenin %56,5'i (183.431), ortaöğretimde görev yapan 333.040 öğretmenin %49,1'i (163.661) kadınlardan oluşmaktadır. Bu sonuçlar Türkiye'de öğretmenlik mesleğinin daha çok kadına atfedildiğini göstermektedir (s. 589).

Öğretmenlik dışında akademideki kadın oranlarına bakıldığında Türkiye genelinde Güzel Sanatlar Fakültelerinde görev yapan öğretim elemanlarının cinsiyet dağılımları; 1997-98 öğretim yılı itibariyle aktif çalışan öğretim üyelerinin % 61.2'si erkek, % 38.8'i kadın olduğu görülmektedir. Ancak eğitim esnasında kadın ve erkek sanatçı adaylarının tam tersi bir oranda olduğu görülmektedir. Profesörlerin % 25'i, doçentlerin% 41 'i, yardımcı doçentlerin ise % 35'ini kadınlar oluşturmaktadır (Ulusoy, 1999, s. 67).

Güzel sanatlar eğitiminde kadın ve erkek öğrenci oranlarına bakıldığında ise kadınların güzel sanatlar fakültelerini erkeklere göre daha fazla tercih ettiğini ve daha yüksek akademik başarı kazandığı görülmektedir. 2011-2012 Öğretim yılında Türkiye'de Güzel Sanatlar Fakülteleri'ne yeni kayıt yaptıran öğrencilerin 1609'u kadın, 1202'si erkek olmakla birlikte mezun olanların 636'sı kadın ve 501'i erkektir. Doktora seviyesinde da korunan bu farka rağmen kadın sanatçıların sayısı erkeklere göre belirgin biçimde az olduğu görülmektedir (Çolak, 2015, s. 14).

Yapılan birçok yasal düzenleme olmasına rağmen eğitim gören kız çocuklarının ailenin maddi durumunun yetersizliğinde eğitimlerinden alıkondukları ve eğitim haklarından yoksun kaldıkları görülmektedir. Eğitim alan kız çocuklarının da eğitim materyallerinde, uygulamalarda, oyunlarda, öğretmenlerin tutum ve davranışlarında toplumsal cinsiyet rollerinin yaygın olduğu görülmektedir (Vatandaş, 2007, s.49).

Ülkemizde kadın ve kadın eğitimi ile ilgili gelişen en önemli olaylardan biri de 1990 yılında Başbakanlığa bağlı Kadının Statüsü ve Sorunları (KSS) Genel Müdürlüğü'nün kurulmasıdır. Ayrıca Pekin 4.Dünya Kadın Konferansı'nda alınan kararlara istinaden Üniversitelerde Kadın Sorunlarına İlişkin Araştırma Merkezlerinin kurulması planlanmıştır (Seven ve Engin, 2007, s. 181).

Toplumsal cinsiyet çerçevesinde eğitimde yaşanılan sorunlara yönetim ve devlet politikaları ile çözüm getirme üzerine çalışmalar devam etmektedir. Akademik alanda yapılan çalışmalar ile bu sorunun altı çizilerek yeni çözüm önerileri gündeme getirilmektedir.

2.4. Sanat Tarihinde Toplumsal Cinsiyet

Sanat tarihine bakıldığında erkek bakış açısının egemen olduğu görülmektedir (Ulusoy, 1999, s.52). Fransız İhtilali sonrası kadınlar Rönesans'ta yarım bırakılan özgürlük ve eşitlik beklentilerini karşılamışlardır. 1789 olaylarına aktif olarak katılan kadınlar dönemin nabzını yakından tutmuşlar ve seslerini yükseltmeye başlamışlardır. Toplumsal alanda yaşanan olaylar dışında kadınların sanat üretimi alanına bakıldığında da cinsiyet rolleri temelinde sorunlar görülmektedir. Sanat tarihinde kadınların kabul görmeme endişesi ile yaptıkları resimlerde isimlerini gizleyerek ya da erkek ismi ile imzalayarak üretim yaptıkları bilinmektedir. Resmi olarak herhangi bir kurumda sanat eğitimi alması mümkün olmayan kadınlardan ailesinin desteği ile özel sanat eğitimi almış sanatçılar bulunmaktadır (Akalın ve Baş, 2018, s. 119).

Sanat tarihi kitaplarına bakıldığında dönem ve akım fark etmeksizin en ünlü ve büyük sanatçılar arasında kadınlara ya yer verilmemiş ya da çok az yer verilmiştir. Bugün on altıncı baskısı yapılan Gombrich'in Sanatın Öyküsü kitabında tek bir kadın sanatçıya yer verilmemiştir. Bir söyleşisinde büyük kadın sanatçılar olamazdı ve yoktu ifadelerinde bulunan Gombrich "Hangi kadını dahil etseydim, tarihçiler tarihi olduğu gibi yansıtmak durumundadır" ifadelerini kullanmıştır (Antmen, 2018, s. 92-93).

> E.H. Gombrich'in Sanatın Öyküsü adlı (1984) kitabında bahsedilen sanatçıların tümü erkektir. Francis Claudon'un (1988) 'Romantizm Sanat Ansiklopedisi'nde, sözü geçen 64 sanatçının tamamı erkekken, Jean Caussou'un (1987), "Sembolizm Sanat Ansiklopedisi"nde adı geçen kadın sanatçı oranı % 5 dir. Maurice Serullaz'ın (1983) "Empresyonizm Sanat Ansiklopedisi"nde bahsedilen kadın sanatçı oranı da ancak % 5'e ulaşmaktadır. Lionel Richard'ın (1991), Ekspresyonizm Sanat Ansiklopedisi'nde değinilen kadın sanatçılar oranı % 6'yl, Reni Passerou'un (1982) Sürrealizm Sanat Ansiklopedisi'nde ise % 8'i bulmaktadır. Nober Lynton'un (1982) Modern Sanatın Öyküsü adlı çalışmasında yine öncüler, büyük addedilen veya döneme damgasını vuran olarak ele alınan sanatçıların tamamı erkektir. 1985'te yayınlanan "The book of Art" kitabının 7. cildi empresyonistler ve post empresyonistlere ayrılmıştır ve sadece bir tek kadın sanatçıdan bahsedilmektedir: Marry Cassalt (1844-1926). Daha da ilginci aynı yayının 8.cildi Modern Sanat'a ayrılmıştır ve tek bir kadın ismine yer verilmemiştir (Ulusoy, 1999, s.57).

Toplumsal cinsiyet rollerinin meslekler üzerindeki etkisi plastik sanatlar alanında da kendini göstermektedir. Plastik sanatlar da birçok meslekte olduğu gibi erkeklere uygun bir faaliyet alanı olarak görülmüştür. Uzun yıllar boyunca kadınlar plastik sanatların dışında tutulmuştur (Ulusoy, 1999, s. 58).

Aydınlanma çağı olarak anılan Rönesans döneminde çalışmalar üretmiş olan kadın sanatçılar arasında Simon Bening'in, Belçikalı büyük kızı Levina Teerlinc yer almaktadır. Saraydaki önemli insanların portrelerini çalışan ressamın kendi döneminde herhangi resmi bir yerde sergilemesi bulunmamıştır. Rönesans dönemi kadın sanatçılardan bir diğeri ise babasından eğitim alma imkanına sahip olmuş olan Artemisia'dır. 1880'li yıllara gelindiğinde ise Avrupa'da kadınlara sanat eğitimi hala yasak olduğu görülmektedir. Bu dönemde Fransa'da yaşayan Camile Claudel, Rodin'in özel atölyesinde ders alarak heykeltıraşlık yapmıştır. 1900'lü yıllara bakıldığında Jackson Pollock'un eşi Lee Krasner'in oldukça yetenekli olmasına karşın eşinin gölgesinde kaldığı görülmektedir. 1950'li yıllarda yaptığı resimlere eşinin imzasını atan Margaret Keane dönemin kadın sanatçılarının satış yapmadıklarına inanmıştır (Akalın ve Baş, 2018, s. 119-122).

1960'lı yıllar birçok toplumsal sorunun; ırkçılık, ötekileştirilme ve toplumsal cinsiyet ayrımcılığı gibi sorgulandığı yıllar olmuştur. Bu dönem içerisinde sanat ve sanatçı gelişimi içerisinde feminist sanat üretimleri ses getirmeye başlamıştır (Güngör, 2018, s. 109).

Kadınların sanat alanında varlık göstermeleri 1970'lerde artarak, kadın sanatçılara yeni olanaklar ve kapılar açılmıştır. Amerika'da kolektif kadın hareketleri, kadın sanatçıların birlikte çalışmalarına olanak sağlamıştır. Bu çalışmalar çerçevesinde Miriam Schapiro ismi önem kazanmıştır. Buluntu kumaş parçaları ve akrilik boya ile gerçekleştirdiği kolaj resimleri ile dönemin feminist yaklaşımı içerisinde yer edinmiştir. Famaj olarak isimlendirilen bu çalışmalar kadınların kendileriyle özdeşleştirilen malzemelerle ürettikleri kadın kolajları olarak anılmaktadır (Ersen, 2010, s. 74).

Cindy Sherman 1970'lerin sonuna doğru New Yok Artists Space'te, İsimsiz Film Kareleri (Untitled Film Stills) adlı küçük boyutlarda fotoğraflarını sergilemiştir. Fotoğraflarda kendini model olarak kullanan Sherman, Amerika'nın 1950'li yıllarına göndermelerde bulunan, Hollywood, Yeni Dalga, Yeni Gerçekçilik gibi kavramlarla irdelenen hiç çekilmemiş filmlerin karelerinden oluşan bu fotoğraflar döneminde oldukça ses getirmiştir. Kendi bedenini sanat yapıtında kullanan Sherman bir kitap bile okumaksızın çalışmalarının anlaşılabilir olmasını istediğini belirtmiştir (Özüdoğru, 2010, s.122).

1971 yılında yayınlanan Linda Nochlin'in "Neden Hiç Büyük Kadın Sanatçı Yok?" başlıklı makalesinden yola çıkarak Judy Chicago "Yemek Daveti" isimli enstalasyonu yapmıştır. Sanat tarihinde göz ardı edilen birçok kadın sanatçıya anıt niteliğinde olan çalışma

kadın hareketine adanmaktadır (Özgör, 2020, s. 55). Feminist sanatın on yılını özetleyen Chicago'nun 'Yemek Daveti' çalışmasında tarih öncesi ve antik sanatta tasvir edilen üçgen şeklindeki dişilik organına gönderme olarak üçgen bir masa kurulmuştur. Her birinin tarihin ünlü kadınlarını ya da tanrıçalarını simgelediği otuz dokuz yerleştirmede kadınların bedenlerini yüceltmek amacıyla vajinayı andıran özel çiçekli renkli tabaklar yer almaktadır (Şendil, 2015, s. 42).

1985 yılında Gerilla Kızlar (Guerilla Girls) olarak isimlendirilen sanatçı kolektifi New York Metropolitan Müzesi'nde gerçekleşen Uluslararası Resim ve Heykel Sergisi'nde bulunan 169 sanatçıdan sadece on üçünün kadın olmasını protesto etmek amacıyla, sergi süresince üzerinde "Kadınların Metropolitan Müzesi'ne girmeleri için illa çıplak olmaları mı gerekiyor?" yazan büyük boy afişleri New York sokaklarına asmışlardır. Afiş, Dominique Ingres'nin Grande Odalisque resmindeki figürün baş kısmına goril kafası yerleştirilmiş şekilde tasarlanmıştır (Güngör, 2018, s. 111).

Feminist sanat içerisinde yaptığı işlerle dikkat çeken bir diğer isim ise Barbara Kruger olmuştur. Barbara Kruger kelimeleri kullanarak izleyiciyi etkili bir şekilde uyarmaktadır. Posterleri, yerleştirmeleri, ve fotoğrafları seçilmiş imgelerle doludur. Cümleleri reklamlarda kullanılan sloganlar şeklinde kısa öz ve çarpıcıdır. Siyah beyaz bir el fotoğrafının üzerinde Descartes'ın ünlü vecizesinin bir uyarlaması olarak "I shop therefore I am" yazılı kırmızı bir kartın tutulduğu çalışması, kitlesel üretimin ve tasarımcı markaların elindeki tüketim dünyasında düşüncenin yerini satın almanın doldurduğunun altını çizmektedir (Honour ve Fleming, 2016, s. 885).

Başlangıçta eril bir bakış açısına sahip olan sanat üretimi, kadınların da üretim alanına katılması ve bu alan içerisinde kendi cinsiyet sorunlarını ifade etmesi şeklinde gelişmektedir. Sanat tarihi yazımında göz ardı edilen kadın sanatçıların kendinden sonra gelen ve nispeten daha özgür bir dünyada yaşayan kadın sanatçılar ve feminist sanat tarihi yazımını destekleyen tarihçiler tarafından görünür kılınmışlardır. Toplumsal kadın sorunlarına çalışmalarında yer veren kadın sanatçıların sanat tarihi içerisinde feminist sanat çerçevesinde önemli yer edindikleri görülmektedir. Toplumsal cinsiyet teması üzerine üretilen çalışmalar sanat tarihi içerisinde konuya dikkat çekmektedir ve güncelliğini koruyan bu konunun başlangıcını oluşturmaktadır.

2.5. Türkiye'de Sanat Eğitimi

2.5.1 Cumhuriyet Öncesi Sanat Eğitimi

Osmanlı ressamlarının Fatih döneminden itibaren Ehl-i Hiref teşkilatı içinde yer aldığını yazan Başkan (1997), bu ressamların batılı resim anlayışına geçilmesine dek Hassa Nakkaşhanesi'nde varlıklarını sürdürdüklerini belirtmektedir. Saray için çalışan bu ressamların eğitim sistemi, usta çırak ilişkisine dayanmaktadır (s.13 ve 22). Saray yaşantısı ve önemli olayların minyatürlerinin resmedilmesi dışında kitap süslemeleri ve bezemeler yapılmaktadır. Yurtdışından ressamların ülkeye getirtilmesiyle yaptırılan padişah portreleri batılı tarzda resmin ilk örneklerindendir.

Batılı tarzda resimlerin ilk örneklerinin görüldüğü Fatih (II.Mehmet) döneminde resim önem kazanmıştır. İtalya'dan getirtilen ressamlar arasında Gentile Bellini, Constanzo da Ferrara ve Matteo di Pasti gibi ressamlar bulunmaktadır. 1479 yılında Osmanlı'ya gelen Gentile Belini on beş ay kadar ülkede kalarak padişah Fatih'in portresini yapmıştır ve çeşitli madalyonlar tasarlamıştır (Alsaç ve Alsaç, 1993, s. 15). Batılı tarzda sanat üretimleri öncelikle Osmanlı sarayı tarafından kabul görmüştür. Tanzimat dönemiyle birlikte bu ilgi artmıştır. İstanbul'a gelen batılı ressamların elçilikler aracılığıyla Osmanlı sarayına özel sergiler düzenleyerek sultana resim sundukları görülmektedir (Üstünipek, 2007, s. 23).

Saray içerisinde nakkaşhanelerdeki minyatür tarzı iki boyutlu resimler yerine batılı tarzda üç boyutlu realist resimlere olan ilgi artmaktadır. Her iki sanatçı grubunun tema ve objeleri aynı olsa da renk kullanımı, perspektif ve derinlik konularında öne çıkan batı resim tekniği saraydaki sanatsal üretimin odağı olmaya başlamaktadır (Özyiğit, 2017, s. 137).

19. yüzyıl Osmanlı yenileşme hareketi içerisinde toplumun yaşam biçimini etkileyen birçok alanda değişiklikler yapılmıştır. Ekonomik, askeri siyasal ve kültürel alanda yapılan bu yenilikler içerisinde eğitim sistemi de yer almaktadır. Araştırmacılar tarafından Türk eğitim tarihi üç ana başlık altında toplanmaktadır. Bu ana başlıklar; Tanzimat öncesi (medrese devri), Tanzimat dönemi ve sonrası (mektep devri) ve son olarak da Cumhuriyet devri (okul devri) şeklinde belirtilmektedir (Kodaman'dan aktaran Aydın, 2013, s.4).

Osmanlı eğitim sistemi amaçları çerçevesinde incelendiğinde ise dört amaç çerçevesinde eğitim gerekli görüldüğü anlaşılmaktadır. Yönetici kadrolarındaki ihtiyacı

karşılamak amacıyla Enderun, bürokrat yetiştirmeyi hedefleyen küttab, tasavvuf alanında uzman yetiştirmek için dergah eğitimi ve bilim insanı yetiştiren medrese eğitimidir (Şen, 2013, s.480). Bu sistemler içerisinde medrese eğitimi sanat eğimi veren kurumları kapsamaktadır ve eğitim sistemi yenilenerek gelişmiştir.

Mühendishane-i Bahri-i Hümayun, Mühendishane-i Berri-i Hümayun, Harbiye ve Bahriye okullarında askeri öğrencilere teknik resim eğitimi ve haritacılık eğitimi verilmesi amacıyla resim öğretmenlerine ihtiyaç bulunmaktadır. Bu ihtiyacı karşılamak amacıyla Avrupa'dan sanat eğitimcileri getirtilmesinin yanı sıra, yurtdışına gönderilen ve geri döndüğünde bu kurumlarda öğretmenliğe başlayan askerler ilk resim eğitimcileri arasında yer almışlardır (Başkan, 1997, s.49).

Batılı anlamda resim sanatının gelişmesine önemli ölçüde destek olan askeri okullardaki resim dersi olmuştur. Bu anlayış daha sonra sivil okullarda da yaygınlaşmıştır. Sanatsal bir amaç taşımayan resim derslerinde; haritalandırma, askeri olarak teknik anlamda kullanılacak, desen ve perspektif eğitimi verilmektedir. 1793 tarihinde III. Selim tarafından kurdurulan Mühendishane-i Berri-i Hümayun resim derslerinin ilk defa verildiği okul olarak kayıtlara geçmiştir. II. Mahmut döneminde resim derslerinin önemi artmıştır yurtdışından getirtilen ressamlar idadilerde öğretmen olarak resim derslerine girmişlerdir (Olcay, 2013, s.24, 26).

II. Mahmut dönemindeki eğitim reformları içerisinde yurtdışına öğrenci gönderme hareketi Abdülmecid döneminde de devam etmiştir. Yurtdışına giden öğrenciler arasında resim eğitimi alan öğrenciler de bulunmaktadır (Bulut ve Düzce, s.25).

Öğrenciler, ilk olarak 1829 yılında, devamında ise 1834 ve 1835 yıllarında eğitim almak için Avrupa'ya gönderilmişlerdir. 1835 yılında Mühendishane-i Berri-i Hümayun mezunu İbrahim Efendi İngiltere'ye resim eğitimi için gönderilmiştir. Hüsnü Yusuf, Hasköylü Ahmet Emin, Eyüplü Şükrü Bey ve Tevfik Efendi Avrupa'ya sanat eğitimi için gönderilen sanatçılardandır. Sultan Abdülaziz emriyle 1861 ve 1862 yıllarında Miralay Hacı Mahmut, Ali Efendi, Şeker Ahmed Paşa ve Süleyman Seyit Paris'e sanat eğitimi için gönderilmişlerdir. Geleneksel resim anlayışı minyatürden batılı anlamda resim sanatına geçişte etkin olan Mühendishane-i Berri-i Hümayun mezunu Ferik İbrahim Paşa, Hüsnü Yusuf, Eyüplü Cemal, Halil Paşa gibi isimler yer almaktadır. Harbiye çıkışlı olan Ferik Tevfik Paşa, Osman Nuri Paşa, Şeker Ahmed Paşa, Süleyman Seyit, Ahmet Şekür, Hüseyin

Zekai Paşa, Hoca Ali Rıza, Ahmet Ziya Akbulut gibi isimler bulunmaktadır (Olcay, 2013, s.28).

1874 yılında ise ressam Guillemet tarafından Resim Akademisi adlı bir özel okul açılmıştır. Okulun öğrencileri 1876 yılında bir sergi düzenleyerek üretimlerini dönemin sanatseverleri ile paylaşmışlardır (Alsaç ve Alsaç, 1993, s. 41).

1878 yılında da Harbiye bünyesinde askeri öğretmen yetiştirilmek üzere Menşe-i Muallimin adlı bir yardımcı sınıf kurulmuştur. İki ve dört yıllık olarak ikiye ayrılan Menşe-i Muallimin resim öğretmeni yetiştirmek için açılan sınıfının müfredatında resimle ilgili karakalem, resim kopyası, modelden resim, tarama, çini vb. gibi dersler verilmektedir. Bunun dışında Sınıf-ı Evvel resim öğretmenliği için geometri, perspektif, teknik resim, karakalem, çini, anatomi ve fotoğraf derslerine yer verilmektedir (Olcay, 2013, s.30). Harbiyelerdeki resim eğitimine ek olarak askeri liselere (idadiler) de resim dersi eklenmiştir. 1851 – 1852 yılları arası Mühendishane'nin ressam sınıfından mezun olan öğrenciler daha sonra askeri okullardaki resim öğretmeni ihtiyacını karşılamışlardır (Başkan, 1997, s.43).

Görsel 9. Sanayi-i Mektebi'nin İlk Hocaları "Soldan itibaren; Salvatore, Valeri, Vallauri, Osman Hamdi Bey, Osgan Efendi ve Warnia Zarzecki" (Giray, 2000)

Mühendishane ve Harbiye'den ressamların yetişmesi, bu ressamların Avrupa'da eğitime gönderilmeleri ve Avrupa'dan ressamların Türkiye'ye gelmesi gibi hareketlilikler sanat eğitimi alanında bir okula gereksinim olduğunu ortaya koymuştur. Bu ihtiyaca istinaden sanat eğitimi vermek amacıyla Mart 1883 yılında Sanayi-i Nefise Mektebi-i açılmıştır (Başkan, 1997, s.43). Modernleşmeyle birlikte resim alanına olan ilgi Osmanlı

basınında da yer almaktaydı. Osman Hamdi Bey'in müdürlüğünde açılan Sanayi-i Nefise Mekteb-i'nde Leonardo de Mongo, Philippe Bello ve Salvatore Valeri gibi sanatçılar öğretmen olarak göreve başlamışlardır (Olcay, 2013, s.32). Dönemin tek sanat eğitimi veren kurumu olan Sanayi Nefise Mektebi için Berk ve Özsezgin (1983) şu şekilde belirtmişlerdir;

> …Türkiye gibi büyük ve dağınık bir memleketin güzel sanatları öğreten tek kurumu oluşu, Avrupa'da olduğu gibi ünlü sanatçıların yönettiği özel atölye ve akademilerin yokluğu, plastik sanatların, toplumumuz içinde, öteki sanat dallarındaki yaygınlığa erişememiş olması ve en önemlisi, bir ressamın, bir heykeltıraşın sanatıyla yaşayabilmesi için bir diplomaya sahip olmak zorunluluğu (s. 17).

Resim, mimari ve heykel bölümleri ile öğrenci kabulüne başlayan okula ilk olarak yirmi öğrenci kabul edilmiştir. Sonraları atmışı bulan öğrenci sayısı, 1894 yılında yüz yirmiye ulaşır. Yağlıboya ağırlıklı olarak, anatomi, manzara ve perspektif konularında eğitim verilmektedir (Etike, 2001, s.44).

Görsel 10. Sanayi-i Nefise Mektebi Öğrencileri ve Hocaları 1922 (Giray,2000)

Okulun müdürü Osman Hamdi Bey'in 1910 yılında ölmesiyle yerine kardeşi Halil Ethem Bey müdür olmuştur. 1911 yılında çıkartılan yeni bir yönetmelikle dersler çeşitlendirilmiştir. Alçı heykelden, canlı modelden çalışmaların yanı sıra ışık, gölge ve perspektif konularını programda yer almaktadır. Bu yeni yönetmeliğe ek olarak Avrupa'ya resim eğitimi için gönderilen İbrahim Çallı, Hikmet Onat, Nazmi Ziya ve Feyhaman Duran

1914'te yurda döndüklerinde akademinin öğretim üyeleri arasına katılmışlardır (Etike, 2001, s.45). Yurtdışına sanat eğitimi almaları için gönderilen sanatçılar I. Dünya Savaşı çıkması sebebiyle yurda dönmüşlerdir. Yurda dönen sanatçılar eğitim kurumlarında görev aldıkları gibi sanat camiasında da varlıklarını sürdürmüşlerdir. İzlenimci bir anlayışa sahip olan bu kuşak sanatçılarının ilk sergileri 1914-15 yıllarında Galatasaray Lisesi salonlarında açılmıştır (Alsaç ve Alsaç, 1993, s. 42).

Görsel 11. 1923 Galatasaray Sergisi'nden (Giray, 2000)

1914 kuşağı olarak adlandırılan ve akademide görev yapmış olan; İbrahim Çallı, Ali Sami Boyar, Hikmet Onat, Mihri Müşfik, Nazmi Ziya, Feyhaman Duran gibi isimlere daha sonra A. Avni Çelebi, Zeki Kocamemi, Namık İsmail, Cemal Tollu, Nurullah Berk, Sabri Berkel, Cevat Dereli, Halil Dikmen ve Ferruh Başağa eklenmiştir. Türk resim sanatında önemli bir dönem olan 1914 kuşağı ressamları eğitimci olarak görev aldıkları dönemde teorik ve teknik olarak kendini geliştirmiş yeni nesil genç sanatçıların yetişmesinde etkili olmuşlardır (Bulut ve Düzce, 2019, s. 284).

Avrupa'da gördükleri eğitimde atölyelerdeki sanatsal serbestlik, nü modelden canlı desen çalışmaları, teknik boya konusundaki dersler genç sanatçıları oldukça etkilemiştir. İki ülke arasındaki farkı görerek eğitimci oldukları dönemde öğrencilerine özgün desen ve eserler üretme imkânı sunmuşlardır. Bulut ve Düzce (2019) tarafından aktarılan, dönemin zor şartları içerisinde sürdükleri eğitimi Hikmet Onat şu sözlerle açıklamaktadır:

> O devirde resim çalışmanın ne zor bir iş olduğunu belirtmek gerek, ne erkek ne kadın çıplak model yoktu, en çirkin erkek modeller bile soyunmak istemezlerdi. Çevre resim ve heykel

> öğreten mektebimizi ahlaksızlık, dinsizlikle suçlandırıyordu. Anlattılar ki biz yazılmadan önce birkaç yobaz mektebi basmış, heykelleri kırmış, antik kopyaların bellerine peştamal bağlamışlar. Böyle bir ortamda resim ve heykel yapmak istemenin zorluğunu anlarsınız. Modellerimiz bir takım sarıklı, sakalllı, pos bıyıklı hamallardı. Sadece portre ve büst yapabiliyorduk (s. 275).

Modernleşme sürecinde olan ülkede tutucu kesimlerin tepkileri ve yaptırımları sanat eğitimini olumsuz etkilese de eğitim devam etmiştir. Yurtdışına gönderilen öğrenciler edindikleri tecrübe, gördükleri farklı kültür, yaşayışa dayalı hayatlar ve eğitim sistemi sonrası yurda döndüklerinde edindikleri tecrübelerle Osmanlı sanat yaşamında önemli adımlar atmışlardır. Köklü bir batı sanat eğitimi alan öğrenciler, kompozisyon, figür ve mekân konularında kendilerini yetiştirmişlerdir. Yurtdışı sanat eğitimi sonrası yurda dönen öğrenciler sarayda ve resmî kurumlarda görev almışlardır.

Görsel 12. Ömer Adil, Kızlar Atölyesi, 1921 (Bulut ve Düzce, 2019)

Cumhuriyet öncesi dönemde sanatçı örgütlenmeleri de olmuştur. İlk Türk ressamlar derneği 1909'de kurulan Osmanlı Ressamlar Cemiyeti olmuştur. 1919 yılında derneğin adı Türk Ressamlar Birliği olarak değiştirilmiştir. Cumhuriyet sonrası döneme denk gelen 1926 yılında ise derneğin ismi Güzel Sanatlar Birliği olarak güncellenmiştir (Alsaç ve Alsaç, 1993, s. 42).

Cumhuriyet öncesi sanat eğitimine bakıldığında başlangıçta askeri ihtiyaçlardan dolayı bir eğitim verilmiştir. Sonrasında ise Avrupa'ya yapılan seyahatler ve ülkemize gelen yabancı ressamlarla olan kültür etkileşimi ile sanat eğitimi veren bir kuruma ihtiyaç duyulmuştur. Devletin sağladığı eğitim ve eğitime destek için yapılan programlar ile sanat eğitimi çerçevesinde Avrupa ve Osmanlı arasında bir köprü oluşturulmuştur. Yurtdışı öğrenci programları ve eğitim alarak yurda dönen öğrencilerin ülkede eğitim sistemi

içerisinde görevlendirilmesiyle sanat eğitimi gelişmeye başlamıştır. Bu gelişmeler çerçevesinde sanat eğitimi temellerinin cumhuriyet öncesindeki yenilikler ile atıldığı görülmektedir.

2.5.2. Cumhuriyet Dönemi Sanat Eğitimi

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında yurtta okur yazar oranı yüzde onu bile bulmadığı görülmektedir. Okur yazar olan, özel derslerle eğitim alan, yeni açılan okullara giden ve yurtdışında eğitim alan öğrencilerin çoğunluğu dönemin soylu aileleri, askeri ve siyasilerin çocuklarından oluşmaktadır. Cumhuriyet döneminde ulusal eğitim politikaları ile okuma yazma yaygınlaştırılmasının yanı sıra öğretim programlarına sanat eğitimi dahil edilmiştir. İlkokuldan başlayarak üniversiteye kadar eğitimin tüm derecelerine koyulan sanat eğitimi devletin ücretsiz eğitim politikası ile toplumun her kesimine ulaşmıştır (Bulut ve Düzce, 2019, s. 275).

Görsel 13. 1923 Yılı Sanayi Nefise Öğretmenler ve Öğrencileri (Giray, 2000)

Erkek öğrencilere sanat eğitimi veren Sanayi-i Nefise Mektebi ve kız öğrencilere sanat eğitimi veren İnas Sanayi-i Nefise Mektebi 1925 yılında birleştirilmiştir (Etike, 2001, s.45). Böylelikle sanat alanında karma eğitime geçilmesi Cumhuriyet döneminde gerçekleşmiştir. Cumhuriyet döneminde Avrupa'ya öğrenci gönderilmesi ve Avrupa'dan öğretmenlerin getirtilmesine devam edilmiştir. Leopold Levy 1937-1948 yılları arasında Güzel Sanatlar

Akademisi'nde görev almıştır. Paris'de Andre Lhote ve Fernand Leger atölyelerine de sanat eğitimi almaları için Türk sanatçılar gönderilmiştir (Alsaç ve Alsaç, 1993, s. 43).

ملیت

14 آغستوس 1928 سالی 28 صفر 1347

غازی حضرتلری

ایلك فامده لر

کنج رسام و هیکلتراشلرمز دون کلدی

معارف وکالتی طرفندن اوچ سنه اول پاریسه کوندریلن صنعتکارلرمز موفقیتلر لهوذت انتشار در

Görsel 14. 14 Ağustos 1928 Salı Gününe Ait Milliyet Gazetesi'nde Paris'ten Dönen Genç Ressamların Haberi (Pelvanoğlu, 2007)

Cumhuriyet döneminde, Türkiye'nin sanat eğitimi veren ilk kurumu olan Sanayi-i Nefise Mektebi'nin isminde değişiklikler yapılmıştır. Bu değişiklikleri Bulut ve Düzce (2019) şu şekilde aktarmaktadır; Sanayi-i Nefise Mektebi Alisi, 1927 – 1928'de Sanayi-i Nefise Akademisi, 1928 -1968 yılları arasında Güzel Sanatlar Akademisi, 1968 – 1982 yıllarında İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi (İDGSA) ve sonrasında Mimar Sinan Üniversitesi olarak anılmıştır (s. 282).

Cumhuriyetin ilk on iki yılında Güzel Sanatlar Akademisi eğitim sistemi içerisinde öğretmen yetiştiren tek kurum olmuştur. Sonrasında ise 1932 yılında Gazi Resim – İş Bölümü açılarak ilk mezunlarını 1935 yılında vermiştir. Güzel Sanatlar Akademisi'nden mezun olan; Ali Karsan, Kenan Yontunç, Zeki Kocamemi, Cemal Tollu, Şeref Akdik, Mahmut Cuda, Ali Avni Çelebi, Eşref Üren, Hamit Görele, Salih Urallı ve Ercüment Kalmık

gibi isimler 1923 ve 1936 yılları arasında Türkiye'nin birçok ilinde resim öğretmeni olarak görev yapmışlarıdır. Ali Avni Çelebi 1927 – 1931 yıllarında öğretmenlik yaptığı Konya Kız ve Erkek Muallim Mektebi için "Heyecan vardı ama malzeme yoktu, atölye yoktu. Beden terbiyesi için nasıl salon lazımsa bize de atölye lazımdı. Bu şartlarda öğrenciye ne yararım oldu ne zararım" demiştir (Etike, 2001, s.47).

Görsel 15. Akademi Rıhtımı, Hocalar ve Öğrencileri 1936-37 (Bulut ve Düzce, 2019)

Cumhuriyetin ilanı ile eğitimde pek çok değişiklik yapıldığı görülmektedir. Dönemin eğitim öğretimindeki güncel metotları ve kurucularını takip eden Mustafa Kemal Atatürk, 1924 yılında Öğretmenler Birliği Kongresi'nde öğretmen yetiştirmenin önemini 'Hiçbir zaman aklınızdan çıkmasın ki Cumhuriyet sizden fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür nesiller ister' sözleriyle vurgulamıştır. Aynı yıl eğitimde pragmatizmin kurucularından biri olan John Dewey yurda davet edilmiştir. Dewey iki ay boyunca Türk eğitim sistemini okullarda gözlem yaparak ve inceleyerek bir dosya hazırlamıştır (Etike, 2001, s.53). Hazırlanan bu dosya ile 1936 yılında dönemin milli eğitim bakanı tarafından Köy Eğitim Sistemi kurulmuştur. Daha sonra ise Köy Enstitüleri eğitimine geçilmiştir (Uz, 2015, s.38).

Yeni gelişmekte olan ülkenin imkanları çerçevesinde yaygınlaştırılması hedeflenen eğitim sistemini etkileyen dünya tarihinde dalgalanmalar yaratan olaylar olduğu görülmektedir. Türkiye'de mevcut yüksek öğretim kurumlarında 1930 ve 1940 yılları arasında önemli reformlar gerçekleşmiştir. Almanya'da Hitler baskı rejimi görüldüğü bu yıllarda 1933'te Nasyonel Sosyalist Parti yönetimi ele alınca siyasal yönden kendisine ters düşen bilim insanlarını ve sanatçıları baskıyla uzaklaştırmıştır, Türkiye bu değerli insanlara yeni yurt olmuştur (Etike, 2001, s.46). Bu yıllarda üniversitelerde birçok yabancı uyruklu

eğitimci görev almıştır. Eğitim sistemi içerisindeki yabancı hocaların vizyonu eğitime katkı sağlamıştır. Ayrıca bu hocalara üniversitelerin bölüm başkanlıkları gibi görevler verilerek, eğitimde köklü değişikliklere gidilmiştir. 1940 ve 1941 yıllarında yüksek öğretimini de açan Güzel Sanatlar Akademisi 1959 yılından itibaren tüm bölümlere giriş sınavı şartı ve liseyi bitirmiş olmak şartını getirmiştir (Etike, 2001, s.47).

Milli Eğitim Bakanlığı 1948 yılından itibaren verdiği burslarla Neşet Günal, Sadi Öziş, Refik Eren, İlhan Koman, Adnan Çoker, Ali Teoman Germaner başta olmak üzere birçok sanatçıyı Paris'e dört yıllık bir eğitim almaya göndermiştir. İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi tarafından yürütülen bu burs etkinliği ile akademideki eğitmen ihtiyacının karşılanması planlanmaktadır. Burs alan sanatçıların çalışmaları ve yaşamları Türk Elçiliği bünyesindeki Öğrenci Müfettişliği tarafından kontrol edilmiştir. Ayrıca burs alan öğrencilerin burs karşılığında mecburi hizmet sürelerinin olduğu görülmektedir (Sönmez, 2019, s.17).

Resim eğitimi açısından Güzel Sanatlar Akademisi'nden sonra bir diğer önemli kurum Gazi Eğitim Enstitüsü Resim – İş Bölümü olmuştur. İsmail Hakkı Tonguç'un önderliğinde 1932 – 1933 öğretim yılında kurulan okulun amacı orta öğretim kurumlarındaki öğretmen ihtiyacını karşılamaktır. İsmail Hakkı Tonguç ve İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun Almanya'ya giderek Bauhaus okulu ile tanışması dönemin eğitim anlayışını etkilemiştir (Uz, 2015, s.50).

Bauhaus okulu tüm sanat alanlarını bir çatı altında toplamayı amaçlayan sanat eğitimini yalnızca sanatçı olmayı isteyenler değil tüm herkesin alması gerektiği düşüncesine dayanan sanat ve zanaatı birleştiren bir eğitim anlayışına sahiptir (Bilgin ve Bilici, 2021, s. 164).

Sanat alanında Cumhuriyet sonrası kurulmuş olan Gazi Resim – İş Eğitimi Bölümü 1930'lardan sonra etkin bir şekilde sanatçı yetiştirmiştir. Ayrıca 1950'lerden sonra etkin bir şekilde Türk sanatı tarihinde yer edinmiş kuşağa öncülük etmiştir. Batı tarzda resim ve heykellerin yurt genelinde yaygınlaşmasında önemli rol oynamışlardır (Bulut ve Düzce, 2019, s. 343). 1935 yılında ilk mezunlarını veren Gazi Resim- İş Bölümü, Köy Enstitüleri'nde resim öğretmeni olacak pek çok öğrencinin yetişilmesini sağlamıştır.

Görsel 16. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü Savaştepe Köy Enstitüsünde Nevide Gökaydın'la Resim Dersinde (Uz, 2015)

Temeli 1930'ların ortalarına dayanan Köy Enstitüleri Kanunu 1940 yılında kabul edilmiştir. Milli Eğitim Bakanı Saffet Arıkan tarafından İlköğretim Genel Müdürlüğüne getirilen İsmail Hakkı Tonguç resim öğretmenidir (Uz, 2015, s. 38). Sanat eğitimi üzerine Elişleri Rehberi (1927), Resim, Elişleri ve Sanat Terbiyesi (1932), İş ve Meslek Eğitimi (1933) kitapları olan İsmail Hakkı Tonguç Köy Enstitülerindeki resim eğitimini oldukça önemsemiştir (Etike, 2001, s.80). Klasik eğitimin aksine sınıf ortamı dışında öğrenmeyi önemseyen Tonguç, öğrencilerini doğaya çıkararak estetik ve sanat hakkında dersler vermiştir (Uz, 2015, s.46).

Köy Enstitülerinde uygulanan sanat eğitimi günümüz sanat eğimine benzerlik göstermektedir. Yaratıcılık, estetik, çağdaş sanat ve müze eğitimi gibi yaklaşımları benimsemiştir (Uz, 2015, s.158). Köy enstitülerindeki güzel sanatlar eğitiminin önemini İsmail Hakkı Tonguç'un şu sözleri vurgulamaktadır;

> Büyük kumandan, büyük siyasetçi, başarılı olmuş tüccar, endüstri alanında çalışacak mühendis, büyük teknisyen, gerçek bilim adamı, eğitmen, özetle her büyük değer amacına yaratıcı çalışma ile ulaşabilir. Gözlemlerimize göre sanatçı gibi düşünmeyen birçok insanın yalnız kafaları ile düşündükleri doğrudur. Buna karşı sanatçı veya sanatçı yapıda kimseler bütün organlarıyla bütünlük içinde düşünürler. Onların düşünceleri kanlarından, ruhlarının derinliklerinden gelir... Sanatsal çalışma bilimsel çalışmayı, bilimsel çalışma da sanatsal etkinliği tamamlamalıdır. Her iki şekilde de ezberciliğe değil işe, esere değer verilmelidir. Çocuğu bir

> bilim adamı minyatürü yapmak için değil, kişilik kazanması için eğitmelidir. Böyle bir eğitim çocuğun cesaretini çelik gibi sertleştirir, onu rahatsız eden bütün olayları ortadan kaldırır; çocuğa ilerleme, yükselme yolları açar… Yaratıcı olmak, insanın kendine güvenmesi, gücünü kullanmayı bilmesi demektir. Yaratıcı insan temiz bir insandır. Yaratıcı çocuk soylu, temiz, ahlaklı, terbiyeli çocuktur… Çocuğun bir yıllık çalışmasını gösteren bir sergi karşısında gücü, soyluluğu, kutsallığı, uyumu, zevki dünyada iyi ve güzel denebilen ne varsa onların hepsini görür, sezer, saygı duyarız (Tonguç'dan aktaran Uz, 2015, s. 103).

Farklı disiplinlerdeki çalışmalar için sanatsal düşüncenin önemine vurgu yapan İsmail Hakkı Tonguç, hangi meslekte olursa olsun başarılı olmanın yolunun mutlaka sanat eğitiminden geçtiğinin altını çizmektedir. Yaratıcı düşünme ve özgünlüğün sanat eğitimi ile mümkün olacağını belirten Tonguç, Cumhuriyet nesli için akılcı, özgün, başarılı ve duyarlı bireyler yetiştirmenin temelini sanat eğitimine dayandırmaktadır.

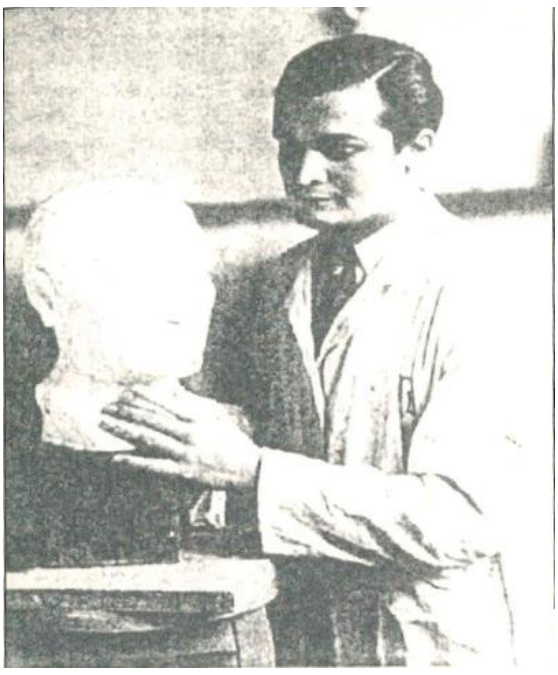
Görsel 17Kızılçullu Köy Enstitüsü Resim Dersi (Uz, 2015)

Sanat eğitimine köy enstitülerinin 1943 yılı oluşturulan programlarında geniş yer verilmiştir. Yaratıcılığı geliştiren sanat eğitimi aynı zamanda bireyin ve toplumun gelişmesindeki en önemli unsurlardan biri olarak görülmüştür. Öğrencilerin düşünsel, duyusal ve estetik gelişimi açısından önemli olduğunun bilincinde olarak güzel sanatlar eğitimi köy enstitüleri müfredatında geniş yer tutmaktadır (Uz, 2015, s. 105-107).

Yaşadıkları ve eğitim aldıkları mekânı güzelleştirmek ve estetik açıdan iyi bir seviyeye getirmek isteyen Tonguç öğrenciler ile derslerinde çevreye ait düzenlemeler yapmıştır. "Resim dersinde köy ve doğa motiflerinden yararlanıldı. İç süslemeciliği yapılan yapıların

krokileri, planları, iş resimleri; birkaç yönden görünümleri çizildi, boyandı, kabartma haritalar yapıldı; okulun uygun yerlerine doğa motifleri. İşlendi. Ata sözleri yazıldı (Özkucur'dan aktaran Uz, 2015, s.111). Okul gereksinimlerinin estetik kaygılar ile giderilmesi ve bunun resim dersinde yapılması, güzel sanatlar eğitiminin yaşamın içinde uygulamalı olarak öğrenilmesini amaçlandığını göstermektedir.

Köy enstitülerinde sınırlı olanaklar ve öğretmen yetersizliklerine rağmen resim eğitimi devam etmiştir. Resim derslerinin yürütüleceği atölyeleri öğrenciler ve öğretmenler birlikte inşa etmişlerdir. Resim ve heykel derslerine giren Nevide Gökaydın, yazı ve fotoğraf derslerine giren Eşi Kemal Gökaydın Savaştepe Köy Enstitüsü'nde görev almışlardır. 1944 yılında enstitüyü ziyarete giden dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ile İsmail Hakkı Tonguç ve Hasan Ali Yücel Nevide Gökaydın yürüttüğü dersi ziyaret etmişlerdir. Çalışmaları çok beğenen İnönü isteğiyle Ankara'da Köy Enstitüleri öğrencilerinin resim sergisi açılmıştır. Sergi açılışını bizzat İsmet İnönü yapmıştır ve sergi birkaç ay ziyarete açık kalmıştır. Sergi bitiminde geri gönderilen çalışmalardan birkaçının sanat severler tarafından alındığı ve bu çalışmaların Necati Cumalı, Abidin Dino ve Arif Kaptan'a ait olduğu belirtilmiştir (Uz, 2015, s.124-125). Sanat eğitiminin yaygınlaşmasında önemli rol oynayan ve halkın bizzat kendisinin aydınlanmanın bir parçası olduğu sistem olan Köy Enstitüleri, aydınlanma karşıtları tarafından karalamalar yapılarak sonunda 1954 yılında kapatılmıştır (Tunç, 2009 s. 33).

Görsel 18. İvriz Köy Enstitüsü Heykel Atölyesi 1951 (Uz, 2015)

Cumhuriyet dönemi sanatçı örgütlenmelerine bakıldığında 1929 yılında kurulmuş olan Müstakil Ressamlar ve Heykeltraşlar Birliği görülmektedir. Bu dernek, Cumhuriyet öncesi dönemde kurulmuş olan Osmanlı Ressamlar Cemiyet'inden sonra kurulan ikinci sanatçı derneği olmakla birlikte Cumhuriyet dönemi kurulan ilk sanatçı topluluğu olmuştur. 1928 yılında yurtdışından dönen Türk sanatçılar 15 Temmuz 1929 yılında resmi olarak Müstakil (Bağımsız) Ressamlar ve Heykeltraşlar Birliği'ni kurmuşlardır. Kurucu sanatçılar arasında; Refik Fazıl (Epikman), Cevat Hamit (Dereli), Şeref Kamil (Akdik), Mahmut Fehmi, Nurullah Cemal, Hale Asaf, Ali Avni (Çelebi), Ahmet Zeki (Kocamemi), Muhittin Sebati, Ratip Aşir, Fahrettin yer almaktadır. Kurucu üyeleri arasında kadın sanatçı olarak sadece Hale Asaf olan topluluk, genel anlamıyla erkek sanatçılardan oluşmaktadır. Ankara Etnografya Müzesi, Zonguldak Halkevi, Güzel Sanatlar Akademisi gibi farklı mekanlarda birçok sergi açan Müstakil Ressamlar üyeleri Cumhuriyet döneminde resim sanatının yaygınlaşmasında etkin rol oynamışlardır (Giray, 1997, s. 63-65).

Millî Eğitim Bakanlığı'nın da sergiden birçok eser satın aldığı, İnkılap Resimleri Sergisi Cumhuriyet'in onuncu yıl kutlamalarında Müstakil Ressamlar topluluğunun sanatçıları tarafından açılmıştır. Devlet resim ve heykel sergilerinin öncüsü olan Birinci Resim ve Heykel Sergisi de 1936 yılında Etnografya Müzesi'nde Müstakil Ressamlar sanatçıları tarafından açılmıştır (Alsaç ve Alsaç, 1993, s. 44).

Görsel 19. D Grubu, İlk Sergi Açılışı 8 Ekim 1933 (Bulut ve Düzce, 2019)

Cumhuriyet döneminde kurulan bir diğer sanatçı topluluğu ise 1933 yılında oluşturulan D Grubu ressamları olmuştur. 1933 ve 1951 yılları arasında etkin olan D grubu ressamları kurucularını; Nurullah Cemal Berk, Zeki Faik İzer, Elif Naci, Cemal Tollu, Abidin Dino ve Zühtü Müridoğlu oluşturmaktadır. Daha sonra ise Turgut Zaim, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Eren Eyüboğlu, Eşref Üren, Arif Kaptan, Halil Dikmen, Sabri Berkel, Salih Urallı, Hakkı Anlı, Fahrünnisa Zeid, Nusret Suman ve Zeki Kocamemi'nin katılmasıyla D Grubu ressamları büyük bir grup haline gelmiştir. Cumhuriyet'in genç sanatçı kuşağını temsil eden D Grubu ressamları yurtdışında da birçok sergiler açarak Türk sanatının tanıtılmasını sağlamıştır (Yaman, 2006, s. 7-8).

Cumhuriyet dönemi sanatçı topluluklarından biri de 1949'ların başında kurulan "Yeniler" grubu olmuştur. Kurucuları arasında Nuri İyem, Ferruh Başağa, Avni Arbaş, Selim Turan, Fethi Karakaş, Mümtaz Yener, Turgut Atalay, Haşmet Akal, Agop Arad, Nejad Melih Devrim bulunan grup "Liman Ressamları" olarak da anılmıştır. Yeniler grubu o zamana kadar üzerinde durulmamış olan toplumsal sorunları resimlerinde konu edinmiştir. 1947 yılında ise Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun öğrencileri "19'lar" grubunu kurmuştur. Turan Erol, Mustafa Esirkuş, Nedim Günsür, Orhan Peker, Leyla Gamsız, Adnan Varınca, Remzi Paşa ve Ivy Stangali'nin kurduğu grup, lekesel ve çizgisel çalışmalarda bulunmuş sonraları ise yöresel konulara yönelmiştir. 1950'li yıllarda da Tavanarası Ressamları (Mavi Grup), Türkiye Ressamlar Cemiyeti (Derneği) gibi sanatçı toplulukları oluşmuştur (Alsaç ve Alsaç, 1993, s. 47).

Sanatçı toplulukları dışında Türkiye'de ilk özel galerilerin açılması da sanat camiasının önemli gelişmelerinden biri olmuştur. İlk özel galeri olarak etkinlik gösteren 1947 yılında "İsmail Oygar Sanat Galerisi" olmuştur. Adalet Cimcoz tarafından 1950 yılında İstanbul'da kurulan "Maya Sanat Galerisi" ise İstanbul sanat yaşantısına önemli bir etki yaratmıştır. Bunun dışında 1952 yılında İstanbul'da "Küçük Galeri", 1955 yılında "Çevre Sanat Galerisi", 1956 yılında "Ertem Galerisi" ve Ankara'da 1952 yılında "Helikon Sanat Galerisi" kurulmuştur (Çolak, 2011, s.4).

Türkiye sanat ortamı için önemli bir kuruluş olan 1989 yılında Bedri Baykam, Yusuf Taktak, Handan Börüteçene, Mehmet Güleryüz, Hüsamettin Koçan, Beril Anılanmert, Alaettin Aksoy, Bünyamin Özgültekin gibi sanatçıların isimlerinin yer aldığı Plastik Sanatlar Derneği kurulmuştur. Plastik sanatların geliştirilmesini hedefleyen derneğe sadece profesyonel sanatçılar kabul edilmektedir (Alsaç ve Alsaç, 1993, s. 57).

Cumhuriyet sonrası sanat eğitimine bakıldığında eğitim inkılapları içerisinde önemli düzeyde bir yer edindiği görülmektedir. Yeni kurulmakta olan ülkenin sanat eğitimine önem verildiği ve bu alanda yapılan çalışmaların etkili sonuçlar verdiği anlaşılmaktadır. Yurtdışına gönderilen ve sonrasında ülkede eğitimci olarak görev alan isimlerin yanı sıra detaylı bir araştırma sonucu eğitim sisteminde köklü bir değişiklik yaratacak olan Köy Enstitüleri eğitim sistemi uygulanmıştır. Almanya'ya eğitim sistemini geliştirmek için yapılan seyahatler sonucu Bauhaus okul sisteminin benimsendiği görülmektedir. Bu sistem çerçevesinde açılan Gazi Resim – İş Bölümü ülkenin sanat eğitimi açısından önemli olan ikinci kurumu olmuştur. Cumhuriyet döneminde açılan sergi sayılarının da arttığı ve sanatçı topluluklarının oluştuğu görülmektedir. Bu da sanat yaşamına olan ilginin arttığını göstermektedir. Devlet düzenlemeleri dışında sanat hayatına önemli katkı sağlayacak olan özel galerilerin açılması aktif olarak sanat üretimini ve eğitimini destekler nitelikte gelişmelerin olduğunu göstermektedir.

2.6. Türkiye Sanat Eğitiminde Kadın

Türk modernleşmesinde kadının sosyal konumu ve özgürleşmesi ana konulardan biridir. Tanzimat döneminde başlayan kadının sosyal yaşamındaki değişiklik eğitim hayatını da etkilemiştir. Üst sınıfa mensup ailelerin kızları evlerinde mürebbiyelerden ve özel öğretmenlerden yabancı dil, müzik ve resim dersleri alarak kendilerini geliştirmişlerdir. Kadınların eğitimi zamanla okullaşarak kamusal hale gelmiştir. 1859'da açılan ilk kız rüştiyesinin açılma sebebini Pelvanoğlu (2017) şu şekilde aktarır;

> 1858 yılında, Maarif Meclisi'nden Sadaret'e bir tavsiye mektubu yazılır. Sema Uğurcan'ın Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde incelediği bir belgeye göre, kızların cahil bırakılmasının da belli bir yaştan sonra erkeklerle bir arada bulunmalarının da tehlikeli olduğu bildirilerek bir rüştiye (lise) açılması istenir. Böylelikle 1859'da ilk kız rüştiyesi açılır; ancak henüz bir kadın eğitimcinin yokluğu nedeniyle derslere yaşlı, erkek öğretmenler girmektedir. Uğurcan, aynı makalede, ilk kız rüştiyesinin açılmasıyla birlikte devlet talimnamelerinde kızların okutulması gerektiği yolunda yazılar yayımlandığını; gazetelerin, ailelere kızlarını Cevri Kalfa İnas Rüştiyesi'ne götürmelerini teklif ettiklerini ve bu teklifin, tahsilli kızların daha itaatkâr, iffetli ve kanaatkâr olacağı, böylece ailelerine refah ve saadet getirecekleri gibi bir gerekçesinin de bulunduğunu bildirmiştir (s.43).

Kadının eğitim alma sebepleri arasında gösterilen daha iffetli, daha itaatkâr ve daha kanaatkâr olması dönemin kadınlara bakış açısını açıkça göstermektedir. Kızların evlilik

öncesi aldıkları eğitim onları kültürlü bir eş olarak hazırlamak amacını taşımaktadır. Bu durum göstermektedir ki kadın özgürlüğü ve modernleşmesi belli bir çerçevede gelişmektedir. Buna benzer bir diğer örnek ise; 1870 yılında kız okullarına öğretmen yetiştirmek için açılan Darülmuallimat'ın açılışında konuşma yapan Saffet Paşa'ya aittir;

"İslamiyet'in kadın eğitimine karşı olmadığını belirterek, çocukların iyi yetiştirilebilmesi için kadınların yeterli eğitimden geçirilmeleri gerektiğini söylüyordu" (Kurnaz, 2015, s.54). Kadının eğitim almasının en büyük nedeni anne rolü olarak gösterilmesi, mesleki gayelerden öte eğitimli anne ve eğitimli eşler yetiştirme isteğinin sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Görsel 20. Emirgan İnas Rüştiyesi (Kurnaz, 2015)

Kız öğrencilerin eğitim hayatına baktığımızda erkek öğrencilerden çok sonra eğitime başladıkları görülmektedir. İstanbul'da 1859 yılında ilk kız rüştiyesi açıldığında mevcut on üç erkek rüştiyesi olduğu görülmektedir. Kız öğrencilere lise seviyesinde eğitim veren ilk kız idadisi ise 1880 yılında açılmıştır. Ancak idadiye giden öğrenci sayısı oldukça az olduğu görülmektedir. Lise çağındaki kız çocukları ya evli oldukları için ya da aileleri o yaştaki bir genç kızı okula göndermek istemedikleri için kız idadisi öğrenci sayılarının az olduğu anlaşılmaktadır (Kurnaz, 2015, s.44).

Görsel 21. İstanbul Kız Lisesinin İlk Mezunları (Çakır, 1994)

"1864'te ilk kız sanat okulu, 1870'te ilk Darülmuallimat (Kız Öğretmen Okulu) açılmıştır. (…) II. Meşrutiyet (1908) ile hürriyet kavramı kadınların sloganı haline gelmiş; savaş ortamı onların sosyal etkinliklerde kendilerini göstermelerine olanak tanımıştır" (Pelvanoğlu, 2017, s.43-44).

Kız öğrencileri yetiştirecek olan Darülmuallimat'ta çalışacak öğretmenlerin kadın olması istenilse de kadın öğretmen eksikliği nedeniyle ilk yıllar sadece müzik ve nakış derslerine kadın öğretmenler girmiştir. Gayrimüslim kadınlardan oluşan öğretmenlerin sayısı sonraki yıllarda okuldan mezun olan kız öğrencilerin kendi okullarında görev almasıyla gayrimüslim kadın hocaların ve diğer erkek hocaların sayılarında azalma olmuştur (Kurnaz, 2015, s.59).

Darülmuallimat mezunu olan kadınlar eğitimlerine devam edecekleri bir yüksek öğretim kurumu olan İnas Darülfünunu açılması için Maarif Nezareti'ne başvurmuşlardır. 1914 yılında açılan İnas Darülfununu daha sonra Darulmuallimat-ı Aliye'den ayrılarak Darülfünunu'a bağlanmıştır ve 1921 yılında da kapatılmıştır (Pelvanoğlu, 2017, s.44).

Görsel 22. Kız Sanayi Mektebi Öğretmen ve Öğrencileri (Kurnaz, 2015)

Meşrutiyetin ilanı ile üniversitelerin bazı bölümleri kız öğrencileri kabul etmeye başlamıştır. Bu önemli gelişmenin sanat eğitimi açısından bir ayağını da İnas Sanayi-i Nefise Mektebi oluşturmaktadır. Birçok özel ve devlet kız okulunun açılması, resim derslerine girecek kadın öğretmen ihtiyacını doğurmuştur. Bu ihtiyacı gidermek adına kız öğrencilerin sanat eğitimi almasını amaçlayan İnas Sanayi-i Nefise Mektebi 1914 yılında açılmıştır. İlk açıldığında sadece kız öğrencilere eğitim veren İnas Sanayi-i Nefise Mektebi, 1925 yılında erkek öğrencilere sanat eğitimi veren Sanayi-i Nefise Mektebi ile birleştirilmiş ve kız erkek karma eğitime geçilmiştir (Alsaç ve Alsaç, 1993, s. 43). İnas Sanayi-i Nefise Mektebi, Royal Academy of Arts'a ilk kadın öğrencilerin kabul edilmesinden 54 ve École des Beaux-Arts'a kadın öğrencilerin de kabul edilmeye başlamasından 17 yıl sonra Osmanlı kadını güzel sanatlar eğitimi almaya hak kazanmıştır (Tunç, 2018, s.110).

İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'ne ilk yıl 6'sı azınlıklardan olmak üzere 33 öğrenci alınmıştır. Türk kızları okula çarşaflı ve başörtülü olarak, gayrimüslimler şapkalı veya başları açık olarak devam ettikleri görülmektedir (Toros, 1988, s. 42). 1913 -1914 yılları arasında İstanbul Darülmuallimatı'nda eğitimci olan Mihri Hanım İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'nde göreve başlamıştır. İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'nin ilk öğrencilerini Taha Toros şu şekilde aktarmaktadır (1988);

> Mektebe ilk müracaat eden talebe Müzdan Sait Hanımdı. Müzdan Hanım 1897 yılında İstanbul'da doğdu. (…) Akademi tahsiline ilk gün başlayan Müzdan Hanım, aralıklarla, Mihri Hanım'dan sonra, Bahriyeli Sami Bey'den ve Feyhaman Duran'dan ders aldı. 1917 – 1977 arasında pek çok karma sergilere eserler veren Müzdan Arel, kişisel sergiler de açtı. (…) Sanayi-i Nefise Mektebi'nin 2 no.lu talebesi Muide Esat Hanımdı. (…) Okulun 3 no.lu öğrencisi Belkıs Mustafa, aynı zamanda ilk diploma alan Türk kızıdır. (…) İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'nin 4

> no.lu öğrencisi Nazire Hanımdı. (…) İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'nin ilk talebeleri arasında 24 no.lu Nazlı Emin Hanım ise, sonradan ünlü bir kadın ressamımız olan Nazlı Ecevit'tir. Okulun ilk öğrencilerinden olan Güzin Hanım bu meyandadır. Sonradan hocası Feyhaman Duran'la evlenerek Duran soyadını almıştır (s. 43-45).

Hoca Ali Rıza'nın kızı Hamide (Çizen) ve Ömer Adil'in kızı Şevket de okulun öğrencileri arasında yer almıştır. Eğitim süresi üç yıl olan İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'nde suluboya, karakalem, yağlıboya eğitimi verilmektedir. Sanat tarihi, anatomi, manzara dersleri alan öğrencilerin her yıl sonu sınavları ve yıl sonu sergileri olmaktadır. Cuma günü hariç her gün açık olan okulda sabah saat on akşam saat dört arasında eğitim devam etmektedir (Pelvanoğlu, 2017, s.48).

Görsel 23. Kız Sanayi Mektebi'nin Açılış Töreni 1913 (Ürekli, 2003)

İnas Sanayi-i Nefise Mektebi öğrencilerinin mezunları arasında Türk sanatında önemli olan kadın isimler yer almaktadır. Müzdan Sait Arel, Güzin Duran, Melek Celal Sofu, Fahrünnisa Zeyd ve Nazlı Ecevit bu isimlerden birkaçını oluşturmaktadır. 1926 yılında karma eğitime geçilmesinden sonra ise Sabiha Bozcalı, Aliye Berger, Hale Asaf, Eren Eyüboğlu ve Melahat Üren gibi isimler İnas Sanayi-i Nefise mezunu olan Cumhuriyet dönemi sanatçıları arasında yer almıştır (Alsaç ve Alsaç, 1993, s. 43).

Mihri Hanım, Ömer Adil ve Feyhaman Duran gibi etkili isimlerden oluşan eğitimci kadrosu ile İnas Sanayi-i Nefise Mektebi Türk sanat yaşamına pek çok önemli isim kazandırmıştır. Kadın sanatçıların eğitim alarak alanda profesyonel olarak çalışmalarına imkân tanıyan İnas Sanayi-i Nefise Mektebi Türk sanat tarihi içerisinde toplumsal cinsiyet temelinde büyük bir öneme sahip olduğu görülmektedir.

Görsel 24. İnas Sanayi-i Nefise Mektebi Öğrencileri ve Hocaları (Toros, 1988)

Kız öğrencilerin kendi ülkelerinde sanat eğitimi almasının yanı sıra Avrupa'ya da öğrenciler gönderilmiştir. Avrupa'ya erkek öğrencilerin eğitim için gönderilmesi 1829 yılına dayanmaktayken, kız öğrencilerin eğitim için Avrupa'ya gönderilmesi 1908 Meşrutiyet hareketiyle gerçekleşmiştir. Kız öğrencilerin yurtdışına eğitime gönderilmesi kadın – erkek eşitliğinden ziyade, yeni açılmakta olan kız okullarına nitelikli kadın öğretmen yetiştirme ihtiyacından doğmuştur. Genellikle Fransızca, piyano ve resim gibi alanlar için gönderilen kız öğrenciler döndüklerinde öğretmen olarak görev yapmışlardır. Yurtdışına gönderilecek kız öğrencilere sınav yapan Maarif Mektebi, öğrencileri Müslüman ve Gayrimüslim olarak ayırmadan uygulama yapmıştır. Gayrimüslim okullarından mezun öğrencilerin halihazırda yabancı dil eğitimleri olduğundan, yurtdışına gidecek kız öğrencilerin büyük bir kısmını gayrimüslim kızların oluşturduğu görülmektedir (Erkek, 2009).

Yurt içindeki okullarda erkek hocalardan eğitim alması sakıncalı görülen Müslüman kızlar için Avrupa eğitimi tehlikeli görülmektedir. Kız okullarında genç erkek öğretmenlere iş verilmemesi aksine oldukça yaşlı erkek öğretmenlerin seçilmesi dönemin bakış açısını yansıtmaktadır. Bu bakış açısına rağmen Avrupa'ya eğitim almaya giden Osmanlı kızları olmuştur, bunlardan ilki Aznif Mehderyan'dır. Resim eğitimi alması için burslu olarak

Paris'e gönderilmiştir. Başarılı ve yetenekli bir öğrenci olmamasına rağmen bursu devam eden Aznif Hanım, eğitimini tamamlayıp yurda döndüğünde İnas Sanayi-i Nefise Mektebi kadrosunda işe başlamıştır. Ancak sonrasında görevinden alınan Aznif Hanım yerine Mihri Müşfik getirilmiştir. Devlet desteğiyle güzel sanatlar alanında yurtdışında eğitim alan bir diğer isim ise Belkıs Mustafa'dır. İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'nin başarılı öğrencilerinden olan Belkıs Mustafa, mezun olduktan sonra 1917 yılında Almanya'ya eğitim almak için gönderilmiştir. Berlin Güzel Sanatlar Akademisi'nde eğitimini tamamlayıp 1921'de yurda geri dönen Belkıs Mustafa başarılı sanat hayatını devam etmiştir (Çolak, 2013, s.35-96).

Görsel 25. Belkıs Mustafa (Çolak, 2013)

Eğitim için gönderilen pedagoji, Almanca, Fransızca, resim ve tıp alanlarında Avrupa'da eğitim almış kızların yurda döndüklerinde aldıkları eğitim alanlarında kamuda görev almıştır. Kadınların eğitim alanlarının genişlemesi ile istihdam olanakları da artmıştır. Böylece kadının eğitimi gittikçe önem kazanmaya devam etmiştir.

Modernleşme ve batılılaşma hareketi içerisinde kadın eğitimine önem verilmesi, okulların açılması ve kadının kamusal alanda var olmasının yanı sıra kadınların bu eğitimi alırken yaşadıkları zorluklarda elbette olmuştur. Seyfi Başkan (1997)'ın Müfide Kadri için kaleme aldığı şu satırlarda dönemin kadın sanatçılarının yaşadığı problemlere dikkat çekmektedir;

> M. Kadri, natürmort ve peysaj da yapmakla birlikte esas yeteneğini portrelerinde göstermiştir. Manzara türü resimlerinde, döneme egemen izlenimci üslup değil daha çok klasik – akademik değerler öne çıkar. Renkçi bir sanatçı olduğu söylenemez. Bir bayan ressamın peysaja çıkıp

> resim yapmasının düşünülemeyeceği bir dönemde yaptığı manzaraları bu nedenle doğa gerçeklerinden uzaktır. Hayalden yapıldığı izlenimini net bir şekilde yansıtan bu resimler portreleri kadar başarılı değildir (s. 109).

Döneminde, bir kadının dışarıda resim çalışmasının imkansızlığından bahseden Başkan, bu durumu Müfide Kadri'nin resimlerindeki başarısızlığının sebebi olarak göstermektedir.

Görsel 26. İnas Sanayi-i Nefise Mektebi Feyhaman Duran Atölyesi (Pelvanoğlu, 2007)

Kadınların sanat eğitimi alması için açılan İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'nde Mihri Hanım'ın yokluğunda derslere girecek olan hoca seçiminde dikkat edilen hususları Pelvanoğlu şöyle aktarmaktadır (2017);

> İnas'ta hocalık yapması için önce İbrahim Çallı önerilmiş; ancak 'çapkın' olduğu gerekçesiyle ondan vazgeçilmiştir. İkinci öneri Hikmet Onat olmuş fakat o da benzeri gerekçeler nedeniyle atanamamıştır. Sonunda 'muhlis' olduğu gerekçesiyle Feyhaman Duran üzerinde karar kılınmış; onun daha sonra öğrencisi Güzin Hanım ile evlenmesi bu dönemde bazı kesimlerin tepkilerini çekmiştir (s.50).

Kız öğrencilerin olduğu bir okulda hocalık yapacak olan erkek bir hocanın seçiminde bile dönemin aşırı ihtimamlı tavrı dikkat çekmektedir. Benzer bir olay da Mihri Hanım'ın öğrencilerinin çizmesi için Arkeoloji Müzesi'nden istediği heykellerin taşınmasında yaşanmıştır. Mihri Hanım, nü heykellerin taşınması sırasında şikâyet üzerine gelen Maarif yetkililerine, heykelleri peştamal ile öreteceğini söyleyerek durumu yatıştırmıştır. Yine öğrencilerinin çizmesi için canlı model sorununa Mihri Hanım kendince bir çözüm

getirmiştir. Hamamlardan yaşlı kadınları, okulun hademesini ve tanıdıklarını öğrencileri için canlı model olarak getirtmiştir (Pelvanoğlu, 2017, s.51).

Pek çok güçlükle hayatına devam eden kadın sanat eğitiminin sayıca fazla olmayan öğrencilerinin bazıları mezun olamadan okuldan ayrılmıştır. Sanat eğitimini kişisel gelişim basamağı olarak görerek heves edip başlayan öğrencilerden devam etmeyenler, eğitimini yarıda bırakanlar sayıca fazla olmuştur.

> Okula ilk kayıt olan Müzdan Arel'in uzun yaşamına karşın katıldığı sergilerin azlığı ve giderek çalışmalarının bir etüt niteliğinden öteye gidememesi; Nazlı Ecevit'in katıldığı sergi sayısının fazla olmamasına ve de eserlerinin çok sayıda resmi ve özel kurumda yer almasına rağmen biçim dilini yenileyememesi; Paris'te bulunduğu 1931 – 43 yılları arasında Paul Signac ve İtalya'da bulunduğu 1947 – 49 yılları arasında Giorgio de Chrico gibi ressamlarla çalışan Sabiha Bozcalı'nın Türkiye'de 1939 yılı sonrasında herhangi bir sergiye katılmaması gibi örnekler, akla Feyhaman Duran'ın, atölyesindeki onca kızın nasıl yok olduğuna şaşırdığını ifade eden cümlelerini getirmektedir (Pelvanoğlu, 2017, s.53).

Türkiye'de sanat ortamında kendine tam olarak yer edinemeyen ünü dünyaya erişmiş sanatçılarımızdan Mihri Hanım'da İtalya, Fransa ve Amerika'da sanat yaşamına devam etmiştir. Yeğeni Hale Asaf'da ailevi kaynaklı maddi sorunları oluşana dek Almanya ve Fransa'da sanat eğitimi alarak sanatını icra etmeye devam etmiştir. Her iki isim de döneminde Avrupa'da önemli isimlerle bir araya gelmiş, dikkatleri üzerine çekmiş ve önemli görevler üstlenmişlerdir.

Kadın eğitimi açısından önemli bir kurum olan Köy Enstitüleri 1940 yılında kurulmuştur. Kız öğrencilerin eğitime katılmasında önemli bir adım olsa da Köy Enstitüleri eğiminde de toplumsal cinsiyet rolleri gözlemlenmektedir. Enstitülerin iş içinde eğitim ilkesine göre temellendirilen eğitim politikasında kız öğrencilerinin ev içi işlerin devamı niteliğinde görevlendirildikleri gözlemlenmektedir. Öğretmen olarak yetiştirilen kızların nasıl modern bir ev hanımı olması gerektiğini köylü kadınlara öğretmesi beklenmektedir. Kadınların öne çıkan işlerinden biri de dikiş dikmektir. Yatılı olarak karma eğitimin verildiği ilk kurum olan enstitülerdeki 14.464 öğrenciden yalnızca 1396'sı kız öğrenci olduğu görülmektedir. Kızların okula gönderilmesine kuşkuyla bakıldığı ve kız öğrenci sayısının az olduğu görülmektedir. Bu sorunlara çözüm getirmek amacıyla kız öğrencilere pozitif ayrımcılık uygulandığı; kızların okula sınavsız alındığı, kız öğrenci ile kayıt yaptıran erkek öğrencilerin enstitüye alınması gibi kararlar alınmıştır (Tuna, 2009, s.22).

Yeni gelişmekte olan ve kadın özgürlüğünün sınırlarının yavaş yavaş genişlediği ülkede kadın sanat eğitimi bu şekilde var olmuştur. Kadınların sanata ilgi duymaları, kendilerini geliştirmelerini istemeleri ve modernleşmenin bir basamağı olarak görülen kadın eğitiminin önem kazanması sonucunda sanat camiasında kadınlar da sosyal olarak yer almışlardır. Öğrencilerin sayıca az olmaları, hoca bulma sorunları ve derslerin işlenişindeki problemlere rağmen kadın sanat eğitimi dönemin batılı eğitimi kadar olmasa da varlığını gösterme fırsatı bulmuştur.

2.7. Eğitimci Kimliği Olan İlk Kadın Sanatçılarımız

Sanat eğitimi alarak bunu meslek haline getiren ve öğretmen, akademisyen olarak görev yapan kadın sanatçılarımız Cumhuriyet öncesi ve sonrasında sanat eğitimine katkıda bulunmuşlardır. Bahsi geçen kadın sanatçılarımızın ailelerinin ortak bir özelliği; diplomat, askeri ya da soylu bir aileden geliyor olmalarıdır. Aldıkları özel eğitim ve yurtdışına giderek kendilerini geliştirme imkanları olan kadın ressamlarımızdan eğitimci olarak görev yapanların sayıları, ressam olarak hayatına devam eden kadın sanatçılarımızdan daha azdır. Bu bölümde ele alınacak olan eğitimci kimlikleri olan ilk kadın sanatçılarımızdır.

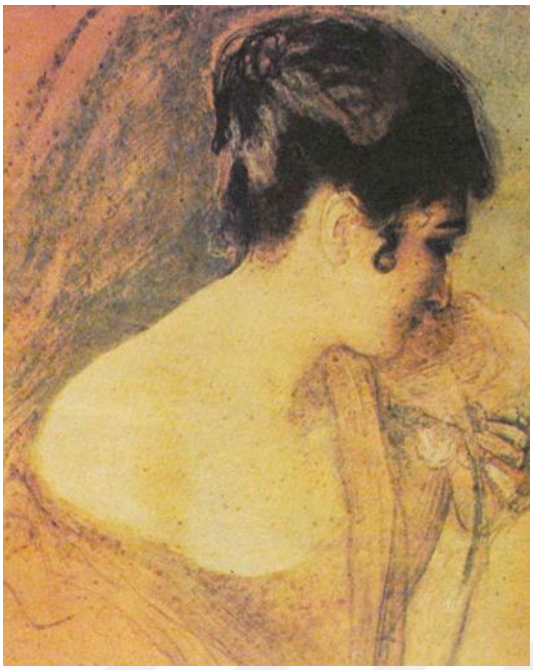
2.7.1 Mihri Hanım

Kadın ressamlarımızın tarih sahnesinde yer alması Meşrutiyet dönemi sonrasına denk gelmektedir. Taha Toros'un yazdığı "İlk Kadın Ressamlarımız" kitabında; ilk kadın ressamımız olarak Mihri Hanım yer almaktadır. Mihri Hanımdan önce gravür ve resim üretmiş olan Nuriye ve Celile Hanım'ı daha çok kendileri için hobi niteliğinde üretimler yaptıklarından ressam olarak değerlendirmez Toros (Toros, 1988, s. 9).

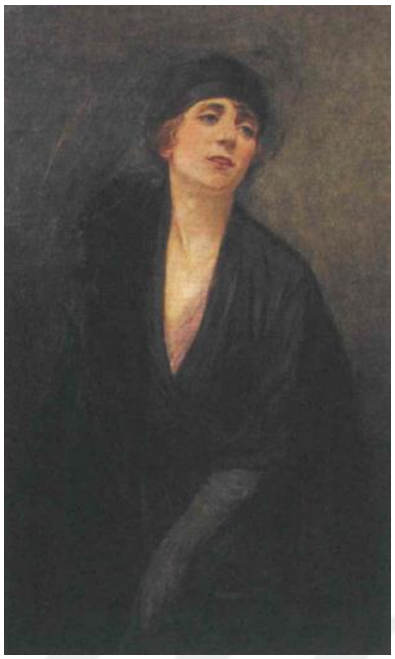
Görsel 27. İnas Sanayi-i Mektebi'nin İlk Hocası Mihri Hanım (Ürekli, 2003)

Eğitimci ve sanatçı kimlikleri bir arada olan kadın ressamlarımızın başında da Mihri Hanım gelmektedir. Mihri Hanım 1886 yılında varlıklı bir ailede dünyaya gelmiştir (Şahin Karadal, 2018; Yavuz, 2021). Mihri Hanım'ın babası Askeri Tıbbıye hocası olan Mehmet Rasim Paşa'dır. Mehmet Rasim Paşa aydın bir kişiliğe sahiptir, kızlarının eğitimine önem vermiştir, müzik, edebiyat ve resim alanlarında kızlarına özel dersler aldırmıştır. Mihri Hanım resme yeteneğiyle dikkat çekmiştir, kadınlar için sanat eğitimi verilen bir kurum olmadığı için dönemin saray ressamı olan Fausto Zonaro'dan özel ders almıştır (Sebik Gündüz, 2022, s.189). Mihri Hanım Roma'ya gizlice gitmesinden sonra, sanat eğitimini sürdürmek için Paris'e gitmiştir. Batılı eğitim sistemi anlayışı çerçevesinde yapılan yenilikler içerisinde yeni açılan Kız Öğretmen Okulu'unda (Darülmuallimat) resim öğretmeni olarak göreve başlamak üzere, 1913 yılında Mihri Hanım maliye nazırı Cavit Bey önerisi ile yurda çağrılmıştır.

Görsel 28. Mihri Hanım Otoportre (Toros, 1988)

Mihri Hanım, Kız Öğretmen Okulu'nda bir yıl süren görevinden sonra 1914 yılında kız öğrenciler için açılan sanat okulu İnas Sanayi Nefise Mektebi'nde akademisyen olarak görev almıştır (Okkalı, 2019, s.67). Uzun süre burada çalışan Mihri Hanım akademideki görevini ve yurdu terk ederek tekrar Roma ve Paris'te yaşayarak sanat üretimine devam etmiştir. Atatürk ve Vatikan'da yaptığı Papa'nın portresi gibi çalışmaları olan Mihri Hanım, portre çalışmaları ile öne çıksa da figüre de oldukça hakim olduğu görülmektedir. Ünlü kişilerin yaptığı portreleri ile dönemin kadın kimliğinin yapabileceklerinin sınırlarını aşmış olan Mihri Hanım 1954 yılında Amerika'da yaşamını yitirmiştir (Toros, 1988, s. 16). Mihri Hanım yaşadığı dönemin çok ilerisinde bir hayata sahip olmuştur, sanatı mesleği haline getirmiş, eğitimi için yurtdışına giderek zorlu şartlar altında hayatını sürdürmüştür. Dönemin ünlü isimleriyle birlikte çalışmış ve arkadaşlık etmiştir. Bunlardan biri şair Tevfik Fikret olmuştur. 1915 yılında Tevfik Fikret'in ölümünden hemen sonra Mihri Hanım şairin yüzünün kalıbını almıştır, bu ülkedeki ilk mask olarak geçmektedir (Pelvanoğlu, 2007, 66).

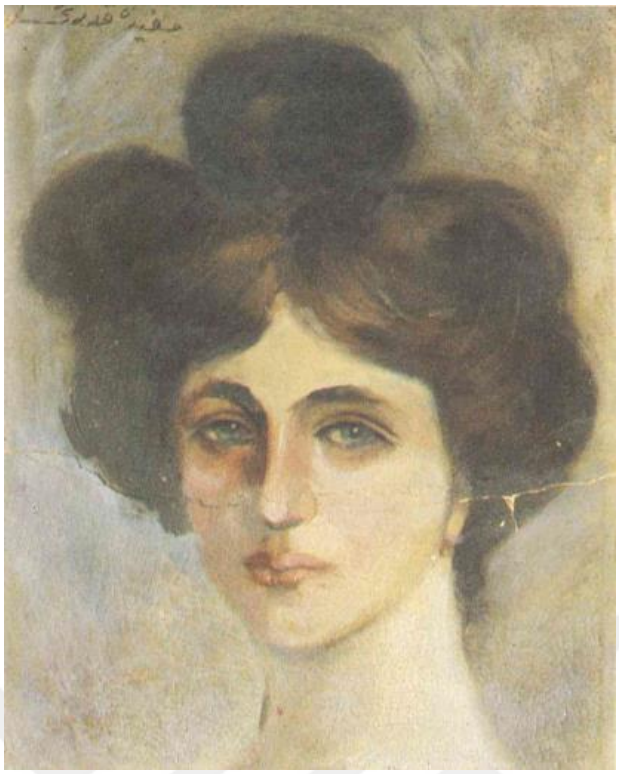
Görsel 29. Mihri Hanım, Portre, Tarihsiz (Pelvanoğlu, 2007)

Mihri Hanım'ın sanat dolu yaşamının zorluklarını kaleme aldığı mektubunu Taha Toros (1988), şöyle aktarmıştır;

> …Senelerce çalışmakla ben neye muvaffak oldum? Hiç… Üstelik sıhhatimi kaybettim Vaktiyle 'Herkül' idim. Şimdi merdivenleri çıkamıyorum. Sanat beni bu hale koydu. Hele gözlerim hiç görmüyor. Çifte çifte gözlük kullanıyorum. Parasızım. Bizim gibi -Avrupa'ya nazaran- geri kalmış bir memlekette sanatkarın yolu kadar, güç bir yol yoktur. Bizimkisi, fazla fedakârlık isteyen bir meslek… Bugün bana gençliğimi hediye etseler, bu meslek uğrunda çektiklerimi, çekmek korkusundan, reddederdim! Çektiğim meşakkatleri bir ben bilirim bir Allah bilir… (s.16).

2.7.2. Müfide Kadri

1889 yılında İstanbul'da doğan Müfide Kadri özel dersler alarak eğitimini sürdürmüştür. Resme olan ilgisi ve çalışmalarıyla Osman Hamdi'nin dikkatini çeken Müfide Kadri, Osman Hamdi Bey'den özel dersler almıştır (Alp, 1999; Gürensoy Şener ve Yazkaç, 2018). Müfide Kadri, Güzel Sanatlar Akademisi'nde görev yapan İtalyan kökenli Profesör Valeri'den de karakalem dersleri almıştır (Topallı, 2021, s.402). Profesör Valeri, öğrencisi Müfide Kadri'nin resmini Almanya'da karma bir sergiye göndermiştir ve resim ödül almıştır (Toros, 1988, s. 20).

Görsel 30. Müfide Kadri, Otoportre, Tarihsiz, (Toros, 1988)

Darülmuallimat'ta öğretmenlik yapan Müfide Kadri, II. Abdülhamid'in kızı Adile Sultan'a dersler vererek sarayda kadın ressam olarak görev yapmıştır (Pelvanoğlu, 2017, s.45). Müfide Hanım'ın resim alanındaki üstün yeteneği, onu ilk kadın öğretmen sıfatına sahip olmasını sağlamıştır. Önce Numune mekteplerine sonrasında ise Süleymaniye'deki Numune-i İnas kız okulunda öğretmen olarak görev almıştır (Karadağ, 2008, s.78).

Müfide Kadri, Numune-i Terakki Mektebi daha sonra ise Numune-i İnas Mektebi'ne resim öğretmeni olarak atanmıştır. İnas Rüşdiyesi ve İnas İdadisi'nde de nakış ve resim öğretmenliği yapmıştır (Sar, 2021; Yalçın Çelik, 2016). Resmin yanı sıra müzikle de ilgilenen Müfide Kadri bu alanda da öğretmenlik yapmıştır (Başkan, 1997, s.106).

Görsel 31. Müfide Kadri, Sahilde Aşk, Tarihsiz, (Toros, 1988)

Müfide Kadri'nin öğrencisi olan Harika Lifij, hocasının diğer hocalardan farklı bir eğitim anlayışı olduğundan bahsetmiştir. Ondan önceki resim hocalarının tahtaya geometrik şekiller çizerek öğrencilerden bunları yapmalarını istediklerini, Müfide Kadri'nin ise öğrenciler için derslerde natürmortlar düzenleyerek çizmelerini istemiş, onları doğadan resim yapmaya yönlendirmiştir (Pelvanoğlu, 2017, s.45).

İleri derece tüberküloz hastalığı sebebiyle Müfide Kadri 1912 yılında yaşamını yitirmiştir (Toros, 1988, s. 24). Müfide Kadri'nin palet ve fırçadan oluşan anıt mezarını üyesi olduğu Osmanlı Ressamlar Cemiyeti yaptırmıştır (Başkan, 1997, s.109).

2.7.3. Nazlı Ecevit

Nazlı Ecevit 1900 yılında İstanbul'da doğmuştur. Asker kökenli bir ailenin kızı olan Nazlı Ecevit İnas Rüşdiyesi'ni bitirdikten sonra Darülmuallimat Kız Öğretmen Okulu'nda eğitimine devam etmiştir. Öğretmen Okulu'ndan mezun olduğunda yeni açılan İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'e giren Nazlı Ecevit Mihri Hanım, Ömer Adil Bey ve Feyhaman Duran'ın öğrencisi olmuştur (Bayav, 2011, s.6). Okula devam ederken Beşiktaş Kız Okulu'nda resim öğretmenliği yapan Nazlı Ecevit, babası ile babasının tayini çıktığı Kastamonu, Bolu ve İzmit'e giderek bu şehirlerde öğretmenlik yapmıştır. Son olarak eşi Doktor Fahri Ecevit'in

Ankara'ya atanmasıyla Ankara'ya giden Nazlı Ecevit, Ankara Kız Lisesi ve Musiki Öğretmen Okulu'nda öğretmenlik yapmıştır (Toros, 1988, s. 50-51).

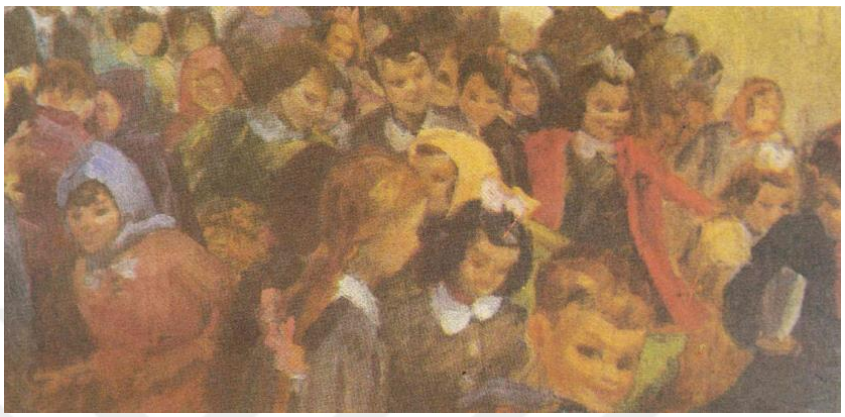
Görsel 32. Nazlı Ecevit (Toros, 1988)

Yaşamının büyük bir kısmında öğretmenliğinin sanatçı kimliğinin önüne geçtiğini ifade eden Nazlı Ecevit, kendine ait şu sözlerle bu durumu dile getirmiştir; 1922'den itibaren kendi ifadesiyle "yirmi beş yıl resim yapmadı resim dersi verdi" (Başkan, 1997, s. 120).

Görsel 33. Nazlı Ecevit, Keriman'nın Portresi (Bulut ve Düzce,2019)

1982 yılındaki son sergisiyle birlikte on kişisel sergi açan Nazlı Ecevit, peyzaj, natürmort, portre ve figürler çalışmıştır. Yağlıboya çalışmalarının olduğu sanatçı izlenimci görüşe sahiptir, bu görüşü başarılı temsil eden çalışmaları arasında İstanbul Boğazı görünümleri yer almaktadır. Coşkulu renkler ile doğalı resmetmek isteyen sanatçı kendisi için realist empresyonist demiştir (Gültekin, 1992, s.70).

Görsel 34. Nazlı Ecevit, İlkokul Dağılışı, Tarihsiz, (Toros, 1988)

Öğretmenlik ve ressamlığının yanı sıra Güzel Sanatlar Birliği Cemiyeti'nin kuruluşunda görev alıp yöneticiliğini yapan Nazlı Ecevit yurtdışında ve yurtiçinde ondan fazla kişisel sergi, atmıştan fazla karma sergide yer almıştır. 1985 yılında Ankara'da yaşamını yitiren Nazlı Ecevit hem öğretmen hem de ressam olarak uzun yıllar aktif olarak çalışmıştır (Toros, 1988, s. 52).

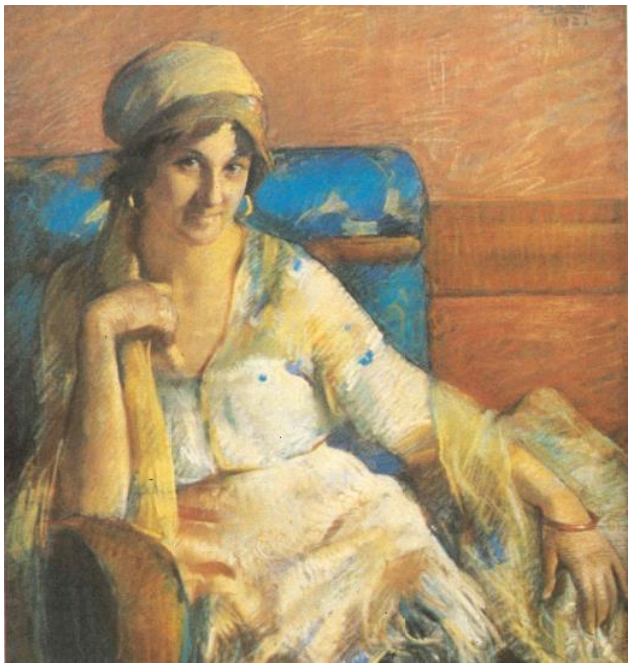
2.7.4. Güzin Duran

Hattat ve müzisyenlerin olduğu bir ailede doğan Güzin Duran 1898 yılında dünyaya gelmiştir. Resim ve süsleme sanatlarına ilgisi olan Güzin Duran İnas Sanayi-i Nefise Mektebi öğrencisi olarak Mihri Hanım, Ömer Adil Bey ve Feyhaman Duran'dan dersler almıştır (Şahin Karadal, 2018; Atagök, 1993). Daha sonra öğretmeni Feyhaman Duran ile evlenen Güzin Duran, yurtdışı eğitimi için kazandığı bursu iptal ederek İstanbul'da eğitimine devam etmiştir. Resimlerinde eski eserler, hat ve yöresel konuları barındıran Güzin Duran eşi ile sanatsal üretime devam etmiştir. 1937 yılında Güzel Sanatlar Akademisi'nde kişisel bir sergi açarak çalışmalarını sergilemiştir (Karadağ, 2008, s.99).

Görsel 35. Güzin Duran, Otoportre (Bulut ve Düzce, 2019)

Atatürk Kız Lisesi'nde resim öğretmeni olarak çalışan Güzin Duran emekli olana kadar sanatını icra etmeye devam etmiştir. Karagöz betimlemeleri, eski yazı, Türk bezemeleri gibi Türk kültürüne ait unsurları resimlerinde barındıran, peyzaj, natürmort, nü gibi çeşitli konularda resim yapan ve resimlerinde izlenimci etkiler görüldüğü Güzin Duran 1981 yılında yaşamını yitirmiştir (Toros, 1988, s. 56).

Görsel 36. Eşi Feyhaman Duran Tarafından Yapılmış Güzin Duran Portresi, 1921 (Toros, 1988)

2.7.5. Harika Hanım

Eğitimci olarak görev yapmış olan kadın ressamlarımızdan bir diğeri de Harika Hanım'dır. Harika Hanım 1896 yılında Amasya'da dünyaya gelmiştir. Babası Milli Eğitim Kurulu Başkanı İbrahim Şazi Bey'dir. 1905 yılında İstanbul'a taşınan aile kızları Harika Hanım'ı İstanbul Dar-ül Muallimat-ı Aliyye'ye eğitim için göndermiştir. Meşrutiyet döneminde yaşamış olan Harika Hanım dönemin aydın kesimi içerisinde kadınlara sunulan yenilikler çerçevesinde yetişmiştir. Müfide Kadri'den resim dersleri alan Harika Hanım'ın öğretmenleri arasında Halide Edip Adıvar (1882-1964)'da bulunmaktadır (Okkalı, 2020, s.277-278).

Harika Hanım Kız Öğretmen Okulu'nu bitirdikten sonra, İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'ne öğrenci olarak gitmese de dönemin ünlü kadın sanatçıları gibi Nazmi Ziya'dan özel resim dersleri almıştır. Harika Hanım 1914 yılında İstanbul Numune Mektebi'nde resim öğretmeni olarak göreve başlamıştır (Okkalı, 2020; Toros, 1988, s. 71).

Avni Lifij'in eserlerini ve yazılarını takip eden Harika Hanım, 1915 yılında Beyoğlu Tünel'de açılan Avni Lifij resim sergisini ziyaret ederek ve sanatçının küçük bir çalışmasını satın almıştır. Harika Hanım'ın Avni Lifij ile tanışması ise 1917 yılında Viyana Sergisi jürisinde gerçekleşmiştir. Viyana'da sergilenmek üzere sekiz çalışması seçilen Harika Hanım'ın sanat yaşamı ve kariyeri açısından bu sergi önemli görülmektedir (Okkalı, 2020, s.283).

Dönemin yenilikleri içerisinde yetişmiş olan Harika Hanım her ne kadar kendinden bir önceki dönemden daha modern bir yaşantı sürse de kadınların, özellikle sanat eğitimi almış olan kadınların, ressam olarak sanat yaşamlarını erkekler kadar aktif sürdüremedikleri görülmektedir. Erkek sanatçı eşlerinin arka planında kalan isimler arasında Harika Hanım'ın da adı geçmektedir (Ödekan'dan aktaran, Okkalı, 2020, s.280).

1949 yılında İstanbul Sanat Dostları Cemiyeti Galerisi'nde sergiye katılan Harika Hanım'ın resimlerinde manzara ve portreler yer almaktadır (Bayer, 2009, s.420). Harika Hanım hocası Müfide Kadri'den figür ve desen eşi Avni Lifij'den de empresyonist tekniği öğrenmiştir. 1914 Kuşağı sanatçılarında görülen mitolojik ve alegorik konuları genç yaşında resimlerinde kullanan Harika Hanım'ın büyük bir cesaretle çalışmalarını sürdürdüğü görülmektedir (Okkalı, 2020, s.280). 1991 yılında yaşamını yitiren Harika Lifij'in ürettiği natürmort, portre ve manzaralar bulunmaktadır (Toros, 1988, s. 71).

2.7.6. Hale Asaf

Hale Asaf 1905 yılında İstanbul'da Rasim Paşa Konağı'nda doğmuştur. Köklü bir ailede dünyaya gelen Hale Asaf, anne babasının arasının bozulması ve babasının evi terk etmesi sonucunda babasının soyadı Salih'i 1925 yılında bırakarak dedesinin soyadı Asaf'ı kullanmıştır, bu sebeple1925 yılı öncesi Salih sonrası ise Asaf olarak anılmaktadır. Küçük yaştan itibaren hastalıklarla mücadele eden Hale Asaf beş yaşındayken ciğerlerinden on adet kistin çıkarıldığı bir ameliyat olmuştur. Daha sonra ise sanat eğitimi aldığı Berlin'de yeniden bir ameliyat olarak tek göğsü alınmıştır.

Görsel 37. Hale Asaf Berlin Güzel Sanatlar Akademisinde (Pelvanoğlu, 2007)

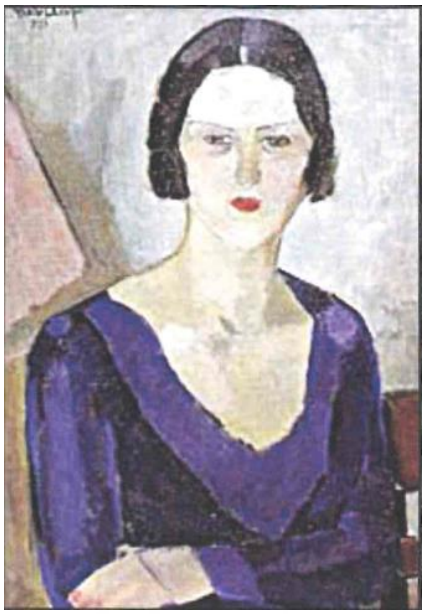
İlk Türk kadın ressamımız Mihri Müşfik Hanım, Hale Asaf'ın teyzesidir (Sevindik, 2003, s.30). Resim eğitiminde ilk hocası olan Mihri Hanım ile daha sonraları arasının bozulduğu bilinen Hale Asaf'ın ilk eğitimleri evinde özel öğretmenlerden olmuştur. 1919 yılında teyzesi Mihri Hanım'ın yanına Roma'ya giden Hale Asaf 1920 yılında ise Montparnasse'a gitmiştir. Teyzesi Mihri Hanım'dan teknik resim dersleri alan Asaf, Namık İsmail'den de özel dersler almıştır. On altı yaşında Berlin Güzel Sanatlar Akademisi'nde sanat eğitimi almak üzere Almanya'ya giden Hale Asaf Prof. Arthur Kampf'ın öğrencisi olmuştur. Desen ve yağlıboya eğitimi alan Hale Asaf hocaları tarafından takdir edilen bir öğrenci olmuştur. 1924 yılında Berlin'de yayımlana sanat dergilerinde Hale Asaf'ın yaptığı portrelerde bulunmaktadır.

Berlin'de eğitim aldığı dönemde ekonomik sorunlar yaşayan Asaf 1924 yılında yurda geri dönmüştür. Yurda döndükten sonra İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'nde Feyhaman Duran atölyesinde çalışmıştır. 1924 yılında Galatasaray Sergisi'ne katılan Hale Asaf 1925 yılında

Akademi'den mezun olmuştur. Daha sonra Paris'e giden Hale Asaf orada diğer Türk ressamları ile dostluk kurmuştur. Refik Epikman, Cevat Dereli, Mahmud Cuda, Nurullah Berk ve İsmail Hakkı Oygar gibi isimler o sırada Paris'te bulunmaktadırlar. Andre Lhote'dan dersler alan Hale Asaf Paris'te akademinin katı kurallarına karşı sanatçıların özgürlükçü bir anlayış içerisinde resim yapmalarına olanak sağlayan Academie de La Grande Chaumiere'de nişanlısı İsmail Hakkı Oygar ile çalışmıştır. 1928 yılında Paris Expose â la Nationale'de (Milli Sergi) sergiye katılmıştır. Ağustos 1928'de İstanbul'a dönen Hale Asaf Müstakil Ressamlar ve Heykeltraşlar Birliği'nin kurulmasında görev alarak sanat derneğinde kadın kurucu olmuştur (Bal, 2015, s.380). Yurda dönen ressamların öğretmen olarak atanması sebebiyle Hale Asaf 1928 yılında Bursa Kız Öğretmen Okulu'na resim öğretmeni olarak atanmıştır. Bunun dışında aynı dönemde Bursa Necati Bey Kız Sanat Enstitüsü'nde Fransızca derslerine girmiştir (Pelvanoğlu, 2007, 62-83). Bursa yıllarının zorlu geçtiğini Pelvanoğlu (2007) şu sözlerle aktarmıştır;

> Sanatçının Bursa'da dışlandığı ve garipsendiği de anlaşılmaktadır. Bir gün Bursa'da, desen yapmayı çok sevdiği Çorapçılar Çarşısı'nda resim yaparken etrafı sarılır. Kalabalığın sıkıştırmasıyla korkar ve bayılır. Burada 'R' harflerini söyleyememsi dahi alay konusu olmaktadır. Hale Asaf onların anlayamadıkları ve belki de daha önceden pek rastlamadıkları, Batılı tavırlar içerisindeki, üstelik 'ortalık yerde resim yapan bir kadın' durumundadır (s.84).

Bursa yıllarından sonra Hale Asaf 1 Aralık 1929 yılında Akademi'de göreve başlamıştır. İkinci kez 1931 yılında Paris'e giden Hale Asaf eşi İsmail Hakkı Oygar'dan ayrılmış ve rahatsızlıkları sebebiyle de ameliyat olmak için yurtdışına çıkmıştır. Hale Asaf Paris'e yerleşerek, yakın arkadaşı olan İtalyan yazar Antonio Aniante'nun müdürlüğünü yaptığı Galerie-Librairie Jeune Europe'da çalışmaya başlamıştır. 1938'de Fransa'da yaşamını yitiren Hale Asaf yurtiçinde ve yurtdışında birçok sergiye katılmış, beğeni toplamış bir sanatçı olarak anılmıştır.

Görsel 38. Hale Asaf, Otoportre 1931 (Bulut ve Düzce, 2019)

Sanatçı, öğretmen, ressam olarak hayatlarını sürdürmüş olan kadınlarımızın sanat dolu yaşamları modernleşmenin yeni bir olgu olduğu, gelişmekte olan bir devletin sağladığı imkanlar çerçevesinde başlayıp, yeni kurulan ve kadın haklarının altını çizen bir rejimin sağladığı özgürlükler çerçevesinde devam etmiştir. Geçiş dönemi sancıları yanı sıra cinsiyete dayalı yaşadıkları sorunlar ve zorluklar ile var olabilmiş, üretebilmiş ve sanat tarihi sahnesinde yerlerini almışlardır. Döneminde evlendikleri eşleri ya da babaları ile anılan kadın ressamlarımız günümüzde kendi isimleri ile tek başına anılmaktadırlar. Döneminde kadın özgürleşmesine katkıda bulunarak sanat eğitimi alanında kendilerini eğitmiş ve öğretmen olarak kendinden sonraki nesillere fayda sağlamışlardır.

BÖLÜM III: YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Eğitimci ve sanatçı kimliğe sahip kadın öğretim elemanlarının, toplumsal cinsiyete dayalı olarak, görsel sanatlar alanındaki deneyimlerini detaylı bir şekilde incelemeyi hedefleyen bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması modeli kullanılmıştır. "Nitel araştırma, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamında gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir" (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 41). "Nitel araştırma desenleri genellikle esnektir ve dinamiktir. Tümevarım mantığına göre araştırmanın ilk aşamalarında çıkan bir durum araştırmanın sonraki aşamalarını etkileyebilir. Araştırmacı, araştırmaya katılacak kişiler, bunların aralarındaki ilişki ve araştırma yapılan yer gelişme ve değişmeye açıktır" (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2019, s. 255-256). Durum çalışmaları ise bir ya da daha fazla olayın, ortamın, programın, sosyal grubun ya da diğer birbirine bağlı sistemlerin derinlemesine incelendiği bir yöntemdir (Büyüköztürk vd., 2019, s. 23). "Bir başka tanıma göre durum çalışması bir olgunun kendi bağlamında belirli bir süre toplanan verilerle ayrıntılı bir şekilde incelenmesidir" (Hartley'den aktaran Kurtça ve Ekşi, s. 11). Nitel durum çalışmalarında, bir duruma ilişkin etkenler (ortam, bireyler, olaylar, süreçler vb.) bütüncül bir yaklaşımla araştırılır ve ilgili durumu nasıl etkiledikleri ve ilgili durumdan nasıl etkilendikleri üzerinde odaklanılır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 73).

3.2. Çalışma Grubu

Araştırmada yer alan katılımcılar seçkisiz olmayan örnekleme türlerinden amaçlı örnekleme yoluyla seçilmiştir. Amaçlı örnekleme zengin bilgiye sahip olduğu düşünülen durumların derinlemesine çalışılmasına olanak veren, pek çok durum, olgu ve olayların keşfedilmesinde ve açıklanmasında yararlı olan bir örnekleme yöntemidir (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 118). Araştırmanın çalışma grubunu, devlet üniversitesi Eğitim Fakültelerinin Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Resim – İş Eğitimi Anabilim Dalı ve Görsel Sanatlar Eğitimi Bölümü'nde görev yapmakta olan asgari düzeyde doktor unvanına sahip öğretim üyeleri oluşturmaktadır. Yök istatistik internet sitesinden 05.11.2021 tarihinde

erişilen Eğitim Fakültelerinin Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü bulunan 62 üniversite tespit edilmiştir. Tespit edilen 62 üniversite içerisinde kadın öğretim üyesi bulunan 50 üniversite yer almaktadır. Kadın öğretim üyesi bulunan 50 üniversite içerisinde doktor ve üzeri unvana sahip 38 üniversite tespit edilmiştir. Araştırmaya katılmaya gönüllü olan 15 öğretim üyesi ile görüşme yapılmıştır. Araştırmaya katılan eğitimci kadın sanatçıların çalışma alanlarına ilişkin bilgiler aşağıdaki gibidir.

Araştırmaya katılan on bir akademisyen resim alanında çalışmaları olduğunu belirtirken, araştırmaya katılan beş akademisyen grafik alanında çalışmaları olduğunu ifade etmiştir. Araştırmaya katılan iki akademisyen dijital eserler ürettiğini iki akademisyen ise özgün baskı alanında üretimleri olduğunu ifade etmiştir. Sanatsal üretim alanları bir akademisyenin birden fazla olabildiği gibi, farklı zamanlarda farklı üretim alanlarına yönelim gösterdiklerini ifade etmişlerdir.

Araştırmaya katılan akademisyenlerden altısı soyut ve imgesel çalışmaları olduğunu ifade ederken dört akademisyen ise doğa teması üzerine çalışmaları olduğunu belirtmiştir. Araştırmaya katılan bir akademisyen geleneksel konularda üretim yaptığını ifade ederken dört akademisyen ise kadın teması üzerine çalışmaları olduğunu belirtmiştir. Araştırmaya katılan iki akademisyen tarihsel konular, sosyoloji ve psikoloji çerçevesinde çalışmalarının olduğunu ifade ederken iki akademisyen ise kentsel ve ekolojik sorunlar üzerine çalışmaları olduğunu ifade etmişlerdir.

Araştırmaya katılan altı akademisyen kadın, toplumsal cinsiyet ve kimlik gibi konulara çalışmalarında yer vermediğini belirtmiştir. Araştırmaya katılan dört akademisyen ise çalışmalarında kadın konusunu sıkça çalıştığını, kimlik ve toplumsal cinsiyet konularında çalışmaları olduğunu ifade etmişlerdir. Araştırmaya katılan üç akademisyen ise çalışmalarında bazen bu konulara yer verdiklerini ancak sürekli bu konular üzerine çalışmadıklarını ifade ederken bir akademisyen bu konularda bir çalışması olmadığını ancak çalışmayı çok istediğini belirtmiştir. Araştırmadaki iki akademisyen ise kadın, toplumsal cinsiyet ve kimlik konularında çalışmaları olmadığını ancak bu konularda yayınları ve kitap bölümleri olduğunu ifade etmişlerdir. Kadın, toplumsal cinsiyet ve kimlik konularını işleyen sanatçıların cinsiyetlerinin kadın olması, konuyla alakalı hassasiyetlerinin ve deneyimlerinin olması vurgulanmıştır.

3.3. Veri Toplama Aracı

Araştırma sürecinde veriler yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmıştır (EK 1). Feminist araştırmalar için en uygun yöntemin derinlemesine görüşme olduğunu belirten Öztan (2015), standart kalıplaşmış sorular yerine araştırmaya katılan katılımcıların kendilerini özgürce ifade edebileceği, deyimlerini aktaracağı bir biçimde hazırlanmış görüşme sorularının araştırmadaki önemini vurgulamaktadır (s. 288). Araştırmadaki görüşme soruları probleme dayalı olarak on soru halinde hazırlanmıştır. Hazırlanan araştırma soruları bir doçent iki profesör olmak üzere Eğitim Bilimleri ve Görsel Sanatlar Eğitimi bölümlerinde akademisyen üç uzman görüşüne sunulmuştur. Öğretim üyelerinin görsel sanatlar alanına ilişkin deneyim ve alana dair problemlerinin ortaya çıkartılması amaçlayan çalışmada sorular hazırlanırken cinsiyete dayalı ayrım, istismar, cinsiyete dayalı tanınırlık, kadınların annelik ve hamilelik durumlarının iş hayatına yansıması, aile ve çevredeki baskılar alt problemleri çerçevesinde sorular oluşturulmuştur. İdari görevde çalışıp çalışmadığı ve yönetimdeki cinsiyet ayrımı gibi birlikte sorulmuş sorularda net cevap alınabilmesi için sorular basit ve anlaşılır şekilde yeniden oluşturulmuştur. Uzman görüşleri sonucu forma eklenen iki soru ile toplam soru sayısı on altı olmuştur.

3.4. Verilerin Toplanması

Toplumsal cinsiyet bağlamında eğitimci kadınların sanat eğitimindeki yerinin araştırılmasına dair bilgi toplamak amacıyla görsel sanatlar alanında asgari düzeyde doktor unvanına sahip kadın öğretim elemanları ile görüşme yapılarak verilen toplanması uygun görülmüştür. Bu çerçevede araştırmanın verileri yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile toplanmıştır. “Bu teknikte, araştırmacı önceden sormayı planladığı soruları içeren görüşme protokolünü hazırlar. Buna karşın araştırmacı görüşmenin akışına bağlı olarak değişik yan ya da alt sorularla görüşmenin akışını etkileyebilir ve kişinin yanıtlarını açmasını ve ayrıntılandırmasını sağlayabilir” (Türnüklü, 2000, s. 547). Görüşmeler telefon ve yüz yüze olarak yapıldığı gibi, Covid 19 salgını süresince pandemi döneminde yapılan görüşmelerde katılımcılarla mail yolu ile verilerin toplanması gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler sırasında öğretim elemanlarının onayı ile ses kaydı ve yazılı olarak görüşmeler kayıt altına alınmıştır. Kayıt altına alınan görüşmeler elektronik ortamda yazılı metne aktarılmıştır. Yazılı metne

aktarılan görüşmeler, cümle ve kelimelerde herhangi bir çıkartma ve değiştirme yapılmadan doğal hali ile kaydedilmiştir.

3.5. Verilerin Çözümlenmesi

Araştırmada elde edilen verilerin analizinde içerik analizi yöntemi uygulanmıştır. "İçerik analizi, belli kurallara dayalı kodlamalarla bir metnin bazı sözcüklerinin daha küçük içerik kategorileri ile özetlendiği sistematik, yinelenebilir bir teknik olarak tanımlanır" (Büyüköztürk vd., 2019 s. 259). İçerik analizinin doğru bir şekilde yapılabilmesi için araştırmada yarı yapılandırılmış görüşmeler yoluyla elde edilen ses kayıtları elektronik ortamda yazılı metne aktarılmıştır.

BÖLÜM IV: BULGULAR

Toplumsal cinsiyet bağlamında eğitimci kadın sanatçıların sanat eğitimindeki yerinin deneyimler ve problemler çerçevesinde incelendiği araştırmanın bu bölümünde, sanatçı ve eğitimci kadın akademisyenler ile yapılan görüşmeler içerik analizi yöntemi ile ele alındığı bulgular bölümü yer almaktadır. İçerik analizi alt problemlere göre oluşturulan görüşme soruları ile paralel olarak her soru bir başlık oluşturacak şekilde ele alınmıştır.

4.1. Kız çocuklarının okula gönderilmesinde yaşanan problemlere dayalı sorunun bulguları

Araştırmaya katılan katılımcılara kız çocuklarının okula gönderilmedeki problemlerine ilişkin şu soru sorulmuştur; Osmanlı dönemi ve Türk eğitim tarihi süreci değerlendirildiğinde kız çocuklarının okulda eğitim almaya erkeklerden çok sonra başlaması ve genellikle gayrimüslim kız çocuklarının eğitime katılması ve sayılarının az olması, mesleki açıdan istihdam olanaklarının sınırlılığı gibi konulara rastlanmaktadır. Bu temelden yola çıkarak; eğitim hayatınızda kadın kimliğinizden dolayı karşılaştığınız sorunlar (ailevi veya diğer sebepler) oldu mu?

Türkiye sanat eğitimi tarihine bakıldığında Cumhuriyet öncesinde kız çocuklarının sanat eğitimine erkek öğrencilerden çok sonra başladığı ve olanaklarının kısıtlı olduğu görülmektedir. Eğitim almak için okula giden kız öğrenci sayısının azlığı ve okula giden kız çocuklarının genellikle gayrimüslim kız öğrenciler olduğu görülmektedir. Cumhuriyet sonrasında ise kız çocuklarının sanat eğitimi alması erkek öğrencilere göre sayı olarak düşüktür ve mezun sayısı okula başlayan kız öğrenci sayısından oldukça azdır. Bu temelden yola çıkarak günümüzde bu sorunsalın bazı bölgelerde ve sosyal kesimde devam ettiği hipotezinden üretilen birinci soruya araştırmaya katılan sanatçı akademisyenlerin verdiği yanıtlar aşağıda ele alınmıştır.

Katılımcıların verdiği cevaplar ve cevap sıklığı (f) aşağıda Tablo 4.1'de gösterilmiştir.

Tablo 4.1. Kız çocuklarının okula gönderilmesinde yaşanan problemlere dayalı oluşturulan sorunun içerik analizi

Katılımcı	f	Açıklama
K2, K3, K4, K7, K9, K11, K12, K13, K14, K15	10	Eğitim hayatımda cinsiyete dayalı herhangi bir sorun yaşamadım
K5, K1	2	Ailem eğitimimi destekledi ancak tutucu ve korumacı bir tutum içerisinde eğitim hayatımı sürdürdüm.
K2, K3, K4, K7, K8, K9, K11, K12, K13, K14, K15	11	Ailem eğitim hayatımı hep destekledi
K1, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K13	8	Çevremde cinsiyete dayalı eğitim hayatında sorunlar yaşayan kadınlara rastladım

Araştırmaya katılan 15 akademisyenden 10'u eğitim hayatında kız öğrenci olarak okula gönderilmede problem yaşamadığını dile getirmiştir. K 2, K 3, K 4, K 7, K 9, K 11, K 12, K 13, K 14 ve K 15 eğitimi destekleyen, açık fikirli ve kültürlü bir ailede yaşadıklarını dile getirmişlerdir. Katılımcılar kız çocuklarının eğitiminin desteklendiğini, kendi mesleğine sahip olup ekonomik özgürlük kazanmalarının öneminin küçük yaşlardan beri vurgulandığını dile getirmişlerdir. Bunun yanı sıra çevrelerinde ve toplumumuzda kız çocuklarının okula gönderilmesinde yaşanan problemlerin var olduğunu bildiklerini ve yaşandığını belirtmişlerdir.

K1 (Katılımcı 1); babasının eğitimini desteklediğini kendi parasını kazanmasını söylediğini ancak eğitim hayatı boyunca aşırı korumacı bir tavır içinde olduğunu belirtmiştir. Ahlak, inanç ve kültür çerçevesinde oluşan bu korumacı tavırda okula nereden gidileceği, nasıl gidileceği ve kimlerle konuşulacağı gibi konuların yer aldığını belirten katılımcı bunların o dönem için normal karşılandığını, okula gidebilmesinin başarılı bir öğrenci olmasıyla doğru orantılı olduğunu belirtmiştir. Başarılı olmasa okula devam etmesinin zor olacağını bildiğini ve başarı odaklı azimle çalıştığını dile getirmiştir. K1 "(…) çevreden baskılar oluyordu kız çocuğu okur mu, koca mı bulmaya gidiyorsun derlerdi" ifadesi ile okula giden kız çocuklarının sosyal çevredeki izlenimini aktarmıştır.

Akademisyenlerden K5 ise kişisel tecrübelerini aktarırken yaşadığı döneme göre modern bir ailede olmasına rağmen okul tercihinde ailesinin yaşadıkları şehirde okula gitmesini istediğini belirtmiştir. Alanında öncü farklı bir şehirde olan üniversiteyi tercih etmek istediğini ailesine belirten katılımcı ailesinin farklı şehirde üniversite okumasına sıcak

bakmadığı için yaşadıkları şehirdeki sanat eğitimi veren okula gittiğini belirtmiştir. Erkek bir öğrencinin karşılaşmayacağı bu sorun kız öğrencilerin sıkça başına gelmektedir.

K6 eğitim hayatında öğretmenler tarafından cinsiyet ayrımı yapıldığını belirtmiştir. Okul hayatının her aşamasında erkek öğrencilerin kız öğrencilerden ayrıldığını, ön plana çıkarıldığını bizzat yaşadığını dile getiren katılımcı kız öğrencilerin toplumsal roller gereği eğitiminin, erkek öğrencilere göre daha önemsiz kabul edildiğini belirtmiştir.

K8 ailesinin eğitim hayatını desteklediğini ancak çevreden gelen baskıların olduğunu dile getirmiştir. Çevresinde kız çocuklarının okumasını engelleyen insanların varlığından bahsetmiştir.

Eğitim hayatında ailevi sebeplerden ötürü problemler yaşadığını dile getiren K10, yaşadığı yerde toplumsal cinsiyete dayalı sosyal rollerin katı çizgilerle çizildiğini belirterek kız çocuğunun evlilik, eş ve anne olmak gibi yaşantısında önemi büyük olan görevleri için hazırlığının eğitimden önemli olduğunu belirtmiştir. K 11 ise yakın arkadaşı ile aynı üniversiteyi kazandıklarını ancak kendisinin daha sonra resim alanında başka bir üniversiteye kaydını aldırdığını, arkadaşının ailesinin de tek başına kız çocuğunu farklı bir şehre göndermek istemedikleri için akademik anlamda çok başarılı olan arkadaşının üniversiteye gidemediğini belirtmiştir.

4.2. Öğretim hayatında cinsiyete dayalı problemlere ilişkin sorunun bulguları

Araştırmaya katılan katılımcılara cinsiyete dayalı problemlere ilişkin şu soru sorulmuştur; Öğrenim süreniz boyunca (ilkokul, ortaokul, lise, üniversite ve lisansüstü eğitiminizde) bizzat yaşadığınız ya da şahit olduğunuz cinsiyete dayalı herhangi bir olumsuz durumla (ayrımcılık ya da istismar gibi) karşılaştınız mı?

Tablo 4.2. Öğretim hayatında cinsiyete dayalı problemlere ilişkin oluşturulan sorunun içerik analizi

Katılımcı	f	Açıklama
K1	1	Çalıştığım kurumlarda erkekler tarafından psikolojik baskıya maruz kaldığım oldu
K2	1	Doğrudan istismar olmasa da kız öğrencilere yakınlık duyan erkek öğretmenlere şahit oldum
K3, K5, K7, K8, K9, K12, K13	7	İstismar ya da ayrımcılıkla karşılaşmadım
K4, K6, K10	3	Cinsel tacize uğradım
K4, K6, K15	3	Ayrımcılığa maruz kaldım
K10, K11, K14	3	Ayrımcılığa maruz kalan arkadaşlarım oldu

Katılımcıların verdiği cevaplar ve cevap sıklığı (f) yukarıda Tablo 4.2'de gösterilmiştir.

Araştırmaya katılan 7 katılımcı eğitim hayatında istismar ya da ayrımcılığa maruz kalmadığını ve karşılaşmadığını belirtirken 8 katılımcı karşılaştıklarını ifade etmişlerdir.

K 1 çalıştığı kurumda psikolojik olarak erkeklerin kadınlarını dışladığı sohbetlerin olduğunu belirtmiştir. Kadınların rahatsız olacağı hassas konuların konuşulduğu erkek sohbetlerinden uzaklaşmak için kendini izole ettiğini dile getirmiştir. K 2 istismarın doğrudan olmadığını ancak kız öğrencilere yakınlık duyan erkek öğretmenlere şahit olduğunu belirtmiştir. K 3 istismar ya da ayrımcılıkla karşılaşmadığını belirtirken K 4 kadın olduğu için lisans ve lisansüstü eğitiminde ayrımcılığa maruz kaldığını ve cinsel tacize uğradığını belirtmiştir. K 5 eğitim hayatında cinsiyete dayalı bir sorunla karşılaşmadığını belirtmiştir. K 6 erkek öğrencilerin öğretmenler tarafından kayrıldığını ve öğretmenler tarafından şiddete maruz kalındığını belirtirken, öğretmenler tarafından olmamakla birlikte okulda cinsel tacize uğradığını belirtmiştir. K 7 istismar ve ayrımcılık yaşamadığını belirtirken K 8 ve K 9 cinsiyete dayalı herhangi bir problemle karşılaşmadıklarını belirtmişlerdir. K 10 okuldayken matematik öğretmeni tarafından defalarca tacize uğradığını belirtmiştir. Kendisinin ayrımcılığa maruz kalmadığını ancak ayrımcılığa uğrayan birçok arkadaşı olduğunu söylemiştir. K11 aynı şehirde yaşadığı ve sınıfta çok başarılı olan arkadaşı F. ile üniversite tercihlerini aynı yaparak birlikte kazandıkları okula kayıt yaptırdıklarını belirtmiştir. Ancak kendisinin farklı bir bölüme kaydını aldırması sonucunda arkadaşının ailesi F.'yi üniversiteye yalnız göndermek istemediği için F.'nin okul hayatının bittiğini ve kendini uzun yıllar boyunca suçlu hissettiğini dile getirmiştir. Kız çocuğunu farklı bir şehre yalnız başına okula göndermek istemeyen aile, K11 ile birlikte giderse okula gidebileceğini

söyleyerek F.'nin eğitim hayatını engellemişlerdir. K 12 ve K 13 eğitim hayatlarında cinsiyete dayalı herhangi bir sorunla karşılaşmadıklarını belirtmişlerdir. K 14 arkadaşının lisede istismara uğradığını ve kendisiyle paylaştığını belirtmiştir. K 15 ayrımcılığa maruz kaldığını ancak cinsel istismara uğramadığını belirtmiştir.

Katılımcıların 8'i eğitim hayatlarında şiddete, istismara ve tacize uğradığını ya da arkadaşlarının, tanıdıklarının uğradığını dile getirmişlerdir. Feminist çalışmaların odak noktalarından biri olan kadına şiddet, kadınların çocukluk, ergenlik, genç ve yetişkin dönemlerinde karşılaştıkları ve hayatlarında kalıcı izler bırakan önemli bir problem olmaya devam etmektedir. Görüşmeler sırasında bu sorunun katılımcıları zorladığı gözlemlenmiştir. Bazı katılımcılar soruyu çekimser bir tavırla yanıtlamışlardır, konuşulması kolay olmayan bu konu için katılımcıların çoğunda olumsuz bir tecrübe olmuş olması, konunun güncel bir sorun olarak varlığını sürdürdüğünün göstergesidir.

4.3. Eğitimci olarak çalışma hayatında cinsiyete dayalı yaşanılan problemlere ilişkin sorunun bulguları

Araştırmaya katılan katılımcılara çalışma hayatındaki cinsiyete dayalı problemlere ilişkin şu soru sorulmuştur; Eğitimci olarak çalıştığınız kurumlarda kadın olduğunuz için karşılaştığınız problemler var mı, varsa nelerdir?

Katılımcıların verdiği cevaplar ve cevap sıklığı (f) aşağıda Tablo 4.3'te gösterilmiştir.

Tablo 4.3. Eğitimci olarak çalışma hayatında cinsiyete dayalı yaşanılan problemlere ilişkin sorunun içerik analizi

Katılımcı	f	Açıklama
K1	1	Çalıştığım kurumlarda kadınların ayrımcılığa maruz kaldığını düşünüyorum
K2, K5, K7, K8, K9, K11, K12, K13, K15	9	Herhangi bir problem yaşamadım
K2, K3, K14	3	İdareci ve yönetici pozisyonlarında kadınlara görev verilmediğini gözlemledim
K4	1	Kadınların çalışma hayatında kişisel alanlarını korumada zorluklar yaşadığını düşünüyorum
K6	1	Şimdi olmasa da önceleri akademik yaşamda evli ve çocuklu kadınlara zorluk çıkarıldığını, küçümsendiğini düşünüyorum
K7, K15	2	Erkek öğretim elemanlarının kadın anabilim dalı başkanlarına tahammül edemediğini gözlemledim
K10	1	Kadınların kadınlar üzerinde bir baskı oluşturduğu düşünüyorum

K 1 çalıştığı kurumda kadınların ön planda olmadığını, kadınların aşırı kibar, hassas ve narin oldukları görüşü sonucu davranış şekillerinin ayrımcı bir yaklaşımda olduğunu belirtmiştir. Birey olarak varlığından çok kadın olarak anılmanın ve gereksiz korumacı bir tavırla kadının ikinci planda tutulduğunu belirtmiştir. K 2 kendisinin herhangi bir yardımcılıkla karşılaşmadığını dile getirirken, daire başkanlığı, dekanlık gibi görevlerde yer alan kadın hocaları rektör yardımcısı, rektör ya da danışman olarak görmeyi çok istediğini belirtmiştir. Muhafazakâr bir rektörlük yönetimi içerisinde kadının ön plandaki görevlerde yer almadığını ya da alamadığını vurgulayan K 2 ileri düzey toplantılarda kendinden emin, iyi görünümlü başarılı kadınların yer almasını gönülden arzu ettiğini belirtmiştir. K 3 genellikle idareci ve yönetici pozisyonlarında kadınlara yer verilmesinden kaçınıldığını gözlemlediğini belirtmiştir. K 4 kadın olmanın çalışma hayatında zor olduğunu dile getirmiştir. Dikkat çekici, bakımlı bir kadının karşı cins çalışma arkadaşları tarafından bakışlarla ve sözle tacize uğradığını, sınırlar konsa bile sürekli aşılmaya çalışıldığını, psikolojik bir baskı olduğunu dile getirmiştir. Kişisel alanını korumak isteyen kadına, karşı tarafın saygısız tutumu sonucu sosyal yaşamda sürekli maruz kalınan bir korunma içgüdüsüyle hareket edildiğini belirtmiştir. K 5 herhangi bir sorunla karşılaşmadığını belirtirken K 6 akademide şimdi olmasa da önceleri çok yaşanan angarya işlerin ve derslerin kadınlara verilmesinden büyük rahatsızlık duyduğunu dile getirmiştir. Çocuk sahibi olan ya da evlenen kadın akademisyenlere zorluk çıkarıldığını, küçümsendiğini belirtmiştir. K 7 kendisinin herhangi bir sorunla karşılaşmadığını dile getirirken, bazı erkek öğretim elemanlarının kadın ana bilim dalı başkanlarına tahammül edemediğine şahit olduğunu belirtmiştir. K 8 ve K 9 herhangi bir sorun yaşamadıklarını belirtmişlerdir. K 10 şu an çalıştığı kurumda kadınların çok olduğunu, eril bir tahakküm içerisinde olmadığını belirtmiştir. Ancak kadının kadın üzerindeki baskısının da erkeğin kadın üzerindeki baskısı kadar önemli olduğunu belirtmiştir. K 11, K 12 ve K 13 problem yaşamadıklarını belirtmişlerdir. K 14 genellikle idareci ve yönetici pozisyonlarında kadınlara yer verilmesinden kaçınıldığını gözlemlediğini belirtmiştir. K 15 kişisel olarak bir problemle karşılaşmadığını belirtirken erkek öğretim üyeleri tarafından kadınların duygusal olması ve problemlere duygusal bakması gibi eleştiriler yaparak psikolojik baskı uyguladıklarına şahit olduğunu belirtmiştir.

4.4. Aile ya da çalışma hayatında cinsiyete dayalı mobbinge ilişkin sorunun bulguları

Araştırmaya katılan katılımcılara aile ve çalışma hayatındaki yaşanılan mobinge ilişkin şu soru sorulmuştur; Aile ya da çalışma hayatınızda kadın olduğunuz için mobbinge maruz kaldınız mı?

K 1 kendi döneminde aile yaşantısında erkek çocukların daha rahat olduğunu, kız çocukların biraz daha kontrollü yetiştirildiğini ancak bunun o zamanlar normal karşılandığını mobbing olarak algılanmadığını belirtmiştir. K 2 cinsiyete dayalı bir mobbinge maruz kalmadığını belirtirken K 3 bir kadın olarak çalışma hayatında genellikle kadınlardan mobbinge maruz kaldığını belirtmiştir. K 4 ailesinin korumacı tavır içerisinde olması sebebiyle erkekler kadar özgür büyüyemediğini, toplumun kadına bakış açısının değişmediği sürece ailelerin de bu korumacı tavrı sürdüreceğini belirtmiştir.

Katılımcıların verdiği cevaplar ve cevap sıklığı (f) aşağıda Tablo 4.4'te gösterilmiştir.

Tablo 4.4. Aile ya da çalışma hayatında cinsiyete dayalı mobbinge ilişkin sorunun içerik analizi

Katılımcı	f	Açıklama
K1, K4, K10, K11	4	Çocukluğumda yaşadığım olayların mobbing olduğunu günümüzde anlayabiliyorum
K3, K4	2	Erkek çocukların kız çocuklara göre daha rahat yetiştirildiğini düşünüyorum
K3	1	Kadın olarak kadınlardan mobbinge maruz kaldım
K6, K10	2	Kız çocuklarının evdeki iş yükünün erkeklerden fazla olduğunu düşünüyorum
K1, K4, K10, K11,	4	Kız çocuk olmam sebebi ile aşırı korumacı bir tavırla yetiştirildim
K2, K5, K8, K9, K12, K13	6	Aile ve çalışma hayatımda herhangi bir mobbinge maruz kalmadım
K11, K15	2	Çevremde okula gönderilmeyen kız çocuklarına şahit oldum
K14	1	Ailemde değil ancak çalışma hayatımda mobbinge maruz kaldım
K7	1	Mobbinge maruz kaldım ancak kadın olduğum için olduğunu düşünmüyorum

K 5 herhangi bir mobbing yaşamadığını belirtirken K 6 hem işte hem evde fazla iş yüküne maruz kaldığını, çalışma hayatında geçmişte kadın olduğu için küçümsendiğini, yaşıtı erkek arkadaşlarının kayrıldığını ve övgüler aldığını ancak kendisinin engellenmeye çalışıldığını belirtmiştir. K 7 mobbinge maruz kaldığını ancak bunun cinsiyete dayalı olmadığını düşündüğünü belirtmiştir. K 8 ve K 9 çalışma hayatlarında cinsiyete dayalı bir

mobbinge maruz kalmadıklarını belirtmişlerdir. K 10 geleneksel bir kültürle büyüdüğünü, kadına yüklenen fazla misyon sonucu yaşadığı toplumsal cinsiyet rolleri gereği ütü yapmak bulaşık yıkamak, yemek yapmak gibi ev işlerini ve eşine bakmak gibi görevleri olduğunu bilerek yetiştiğini belirtmiştir. Eşinin bunlar senin görevin değil dediğinde kadının ve erkeğin eşit olduğunu anladığını belirten K 10 şu ifadeyi kullanmıştır; "Şimdi düşünüyorum da sevdiğimiz insanlar, anne – babalarımız tarafından bile fark etmeden mobbinge maruz kalmışız. Eminim onlar da fark etmemiştir. Ama üzücü olan bu döngünün sonsuz olduğu…". K 11 geçmişi şimdi düşündüğünde mobbing olarak adlandıracağı ancak o zamanalar mobbing olarak nitelendirilmediğini söylediği anılarını paylaşmıştır. Aşırı korumacı ve otoriter bir okul müdürünün olduğu okulda eğitim gören, erkeklerle konuşulması yasak olan ve dayak cezasının olduğu bir eğitim sisteminde okuduğunu, her sınıfta bir ispiyoncu olduğunu ve bunu bilmediklerini, baskı altında olduklarını ancak bu baskıdan başarılar çıkardıklarını belirtmiştir. Okulun katıldığı yarışmalardan hep başarı ile döndüğünü eğitim hayatlarının öğrencilerin akademik yaşantısı bakımından oldukça başarılı olduğunu belirtmiştir. Aile hayatında ise korumacı bir tavır içerisinde olan ailesinin hava kararmadan evde olması gerektiği kuralının olduğunu söyleyen K 11 erkek çocukların böyle bir kurallarının olmadığını belirtmiştir. K 12 ve K 13 aile ve çalışma hayatlarında herhangi bir mobbinge maruz kalmadıklarını belirtmişlerdir. K 14 ailede değil ancak çalışma hayatında mobbinge maruz kaldığını dile getirirken erkek yöneticilerin kadınların fikirlerini dinlemek istemediklerini belirtmiştir. K 15 ise kendisinin herhangi bir mobbinge maruz kalmadığını belirtirken çevresindeki kız arkadaşlarının cinsiyetleriyle alakalı olarak okula gönderilmediğini belirtmiştir.

4.5. Kadınlara pozitif ayrımcılık yapılması gerektiği düşüncesine ilişkin sorunun bulguları

Araştırmaya katılan katılımcılara kadınlara pozitif ayrımcılık yapılmasına ilişkin şu soru sorulmuştur; Kadınlara pozitif ayrımcılık yapılması gerektiğini düşündüğünüz durumlar (eğitim, iş, vb.) var mıdır?

Katılımcıların verdiği cevaplar ve cevap sıklığı (f) aşağıda Tablo 4.5'te gösterilmiştir.

Tablo 4.5. Kadınlara pozitif ayrımcılık yapılması gerektiği düşüncesine ilişkin sorunun içerik analizi

Katılımcı	f	Açıklama
K1, K6, K7, K9, K10	5	Doğum ve çocuk bakımı gibi durumlarda pozitif ayrımcılık yapılması gerektiğini düşünüyorum
K2, K3, K5	3	Kadınlara iş hayatında pozitif ayrımcılık yapılması gerektiğini düşünüyorum
K4, K12, K11	3	Fiziki güç gerektiren durumlarda pozitif ayrımcılık yapılması gerektiğini düşünüyorum
K8	1	Herhangi pozitif ayrımcılığa gerek olmadığını düşünüyorum
K12, K13	2	Cinsiyet değil başarı odaklı pozitif ayrımcılık yapılabileceğini düşünüyorum
K14, K15	2	Kız çocuklarının eğitiminde pozitif ayrımcılık yapılabileceğini düşünüyorum

K 1 genel anlamda kadın erkek eşitliği çerçevesinde davranılması gerektiğini ancak kadını gerçekten erkekten ayıran bir pozisyon olan doğum ve çocuk bakımı gibi bir durumda pozitif ayrımcılık yapılması gerektiğini belirtmiştir. Doğumla birlikte iş hayatının kesintiye uğradığı döneminde desteğe ihtiyacı olan kadın gibi, baba olan erkeğe de aynı pozitif ayrımcılık yapılmasının doğru olduğunu belirtirken kadının mecburen yapmak zorunda olduğu doğum, emzirme gibi faaliyetler dışında özel hayatında da eşinin her durumda destek olması gerektiğini, bunların kadının görevi olmadığını belirtmiştir. K 2 erkek ve kadının genel özlük hakları bakımından eşit olduğunu ancak kadınları. Destekleyici pozitif ayrımcılıklar yapılabileceğini belirtirken ayrıca türbanı yüzünden senato kuruluna seçilen bir kadın olduğu durumlarda herhangi biri yerine kendinden emin güçlü kadın imajının da idari görevlerde yer alması gerektiğini belirtmiştir. K 3 kadınların hala iş hayatında tam olarak aktif rol alamadıklarını gözlemlediğini dile getirirken en azından durum eşitlenene kadar pozitif ayrımcılık yapılmasının uygun olduğunu belirtmiştir. K 4 fiziki güç gerektiren durumlarda kadınlara pozitif ayrımcılık yapılabileceğini belirtmiştir. K 5 toplumumuzda kız çocuklarının eğitiminin desteklenmesi gerektiğine inandığını belirtirken iş hayatında da kadının daha özgür ve özgüvenli olmasının sağlanması açısından desteklenmesi gerektiğini düşündüğünü belirtmiştir. K 6 anne ve bedensel zarafetleri gereği kadının hamilelik ve emzirme dönemlerinde, ağır iş gerektiren durumlarda pozitif ayrımcılık sağlanmasını hak ettiklerini düşündüğünü belirtmiştir. K 7 sadece çocuk bakımı konularında kadınların pozitif ayrımcılığa gereklilik duyduğunu bunun dışında herhangi bir konuda kadınların pozitif ayrımcılığa gerek duymadığını belirtmiştir. K 8 herhangi bir ayrımcılığa gerek olmadığını

belirtmiştir. K 9 özellikle yeni doğum yapmış annelere iş hayatında verilen hakların ve izinlerin arttırılması gerektiğini belirtirken yeni bebeği olan öğrencilere eğitim hayatlarında pozitif ayrımcılığın yapılabileceğini belirtmiştir. K 10 iş hayatında yeni bebeği olan kadınların mesai saatlerinin azaltılması taraftarı olduğunu, kadının aciz olması ya da verilen işi yapamaması olarak algılanmaması gerektiği, iyi bir ebeveyn olmak için sağlıklı bir psikolojiye sahip olunması gerektiğini belirtmiştir. On dört aylık bir bebeği olduğunu belirten K 10 hem işleri yoluna koymak, hem çocuğuna yetebilmek hem evi çekip çevirmekle uğraştığını eşinden destek görse de fazla yoğun ve yorucu bir tempoda yıprandığını ve depresifleştiğini belirtmiştir. Kadın ve erkeğin ebeveyn olduktan sonra tam olarak eşit olmadığını anladığını belirten K 10, bebeğin ilk yıllarında anneye çok bağlı olduğunu ve annenin sorumluluklarının olağanüstü derecede arttığını belirtmiştir. K 11 fiziksel güç gerektiren durumlarda kadınlara pozitif ayrımcılık yapılabileceğini, öğrenciler arasında da burs ya da yemek yardımı gibi konularda, erkek egemen bir toplumda yaşıyor olmamızla alakalı, kız çocuklarının biraz daha korumaya ihtiyacı olması sebebiyle pozitif ayrımcılık yapılabileceğini belirtmiştir. K 12 kız erkek olarak değil başarılı başarısız olarak ayrım yapılması gerektiğini belirtirken K 13 cinsiyete dayalı değil bireysel ihtiyaca göre ayrımcılık yapılabilir demiştir. K 14 kız çocuklarının eğitiminde pozitif ayrımcılık olabileceğini belirtirken K 15 eğitimde kadınlara öncelik verilmesi gerektiğini, kadınların yetiştireceği çocukların psikolojilerinde eğitimlerinin etkisi olduğunu ve genel anlamda toplum sağlığını etkileyeceğini belirtmiştir.

4.6. Öğrencilere pozitif ayrımcılık yapılması durumlarına ilişkin sorunun bulguları

Araştırmaya katılan katılımcılara öğrencilere pozitif ayrımcılık yapılmasına ilişkin şu soru sorulmuştur; Çalıştığınız kurumlarda atölye dersleri ve teorik derslerinizde kadın öğrencilerinize pozitif ayrımcılık yaptığınız oluyor mu? Bu durumlarla karşılaşma sıklığınız ve sebeplerinden bahsedebilir misiniz?

Katılımcıların verdiği cevaplar ve cevap sıklığı (f) aşağıda Tablo 4.6'da gösterilmiştir.

Tablo 4.6. Öğrencilere pozitif ayrımcılık yapılması durumlarına ilişkin sorunun içerik analizi

Katılımcı	f	Açıklama
K1, K11, K14, K15	4	Kas gücü gerektiren durumlarda pozitif ayrımcılık yapabiliyorum
K2, K3, K4, K7, K8, K12, K13	7	Erkek ve kız öğrencilerim arasında herhangi bir pozitif ayrımcılık yapmıyorum
K5, K6, K9, K10	4	Kadın olmaları ile alakalı ekstra sorumluluk ve yükü olduğunda pozitif ayrımcılık yapıyorum

K 1 kas gücü gerektiren durumlarda evet ancak diğer durumlarda teorik ve atölye derslerinde öğrencilerine pozitif ayrımcılık yapmadığını belirtmiştir. K 2 sınıflarda genellikle kız öğrencilerin ağırlıkta olduğunu kızlar arası hoş bir ortam oluştuğunu belirtmiştir, erkek ve kız öğrenciler arasında herhangi bir ayrım yapmadığını belirtmiştir. K 3 sınıfların %90'ının kız öğrencilerden oluştuğunu bazı sınıflarda hiç erkek öğrenci olmadığını pozitif ayrımcılık yapacak bir durumu olmadığını belirtmiştir. K 4 öğrencileri arasında pozitif ayrımcılık yapmadığını belirtirken K 5 öğrencilere eşit davranmaya çalıştığını ancak kadın olmalarıyla alakalı ekstra bir sorumluluk ya da yükleri olması durumlarında pozitif ayrımcılık yaptığını belirtmiştir. K 6 ise çok nadir evli ve çocuklu olgun öğrencilerde pozitif ayrımcılık yaptığını ama genel olarak genç oldukları için bir ayrım yapmadığını belirtmiştir. K 7 öğrencileri arasında herhangi bir ayrım yapmadığını belirtirken K 8 herhangi bir ayrım yapmadığını ve yapılmasının doğru olmadığını düşündüğünü belirtmiştir. K 9 kadın öğrencilere ayrım yapmadığını ancak bu dönem içinde altı aylık bebeği olan bir kadın öğrencisine devamsızlık konusunda yardımcı olduğunu belirtmiştir. K 10 bazı özel durumlar, kız öğrencilerin aşırı yoğun regl ağrıları gibi, dışında bir ayrımcılık yapmadığını belirtmiştir. K 11 sergi kurumları gibi fiziksel güç gerektiren durumlarda erkek öğrencilerden yardım aldıklarını ancak onun dışında herhangi bir pozitif ayrımcılık yapmadığını belirtmiştir. K 12 ve K 13 herhangi bir ayrımcılık yapmadıklarını belirtirken, K 14 kas gücü gerektiren durumlarda pozitif ayrımcılık yaptığını ve kız öğrencilerin özel günlerinde anlayışlı olduğunu belirtmiştir. K 15 ise fiziksel güç gerektiren durumlarda pozitif ayrımcılık yaptığını belirtmiştir.

4.7. Evlilik, hamilelik ve doğum sonrasının akademik yaşantıya etkisine ilişkin sorunun bulguları

Araştırmaya katılan katılımcılara evlilik, hamilelik ve doğum sonrasının akademik yaşantıya etkisine ilişkin şu soru sorulmuştur; Evlilik, hamilelik ve doğum sonrası gibi durumların akademik yaşantınıza olumlu ya da olumsuz etkileri var mıdır?

Katılımcıların verdiği cevaplar ve cevap sıklığı (f) aşağıda Tablo 4.7'de gösterilmiştir.

Tablo 4.7. Evlilik, hamilelik ve doğum sonrasının akademik yaşantıya etkisine ilişkin sorunun içerik analizi

Katılımcı	f	Açıklama
K1, K4, K5, K9, K10, K14, K15	7	Doğum ve emzirme dönemi akademik yaşantıyı kesintiye uğratmaktadır
K1, K2, K4, K5, K7, K8, K9, K10, K14, K15	10	Anne olarak çocuk bakımının üstlenilmesi kadınların akademik üretkenliğini zorlaştırmaktadır
K3	1	Evlilik, hamilelik ve doğum sonrasının akademik yaşantıma herhangi bir etkisi olmamıştır
K6, K11	2	Hamilelik doğum ve sonrasının akademik yaşantıya olumsuz etkisi olmaması için çabalarken çocuğum ve ailemle yeteri kadar ilgilenemedim
K12, K13	2	Çocuk sahibi değilim

K 1 doğum ve emzirme döneminin akademik yaşantıyı bir süre kesintiye uğrattığını belirtirken bu durumu kadınların iyi yönetmesi sonucu aşılabileceğini belirtmiştir. Baba figürünün desteğinin bu süreçte önemli olduğunu belirten K 1 çalışılan kurumun sağladığı imkanların ve devletin sağladığı imkanların da önemli olduğunu belirtmiştir. K 2 ne kadar inkâr edilse de çocuklu ve çocuksuz bir kadın akademisyenin zaman dağılımının farklı olduğunu belirtmiştir. Hamilelik sürecinde doktoraya başladığını, tezini çocuğunun bebeklik döneminde yazdığını ve bunun çalışmasına olumsuz etkileri olduğunu dile getirmiştir. Çalışmak için çocuğunun uyumasını beklediğini söyleyen K 2 çocuğu ile birlikte bir düzen sağladığını zor ancak sürdürülebilir olduğunu ifade etmiştir. K 3 herhangi bir olumlu ya da olumsuz etkilenme yaşamadığını belirtmiştir. K 4 hamilelik ve doğum sonrası sürecin çok yıpratıcı olduğunu belirtmiştir. Hormonların etkisiyle başka bir insana dönüşme durumundan kaynaklı oluşan zorlu dönem içerisinde pozitif ayrımcılık yapılmasının doğru olduğunu belirtmiştir. Hem fiziksel hem psikolojik bir süreçten geçmenin etkisi üzerine bebeğin doğumu ile yeni bir sürecin başlaması ve bu yeni sürece – hayata – uyum

sağlanmaya çalışılmasının oldukça yıpratıcı geçtiğini, geceleri uyanmanın, emzirmenin ve bunun gibi zaruri olarak yapılması gereken yeni yaşamdaki davranış biçimlerinin kadını yıprattığını belirtmiştir. Bunlara ek olarak dışarıdan gelen olumlu ya da olumsuz yorumların kadını huzursuz hale getirdiğini böyle bir süreçte akademik olarak çalışmanın güç olduğunu dile getirmiştir. K 5 hamilelik döneminde çok sorun yaşamadığını, doğum sonrası ücretsiz izin alarak çocuğunun bakımı ile kişisel olarak kendisinin ilgilenmek istediğini belirtmiştir. Bu dönem içerisinde akademik çalışma yapamadığını, ilk çocuğunu doğurduğunda doktora döneminde olduğunu kendisi ile birlikte aynı dönemde doktoraya başlayan erkek arkadaşlarından çok sonra doktorayı bitirebildiğini belirtmiştir. K 6 hamilelik, doğum ve sonrasının akademik yaşantısına olumsuz etkisi olmaması için çabalarken çocuğuna ve aile hayatına olumsuz etkileri olduğunu belirtmiştir. K 7 olumsuz etkilerin elbette olduğunu, erkek meslektaşlarından daha fazla işle uğraşmak zorunda kaldığını, erkeklerin mesai dışında okulda çalışırken kadınlar sorumlulukları gereği evdeki mesailerine gitmeleri gerekiyor diyerek çocuk bakımı ve ev işlerinin kadınların üzerindeki bir görev olduğunu belirtmiştir. K 8 kadın olmanın dezavantajlarını yaşadığını erkek akademisyenler gibi bireysel çalışmalara yeterince zamanı olmadığını, ailesi ile ilgilenmesi gerektiğini belirtmiştir. K 9 evliliğinin akademik yaşantısına olumlu etkisi olduğunu söyleyebilirim demiştir. Ancak doğum sonrası dönemin olumsuz etkisi olduğunu akademik hayattan en az altı ay uzaklaştığını sonrasında ise zorlu bir adaptasyon sürecinin yaşandığını belirtmiştir. K 10 evlilik ve hamilelik sürecinin akademik yaşantısına olumlu etkisi olduğunu belirtmiştir. Hamilelik döneminin akademik anlamda en verimli geçtiği dönem olduğunu belirten K 10 doğum sonrasının ve ilerleyen sürecin akademik yaşantıya kesinlikle olumsuz etkisi olduğunu belirtmiştir. Zaman yönetimi problemi yaşadığını belirten K 10 akademik yaşantının süreklilik istediğini ancak bebeğin büyüme evresinde anne olarak yanında olmak istediğini belirterek bu anların yeniden gelmeyeceğini bu sebeple çocuğu ile ilgilendiği için akademik yaşantısına ara verdiğini belirtmiştir. K 11 evliliğinde hiç olumsuz etki olmadığını aksine eşinden destek gördüğünü ancak arkadaş çevresinde olumsuz etkilenenlere şahit olduğunu belirtmiştir. Hamilelikte okutman olduğunu, derslerini bir güne topladığını sıkıntı yaşamadığını belirten K 11 doktora tez aşamasında sıkıntılar yaşadığını belirtmiştir. Yeni doğmuş bebeği ile tezi gereği müzelerde fotoğraf çekimi ve incelemelere gittiğini, bu süreçte annesinden destek aldığını belirtmiştir. Doğum sonrasında akademik yaşantısının olumsuz etkilenmediğini ancak çocuğu ile yeterince ilgilenememenin verdiği burukluğu yaşadığını, çocuğu ile olan ilişkisini tam yaşayamadığını belirten K 11 “idealist biri olarak istemeden çocuğuma zarar vermişim, onun çocukluğunu özlüyorum” demiştir. K 12 ve K 13 çocuk

sahibi olmadıklarını belirtmişlerdir. K 14 çocuğu ile ilgilendiği için akademik yaşantısına ara verdiğini belirtmiştir. K 15 ise çocuk sahibi olmanın kadın açısından akademik yaşantıyı mutlaka olumsuz etkilediğini yaşıtlarına göre akademik anlamda geri kaldığını belirtirken "İyi bir anne olmak için kötü bir akademisyen oluyorsunuz" ifadesini kullanmıştır.

4.8. Her iki eşin de akademisyen olduğu durumunun unvan almaya olan etkisine ilişkin sorunun bulguları

Araştırmaya katılan katılımcılara cinsiyetin unvan almaya etkisine ilişkin şu soru sorulmuştur; Her iki eşin de akademisyen olduğu durumlarda, kadın ya da erkek olmanın unvanda yükselmeye etkisi var mıdır?

Katılımcıların verdiği cevaplar ve cevap sıklığı (f) aşağıda Tablo 4.8'de gösterilmiştir.

Tablo 4.8. Her iki eşin de akademisyen olduğu durumunun unvan almaya olan etkisine ilişkin sorunun içerik analizi

Katılımcı	f	Açıklama
K1, K2	2	İki eşin de akademisyen olduğu durumlarda genellikle kadın fedakarlıkta bulunuyor
K1, K5, K2, K13, K14	5	Doğum ve çocuk bakımı kadınların unvan almasında gecikmeye sebep oluyor
K3	1	Eşlerin karakterlerine göre durum değişiklik gösterebilir
K4	1	Kadının erken unvan alması erkekte kıskançlığa sebep oluyor
K6, K10, K12, K14, K15	5	Erkekler daha hızlı unvan alıyorlar
K7, K8, K9, K11	4	Eşler arasında unvanda yükselmede cinsiyetin bir önemi yoktur

K 1 iki eşinde akademisyen olduğu evlilikleri sorun olarak gördüğünü, akademisyenliğin zor olduğunu mutlaka bir kişinin aile için fedakârlık yaptığını ve bu kişinin genellikle kadın olduğunu belirtmiştir. Kadınların öne çıktığı durumlarda da erkeğin bunu kaldıramadığını ve durumu farklı yerlerde telafi etme ihtiyacı hissettiğini dile getirmiştir. Erkeklerin genel olarak eşlerinden bir ya da birkaç adım önde olmasının normal karşılandığı tersi bir durumda erkeğin kendi ve çevre baskısı ile rahatsızlık duyduğunu belirtmiştir. Yayınlarını takip ettiği hocaların eşlerine baktığında, onlarla tanıştığında bu yayınlarda onların da etkisi olduğunu anladığını ifade eden K 1 başarılı bir akademisyenin mutlaka evinden ödün vermiş biri olduğunu ve bu açığı kapatan bir eşe sahip olmanın

getirdiği başarıyı sadece kendisi üstlendiğini, kimsenin eşlerinden bahsetmediğini gözlemlemiş olduğunu belirtmiştir. K 2 erkeklerin sorumluluk alma konusunda kadınlar kadar meşgul olmadıkları için daha hızlı unvan aldıklarını belirtmiştir. Kadınlar çocuğun yemeğini yedirirken, uyuturken, okul için giyecek ve yiyecek hazırlığı yaparken, okuldan gidip alırken bu süre zarfında babaların bir kenarda rahatça çalışabildiğini, iş yerinde kalarak çalışmalarına geç saatlere kadar devam edebildiklerini belirterek bu konuda avantajın erkeklerde olduğunu dile getirmiştir. K 3 bu konunun eşlerin karakterlerine göre değişkenlik gösterdiğini belirtirken K 4 kadının erken unvan almasının erkekte kıskançlık hissine ve kadını aşağılamasına neden olduğunu belirtirmiştir. K 5 kadın ve erkek arasında çok iyi bir şekilde görev paylaşımı yapılsa bile kadının hamilelik ve doğum gibi doğal nedenlerden dolayı etkilendiğini belirtirken yine de sorumlulukların paylaşılması durumunda büyük bir problem teşkil etmeyeceğini belirtmiştir. K 6 her iki eşinde akademisyen olduğu evlilikleri gözlemlediğinde erkeklerin daha hızlı unvan alarak yükseldiğini belirtmiştir. K 7 eşler arası unvanda yükselmeye kadın veya erkek olmanın etkisinin olmadığını belirtirken K 8 ve K 9'da etkisinin olmadığını belirtmiştir. K 10 iki eşin de akademisyen olduğu arkadaşlarında genellikle erkeklerin daha hızlı unvan alarak yükseldiğini belirtirken tam tersi duruma yani kadının erkekten önce unvan aldığına nadir de olsa rastladığını belirtmiştir. K 11 kendisinin bu durumda olduğunu ancak bunun cinsiyetle alakası olmadığını eşinin kendisinden önce unvan almasının nedeninin yaşının kendisinden büyük olmasıyla bağlantılı olduğunu belirtmiştir. K 12 erkeklerin genellikle daha hızlı unvan aldıklarını belirtmiştir. K 13 kadınların genellikle çocuklarıyla ilgilenmesiyle bağlantılı olarak akademik yaşantıda biraz daha zorlandıklarını belirtmiştir. K 14 kadınların çocuklarıyla erkeklerden daha fazla ilgilendikleri için çalışmalarına tam anlamıyla kendini veremediğini ve unvan, yükselme gibi durumlarda gecikme yaşadığını belirtmiştir. K 15 erkeklerin daha hızlı yükseldiğini gözlemlediğini belirtmiştir.

4.9. İdari görevlerde kadın ya da erkek olmanın yöneticiliğe etkisine ilişkin sorunun bulguları

Araştırmaya katılan katılımcılara idari görev ve cinsiyet arasındaki ilişkiye ilişkin şu soru sorulmuştur; İdari görevde çalıştınız mı? Çalıştıysanız cinsiyet ve yönetici olma arasında bir ilişki olduğunu düşünüyor musunuz?

K 1 erkeklerin daha iyi yöneticilik yapabileceği gibi bir algının olduğunu ancak bunun cinsiyet ile alakası olmadığını iyi kadın yöneticiler ve iyi erkek yöneticiler olduğu gibi kötü erkek yöneticiler ve kötü kadın yöneticiler de olduğunu belirtmiştir. K 2 kurumun bir biriminde müdürlük görevini üstlendiğini ancak herhangi bir sorunla karşılaşmadığını belirtirken, kadın yönetici seçiminde kadınların giyim kuşamları ve dünya görüşleri gibi ayrıntılara bakıldığını belirtmiştir.

Katılımcıların verdiği cevaplar ve cevap sıklığı (f) aşağıda Tablo 4.9'da gösterilmiştir.

Tablo 4.9. İdari görevlerde kadın ya da erkek olmanın yöneticiliğe etkisine ilişkin sorunun içerik analizi

Katılımcı	f	Açıklama
K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K11	8	İdari görev aldım
K8, K9, K10, K12, K13, K14, K15	7	İdari görev almadım
K3, K14	2	Erkeklerin kadın yöneticilerin görüşlerine önem vermediğini düşünüyorum
K4, K10	2	Erkekler idareci olarak karar alırken daha profesyonel kadınlar ise daha duygusal davranabiliyorlar
K1, K5, K6, K7, K11, K15	6	Cinsiyet ve yönetici olma arasında bir bağlantı olmadığını düşünüyorum.

K 3 yönetici pozisyonunda çalıştığını erkek yöneticilerin kadın yöneticilerin görüşlerine önem vermediğini belirtmiştir. K 4 yönetici olarak çalıştığını, erkek idarecilerin karar alırken kadınlara göre daha profesyonel davrandığını, kadınların duygusal olabildiklerini belirtmiştir. K 5 idareci olarak çalıştığını ancak cinsiyete dayalı herhangi bir sorunla karşılaşmadığını belirtmiştir. K 6 idareci olarak çalıştığını, her iki cinsin yöneticilik yöntem ve ilkelerinin farklı olduğunu ve ikisinde de yeterli yetersiz farklı özellikler olduğunu belirtmiştir. K 7 yönetici olarak çalıştığını erkek ya da kadın olmanın bir etkisinin olmadığını belirtmiştir. K 8, K 9 ve K 10 idareci olarak çalışmadığını belirtmiştir. K 10 yönetici kadınların daha agresif bir tutum içerisinde olduğunu düşündürten yönetimlerle birlikte çalıştığını belirtmiştir. K 11 idari görevde çalıştığını, cinsiyetin yöneticilik üzerinde bir etkisi olmadığını düşündüğünü belirtmiştir. K 12 ve K 13 yönetici olarak çalışmadığını belirtirken K 14 yönetici olarak çalışmadığını ancak erkek yöneticilerin kadınların fikirlerine önem vermediğini gözlemlediğini belirtmiştir. K 15 yönetici olarak çalışmadığını ve cinsiyetle yöneticilik arasında bir etki olmadığını düşündüğünü belirtmiştir.

4.10. Çalışma hayatında hemcins olmanın yöneticilikle olan ilişkisine ilişkin sorunun bulguları

Araştırmaya katılan katılımcılara yöneticilik ve cinsiyet arasındaki ilişkiye ilişkin şu soru sorulmuştur; Çalışma hayatında hemcins olma ya da olmamanın yöneticiye sağladığı kolaylıklar var mıdır?

Katılımcıların verdiği cevaplar ve cevap sıklığı (f) aşağıda Tablo 4.10'da gösterilmiştir.

Tablo 4.10. Çalışma hayatında hemcins olmanın yöneticilikle olan ilişkisine ilişkin sorunun içerik analizi

Katılımcı	f	Açıklama
K2	1	Yöneticilerin hemcinsleriyle empati yapmasının kolay olduğunu düşünüyorum
K3	1	Kadın yönetici olmanın zorlukları olduğunu düşünüyorum
K4	1	Hemcislerim ile çalışmanın zor olduğunu düşünüyorum
K5, K6, K7, K8, K9, K11, K12, K13, K15	9	Hemcins olmanın yöneticiye sağlayacağı bir kolaylık olmadığını düşünüyorum
K10	1	Kadın yöneticilerin kadın çalışanları daha kolay ikna ettiğini düşünüyorum
K14	1	Kadın yöneticilerin kadın çalışanlarının fikirlerine önem verdiğini düşünüyorum
K1	1	Çalışma ekibinde dengeli cinsiyet dağılımı olması gerektiğini düşünüyorum

K 1 kurumunda çalışma ekipleri oluşturulurken hep tek cins üzerinden bir topluluk oluşturulduğunu gözlemlediğini belirtirken bunun yanlış olduğunu karma bir ekibin çalışmanın niteliği açısından daha faydalı olacağını düşündüğünü belirtmiştir. K 2 hemcins bir yöneticinin çalışanı ile empati yapması açısından faydalı olabileceğini, bunun dışında farklı kişisel bir etkisinin olmadığını belirtmiştir. K 3 kadın yönetici olmanın zorluklarının sürekli olduğunu belirtirken K 4 hemcinsleri ile çalışmanın daha zor olduğunu karşı cinsin daha az duygu yönetimine gerek duymasından dolayı daha kolay iş birliği yapılabildiğini belirtmiştir. K 5, K 6 ve K 7 hemcins olmanın bir fark yaratmayacağını düşündüğünü belirtirken K 8 hem erkek hem kadın yönetici ile çalıştığını ancak herhangi bir fark olmadığını belirtmiştir. K 9 hemcins olmanın yönetici olmayla bir etkisi olmadığını belirtmiştir. K 10 ise kadın yöneticilerin kadın çalışanlarını daha kolay ikna ettiğini gözlemlediğini belirtmiştir. K 11 yöneticiliğin cinsiyetle alakalı değil kişilikle alakalı

olduğunu belirtmiştir. K 12 ve K 13 hemcins olmanın bir önemi olmadığını belirtirken K 14 kadın yöneticilerin kadın çalışanlarının fikirlerine önem verdiğini erkek yöneticilerin bu konuda biraz daha geride olduğunu belirtmiştir. K 15 ise hemcins olmanın yöneticilikle bir ilişkisi olmadığını belirtmiştir.

4.11. Sanat camiasında yapılan işlerle cinsiyet arasındaki ilişkiye ilişkin sorunun bulguları

Araştırmaya katılan katılımcılara sanat camiasındaki yapılan işlerle cinsiyet arasındaki bağlantıya ilişkin şu soru sorulmuştur; Sizce, sanat camiasında yapılan işlerde (sergi açma, eser satışları, belediye ve bakanlıklarla yapılan proje ve sanatsal etkinlikler vb.) kadın ya da erkek olmanın etkisi/önemi var mıdır?

Katılımcıların verdiği cevaplar ve cevap sıklığı (f) aşağıda Tablo 4.11'de gösterilmiştir.

Tablo 4.11. Sanat camiasında yapılan işlerle cinsiyet arasındaki ilişkiye ilişkin sorunun içerik analizi

Katılımcı	f	Açıklama
K2, K5, K7, K8, K10, K11, K12, K13, K15	9	Sanat camiasında yapılan işlerde cinsiyetin bir etkisi olmadığını düşünüyorum
K3, K1, K6, K14	4	Sanat camiasında yapılan işlerde kadının geri planda kaldığını düşünüyorum
K4	1	Çalışılan kuruma göre değişiklik gösterdiğini düşünüyorum
K9	1	Bürokrasiye ulaşmada kadın olmanın dezavantajları olduğunu düşünüyorum
K11	1	Eser satışlarında erkek sanatçıların kadın sanatçıların önünde olduğunu düşünüyorum

Sanat camiasında var olurken kadınların yüksek topukları, havalı saçları ve seksi vücutlarıyla var olduğunu belirten K 1, belediye, galeri ya da diğer mecralarda koca bir erkek topluluğunun içinde kalan kadının eseri değil kendisinin ilgiyi üzerine topladığını, kadın olarak var olmanın 'birey kadın' olarak var olmanın önüne geçtiğini belirtmiştir. K 2 cinsiyetin sanat camiasında yapılan işlerde bir önemi olmadığını, etkinliklerde gurur verici bir şekilde kadınların ön planda olduklarını belirtmiştir. K 3 ülkenin genelinde iş hayatında kadına verilen yerin az olması durumunun sanat camiasında da etkisini gördüğünü, kadınların geri planda kaldığını belirtmiştir. K 4 muhatap olunan kurum ile alakalı durumun

değişiklik gösterdiğini, bazı kurumlarda kadın kimliği ön plana çıkarken bazı kurumlarda çalışan olarak cinsiyetsiz bir tutumun olduğunu, kadın kimliği ile bakıldığında genel olarak kurumdaki görevlinin eğitim seviyesi, aile yapısı gibi konuların birey olarak bakamamasını sağladığını gözlemlediğini belirtmiştir. K 5 sanat camiasında yapılan işlerde cinsiyetin bir önemi olmadığını belirtirken K 6 son zamanlarda kadın sanatçıların satış oranlarının yükseldiğini ancak genel anlamda erkeğin bir adım gerisinde kaldığını belirtmiştir. K 7 ve K 8 cinsiyetin bir etkisi olmadığını belirtirken K 9 bürokrasiye ulaşmada kadın olmanın dezavantajları olduğunu belirtmiştir. K 10 sanat camiasında cinsiyetin bir etkisi önemi olmadığını belirtmiştir. K 11 belediye ve bakanlıklarda yapılan projelerde ve sanatsal etkinliklerde kadın ya da erkek olmanın etkisi önemi olmadığını, ancak eser satışlarında bu durumun farklılaştığını belirtmiştir. K 11 eser satışlarında kadın ve erkek arasındaki farkı şu cümlelerle aktarmıştır; 'Piyasayı bildiğim için söylüyorum, gelecek vaat eden genç sanatçılara koleksiyonerler bakıyor, erkekte istikbal görüyorsa çalışmasını alıyor ama kadında istikbal gördüyse almadan önce düşünüyor. Çünkü kadın evlenecek çocuk yapacak istikrarlı bir şekilde sanatını üretecek mi bilmiyor. Çünkü ülkemizde kadınların birçoğu resim yapmayı bırakıyor, evleniyor çoluk çocuk sahibi oluyor ve bitiyor. Dolayısıyla koleksiyonerler açısından ya da büyük galerilerin sanatçı seçimi açısından söyleyebilirim. Gelecek vadeden erkek sanatçılardan eser alımı daha kolay olurken kadınlarda geleceğinin nasıl olacağını bilmediği için bir düşünüyor'. K 12 ve K 13 sanat camiasında cinsiyetin bir önemi olmadığını belirtirken K 14 erkek sanatçıların kadınlardan daha aktif olduğunu gözlemlediğini belirtmiştir. K 15 ise eski dönemlerde kadın ve erkek olmanın öneminin olduğunu ancak günümüzde bir önemi etkisi olmadığını belirtmiştir.

4.12. Cinsiyetin sanat camiasında tanınır olmaya olan etkisine ilişkin sorunun bulguları

Araştırmaya katılan katılımcılara cinsiyet ve sanat camiasında tanınır olma arasındaki bağlantıya ilişkin şu soru sorulmuştur; Kadın ya da erkek olmanın, sanat camiasında tanınır olmaya etkisi/önemi var mıdır?

Katılımcıların verdiği cevaplar ve cevap sıklığı (f) aşağıda Tablo 4.12'de gösterilmiştir.

Tablo 4.12. Cinsiyetin sanat camiasında tanınır olmaya olan etkisine ilişkin sorunun içerik analizi

Katılımcı	f	Açıklama
K1, K3, K4, K14	4	Etkisi vardır, erkekler alana daha hakimdir
K5, K6, K7, K8, K10, K13	6	Etkisi yoktur
K2, K11, K12	3	Cinsiyetten çok sanatçının kendi başarısı ile alakalı bir durum olduğunu düşünüyorum
K9, K15	2	Günümüzde kadınların sanat camiasında görünür olmaları artmıştır

K 1 sanat camiasında cinsiyetin tanınır olmaya etkisinin olduğunu, erkeklerin alana hâkim olduğunu, birbirleri ile olan ilişkilerinin kuvvetli olduğunu, kadınların tanınır olmak için gerçekten çok çok başarılı olması gerektiğini belirtmiştir. K 2 cinsiyetten çok sanatçının kendini nasıl piyasaya sunduğu ile ilgili olarak tanınır olmasının etkisinin değiştiğini belirtmiştir. 'İyi işler, doğru kişilerle doğru zamanlarda bir araya gelirse başarı kaçınılmaz. Evrensel platformlarda da artık bu kadın işi ya da erkek işi gibi bir ayrım kalmadı' ifadesini kullanmıştır. K 3 sanat camiasında cinsiyetin tanınır olmaya etkisinin olduğunu erkek sanatçıların bu konuda önde olduğunu belirtmiştir. K 4 her toplumda kadının sanatçı olarak var olmasının mümkün olmadığını, muhafazakâr toplumlarda kadın sanatçının yerinin olmadığını ve sanatın erkek bireyler tarafından yapıldığını belirtmiştir. Erkek egemen toplumda kadının ikinci plana atıldığı ve sanatsal gelişimine engel teşkil ettiğini belirten belirtmiştir. K 5, K 6, K 7, K 8 cinsiyetin sanat camiasında tanınır olmaya bir etkisi olmadığını belirtirken K 9 eski zamanlara göre kadın sanatçıların seslerini çokça duyurduğunu belirtmiştir. K 10 cinsiyetin sanat camiasında tanınır olmaya bir etkisi olmadığını belirtirken K 11 sanatçıların eserleri ile tanındığını cinsiyetin bir önemi olmadığını çalışmaların niteliğine göre yer bulduğunu belirtmiştir. K 12 cinsiyetin sanat camiasında tanınır olmaya bir etkisi olmadığını sanatçıların nitelikli işleri olduğu sürece kendine bir yer bulabildiğini belirtmiştir. K 13 sanat camiasında cinsiyet ve tanınır olmanın bir ilişkisi olmadığını belirtirken K 14 erkek sanatçıların piyasada kendilerine daha kolay yer bulabildiklerini belirtmiştir. K 15 sanat camiasında erkek sanatçı kadar başarılı kadın sanatçının olduğunu günümüzde cinsiyetin tanınır olmakla bir bağlantısı olmadığını belirtmiştir.

4.13. Sanatsal üretim alanlarına ilişkin sorunun bulguları

Araştırmaya katılan katılımcıların sanat üretim alanlarına ilişkin şu soru sorulmuştur; Sanatsal üretim alanlarınız nelerdir?

Katılımcıların verdiği cevaplar ve cevap sıklığı (f) aşağıda Tablo 4.13'te gösterilmiştir.

Tablo 4.13. Sanatsal üretim alanlarına ilişkin sorunun içerik analizi

Katılımcı	f	Açıklama
K1, K3, K5, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K15	11	Resim
K1, K4, K6, K8, K14	5	Grafik
K2, K6	2	Dijital
K5, K9	2	Özgün Baskı

K 1 sanatsal üretim alanlarının resim ve grafik olduğunu belirtirken K 2 dijital, video, dijital kolaj, çocuk kitapları resimleme olduğunu belirtmiştir. K 3 sanatsal üretim alanlarını yağlıboya ve suluboya olarak tanımlarken K 4 grafik olarak belirtmiştir. K 5 üretim alanlarını akrilik ve yağlıboya resimler, özgün baskı ve kâğıt işler olarak belirtirken K 6 dijital grafik ve disiplinler arası sanat olarak belirtmiştir. K 7 sanatsal üretim alanını genellikle tuval üzeri yağlıboya olmak üzere resim olarak belirtirken K 8 plastik sanatların her alanında üretim yaptığını belirtmiştir. K 9 resim ve özgün baskı alanlarında üretim yaparken K 10 ve K 11 üretim alanını tuval üzeri akrilik resim olarak belirtmişlerdir. Üretim alanlarını K 12 ve K 13 resim olarak belirtirken K 14 grafik alanında K 15 ise resim alanında eserler ürettiklerini belirtmişlerdir.

4.14. Sanatsal çalışmalarda tema ve içerik özelliklerine ilişkin sorunun bulguları

Araştırmaya katılan katılımcılara çalışmalarındaki üretim alanlarına ilişkin şu soru sorulmuştur; Sanatsal çalışmalarınızda kullandığınız tema ve içerik hakkında bilgi verebilir misiniz?

Katılımcıların verdiği cevaplar ve cevap sıklığı (f) aşağıda Tablo 4.14'te gösterilmiştir.

Tablo 4.14. Sanatsal çalışmalarda tema ve içerik özelliklerine ilişkin sorunun içerik analizi

Katılımcı	f	Açıklama
K1	1	Geleneksel konular
K2, K5, K7, K10, K13, K14	6	Soyut imgesel konular
K3, K4, K12, K14	4	Doğa temaları
K4, K2, K8, K9	4	Kadın temaları
K6	1	Sürreal
K9, K15	2	Kentsel ekolojik sorun temalı konular
K8, K11	2	Tarihsel, sosyoloji ve psikoloji konular

K 1 geleneksel betimlemelerin çağdaş sanatla yoğrulduğu çalışmalarının olduğunu belirtmiştir. K 2 çalışmalarında soyut ya da imgesel olarak kadın formlarını kullandığını belirtirken Kibele, matruşka ve kadın kolajların olduğu çalışmalarının olduğunu ifade etmiştir. K 3 doğa temaları üzerinde çalışmalarının olduğunu belirtirken K 4 doğa temaları ve kadın temasını kullandığını belirtmiştir. K 5 soyut çalışmalarının yanı sıra figüratif çalışmalarının olduğunu belirtmiştir. K 6 psikolojik, sür reel ve insanın iç dünyasının işlendiği çalışmalarının olduğunu belirtmiştir. K 7 soyut ve renkçi içeriklerinin olduğunu belirtirken K 8 genellikle nesnel, akılcı ve duygusal tabanlı ifadelerinin yer aldığı modern kadın imgelerini kullandığını, kadının geçmişten bugüne sosyal, psikolojik, ekonomik, kültürel kaynaklı temelleri açısından irdelediğini belirtmiştir. K 9 tüketim, kentsel tükenmişlik ve kadının toplumdaki yeri ile ilgili çalışmalar ürettiğini belirtirken K 10 soyut çalışmalara yöneldiğini, renk ve kompozisyon çerçevesinde soyut dışavurumcu bir yaklaşımda olduğunu, içerik olarak toplumsal gerçekçi olguları işlediğini belirtmiştir. K 11 Türk dünyası coğrafyasındaki kaya resimlerinden hareketle, inanç, avlanma, ritüel ve eğlenme gibi konuları sanatın plastik unsurlarıyla birleştirerek çağdaş bir anlayışla yorumladığını belirtmiştir. K 12 daha çok doğa resimleri üzerinde üretim yaptığını belirtirken K 13 soyut resimler yaptığını belirtmiştir. K 14 doğadan ilhamla soyut çalışmalar yaptığını ifade ederken K 15 çevre sorunlarını işlediğini belirtmiştir.

4.15. Çalışmalardaki kadın, toplumsal cinsiyet, kimlik gibi konulara yer verilmesine ilişkin sorunun bulguları

Araştırmaya katılan katılımcılara çalışmalarında toplumsal cinsiyet ve kadın konularına yer verilmesine ilişkin şu soru sorulmuştur; Çalışmalarınızda kadın, toplumsal cinsiyet, kimlik gibi konulara yer verme durumunuz nedir?

Katılımcıların verdiği cevaplar ve cevap sıklığı (f) aşağıda Tablo 4.15'te gösterilmiştir.

Tablo 4.15. Çalışmalardaki kadın, toplumsal cinsiyet, kimlik gibi konulara yer verilmesine ilişkin sorunun içerik analizi

Katılımcı	f	Açıklama
K1, K7, K11, K12, K14, K15	6	Yer vermiyorum
K2, K4, K5, K8	4	Yer veriyorum
K1	1	Yer vermiyorum ancak çalışmak isterim
K3, K9, K13	3	Bazen yer veriyorum
K6, K10	2	Yayınlarımda yer veriyorum, çalışmalarımda yok

K 1 çalışmalarında şu an için kadın ve toplumsal cinsiyet konularına yer vermediğini, akademik yaşantısı için bir süre resim yapmaya ara verdiğini ancak bu konuları çalışmayı çok istediğini ayrıca bu konuları çalışmak için ciddi bir birikime sahip olunması gerektiğini belirtmiştir. K 2 kadın figürü, tanrıçaları soyut ya da imgesel olarak çalışmalarında kullandığını, kadın formunun çalışmalarının neredeyse hepsinde ana tema olduğunu belirtmiştir. K 3 kadın konusunu az da olsa çalışmalarında kullandığını belirtirken, K 4 çalışmalarında kadın konusuna yer verdiğini ayrıca kadının estetik gerçekçiliğinin olduğunu düşündüğünü belirtmiştir. K 5 figüratif çalışmalarında kadın konusuna değindiğini belirtirken, K 6 yayınlarında kadın konusuna değindiğini ancak sanatsal çalışmalarında kadın konusunu işlemediğini belirtmiştir. K 7 kadın temelinde hiç çalışması olmadığını belirtirken K 8 genellikle kadın imgesi üzerinde çalışmalarının olduğunu, tarihsel süreç içerisinde kadının mağduriyetinin ilgisini çektiğini belirtmiştir. K 9 kadının toplumdaki yerine ilişkin şimdiye kadar iki eser ürettiğini belirtmiştir. K 10 araştırma alanlarının toplumsal cinsiyet, kimlik, kadın temaları konu alan sanatçılar olduğunu, bu bağlamda eserleri olan Neşe Erdok, Nur Koçak ve Canan Şenol üzerine makaleleri ve kitap bölümlerinin olduğunu belirtmiştir. K 11 ve K 12 bu konularla ilgili çalışmalarının

olmadığını belirtirken K 13 az sayıda kadınla alakalı çalışmalarının olduğunu belirtmiştir. K 14 ve K 15 bu konularda çalışmalarının olmadığını belirtmiştir.

4.16. Ülkemiz sanat tarihi içerisinde kadının bulunduğu konuma ilişkin sorunun bulguları

Araştırmaya katılan katılımcılara ülkemiz sanat tarihi içerisindeki kadın konusundaki görüşlerine ilişkin şu soru sorulmuştur; Ülkemiz sanat tarihi içerisinde kadının bulunduğu konumu nasıl değerlendirirsiniz?

Katılımcıların verdiği cevaplar ve cevap sıklığı (f) aşağıda Tablo 4.16'da gösterilmiştir.

Tablo 4.16. Ülkemiz sanat tarihi içerisinde kadının bulunduğu konuma ilişkin sorunun içerik analizi

Katılımcı	f	Açıklama
K1, K2, K3, K4, K7, K8	6	Sanat tarihi içeresinde kadının eğitimine geç başlaması sanatsal gelişimi olumsuz etkilemiştir.
K2, K6, K9, K13, K14, K15	6	Günümüzde, ülkemizde başarılı kadın sanatçıların olması ve sayılarının artması gurur vericidir
K5, K14	2	Kadın kimliğine yüklenen toplumsal roller gereği, kadın sanatçıların sanatını sürdürebilmesi erkeklere oranla zordur
K4, K7, K12	3	Kadın sanat eğitiminde Atatürk ilke ve inkılaplarının ve Cumhuriyet'in önemi büyüktür
K8, K3	2	Ülkemizde sanat ve sanat eğitimi bilinci sanat politikaları tam anlamıyla gelişmemiştir
K10	1	Günümüz sanatında cinsiyetten çok sanatçının nasıl varlık gösterdiği önemlidir
K11, K8	2	Sanat tarihine bakıldığında büyük kadın sanatçılara rastlanmamaktadır.

K 1 ülkemiz sanat tarihi içerisinde kadının bulunduğu konum hakkında eğitim haklarının geç elde edilmesinde gelenek göreneğin etkili olduğunu, kız çocukları üzerindeki korumacı tavrın evlilik çağına kadar devam ettiğini, bunun eğitim yaşantısını etkilediği gibi istihdamı da etkilediğini, çalışma ortamında kadının ötekileştirildiğini belirtmiştir. K 2 ülkemizdeki sanat eğitim tarihine bakıldığında erkek sanatçıların ön plana çıktığını ancak başarılı kadın sanatçıların kendine yer bulmaya çalıştığını, bu durumun yalnızca ülkemizde değil Avrupa'da da aynı şekilde gelişim gösterdiğini belirtmiştir. 'Erkek hegemonyası daha etkili olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Fakat feminist birçok kadın sanatçı bu zinciri

kırmayı başarıp ismini duyurmuştur. Sayıları az fakat etkileri oldukça fazladır. Geçmişe nazaran günümüze geldiğimizde bu durumun tam tersi net bir şekilde görülmektedir. Birçok kadın çağdaş sanat temsilcimiz vardır. Yurtiçi ve yurtdışında isimlerini duymak, bienallerde eserlerini görmek gurur vericidir. Demek ki kadın sanatçılar, artık günümüzde konum itibariyle çok daha iyi yerlerdedir. Eminim ki daha da iyi yerlerde olacaktır' ifadesinde bulunmuştur. K 3 ülkenin sanat eğitimi alanındaki politikaları bakımından pek parlak olmadığı bir durumda kadın sanat eğitimcisi olmanın pek bir etkisinin olmadığını belirtmiştir. K 4 İnas Sanayi-i Nefise Mektebi ile sanat eğitimi almaya başlayan kadının kimliğini oluşturmada güçlükler çektiğini, zamanla ve çaba ile eğitimci kadın sanatçı kimliğine kavuştuğunu, batılılaşma hareketinin bunda etkisinin fazla olduğunu ancak Türk kadınının sanatçı ve eğitimci kimliğinin kazanılmasının Cumhuriyet döneminde Atatürk önderliğinde olduğunu belirtmiştir. K 5 günümüzde ülkemizde sanat eğitimi alan öğrenci sayısında kadınların fazla olduğunu, kendi tecrübelerinin de bunu desteklediğini ancak toplumda kadın kimliğine yüklenen roller gereği sanatını devam ettirebilen kadınların sayısının oldukça az olduğunu belirtmiştir. K 6 ülkemizde sanat eğitimi alan kadınların sayısının gittikçe arttığını akademide de bu sayının artarak devam ettiğini kadınların sanatçı ve eğitimci olarak alanda kendilerine yer edinebildiklerini, geçmişte yirmi erkek iki kadın olduğu kurumda şimdi dokuz kadın iki erkek olduğunu belirtmiştir. K 7 ülkemizde sanat eğitiminin çok geç başladığını, kadınların bu eğitime katılmasının toplumdaki yeriyle bağlantılı olarak çok daha geç olduğunu belirtmiştir. 'Tabi ki bu konuda da birçok konuda olduğu gibi M. Kemal Atatürk'e kadınlar olarak çok şey borçluyuz' diyerek günümüzde kadınların sanat eğitimi süreçlerine erkeklerden daha çok katıldıklarını, kendi öğrencileri içinde kadınların sayısının fazla olduğunu belirtmiştir. K 8 ülkemizde her alanda olduğu gibi sanat eğitimi alanında da kadının ikinci planda kaldığını, çağın şartları içerisinde bu durumun tam anlaşılamamış olsa da kadının var olma ve bir kimlik kazanma mücadelesinin hala devam ettiğini belirtirken ülkemizde sanat ve sanat eğitimi bilincinin tam anlamıyla kazanılmadığını dile getirmiştir. K 9 kadınların sanat tarihi içerisindeki yerinin 19. Yüzyılın ikinci yarısından sonra değiştiğini, Mihri Müşfik gibi isimlerin yer aldığı İnas Sanayi-i Nefise Mektebi ile Türk resminin birçok kadın sanatçı kazandığını, günümüzde ise kadın sanat eğitimcilerinin sayılarının arttığını ve resim öğretmenliği özel yetenek sınavlarını kazanan öğrencilerin çoğunun kadın olduğunu belirtmiştir. K 10 İnas Sanayi-i Nefise Mektebi ile kadının yeri ve kadın sanatçı olgusunun varlık göstermeye başladığını, geliştiğini ve gün geçtikçe sağlamlaştığını, post modern çağda artık cinsiyetten çok sanatçının nasıl varlık gösterdiğinin önemli olduğunu, çağdaş Türk resim sanatında birçok

kadın sanatçıya rastlandığını ancak sanat tarihi kitaplarına bakıldığında kadın sanatçıların sayısının az olduğunu belirtmiştir. K 11 çağdaş sanat eğitiminden önce kadının adı olmadığını, Osmanlı'nın son dönemlerinde akademide nü model olduğunu günümüzde eğitim fakültesinin resim öğretmenliği bölümünde nü model olmadığını bunun büyük bir sıkıntı olduğunu, tıp için kadavra ne ise resim bölümü için nü modelin anlamının aynı olduğunu belirtmiştir. Bölümü kazanan öğrencilerin neredeyse yüzde onunun erkek yüzde doksanının kız olduğunu, atölyelerde kız öğrenci sayısının fazla olduğunu ancak alanda erkek sayısının fazla olduğunu belirtmiştir. Sanat tarihine bakıldığında ismi anılan büyük sanatçıların hep erkek olduğunu kadınların geri planda kaldığını belirtmiştir. K 12 ülkemiz sanat eğitimi tarihine bakıldığında ilk sanatçılarda ve eğitimcilerde kadınlara çok rastlanmadığını ancak Cumhuriyet ile kadınların sanat eğitiminde ve sanat tarihinde kendilerine yer bulabildiklerini belirtmiştir. K 13 ülkemizde kadınların sanatçı olarak kendilerine yer bulabildiklerini, akademide de kadın hocaların sayısının fazla olduğunu belirtmiştir. K 14 kadın sanatçıların ve akademik yaşantıdaki kadın sayısının mutluluk verici olduğunu ancak kadının sosyal roller gereği aşması gereken birçok problemle hala savaştığını belirtmiştir. K 15 kadın sanatçılarımızın ülkemizde ve dünyada bizi temsil ettiğini, bienallerde, büyük galerilerin düzenlediği sergilerde kadın sanatçı isimlerine geniş yer verildiğini, bu gelişmelerin ülkemiz açısından oldukça olumlu olduğunu ve artmasını temenni ettiğini belirtmiştir.

BÖLÜM V: SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Toplumsal cinsiyet bağlamında eğitimci kadın sanatçıların sanat eğitimindeki yerinin deneyimler ve problemler çerçevesinde incelendiği araştırmanın bu bölümünde elde edilen veriler ile sonuç, tartışma ve öneriler bölümü yer almaktadır. Farklı birçok disiplinde ele alınan toplumsal cinsiyet başlığının, görsel sanatlar eğitimi alanında akademisyenlerin deneyim ve alanda karşılaştıkları problemleri konu edinen bu çalışmanın alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

5.1. Sonuç

Farklı disiplinlerde yapılan çalışmaların sonuçlarını, görsel sanatlar alanında destekleyen verilere ulaşıldığı bu çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme soruları ile elde edilen veriler beş başlık altında toplanmıştır. Katılımcıların kadın kimliğinden dolayı kendi eğitim hayatlarında yaşadıkları sorunları ele alan birinci başlığın ardından ikinci başlıkta çalışma hayatında cinsiyete dayalı olan sorunlara ilişkin sonuçlar yer almaktadır. Üçüncü başlıkta kadınlara pozitif ayrımcılık yapılmasına ilişkin sonuçlara yer verilirken dördüncü başlıkta idari görev ve cinsiyet arasındaki ilişki ve konuya ilişkin alanda yaşanılan sorunlar bulunmaktadır. Beşinci başlıkta ise sanat camiasında tanınır olma ve eser satışlarındaki cinsiyet etkenine dayalı sonuçlar yer almaktadır.

5.1.1. Eğitimci kadın sanatçıların eğitim hayatlarında kadın kimliğinden dolayı yaşanılan sorunlara ilişkin sonuç

Araştırmaya katılan on beş akademisyenden onu eğitim hayatında kız öğrenci olarak okula gönderilmede sorun yaşamadıklarını, ailelerinin eğitim hayatlarını desteklediklerini belirtmişlerdir. Araştırmada yer alan diğer beş akademisyen ile görüşme sonucunda; aileleri tarafından aşırı tutucu bir tavır içinde eğitim hayatlarını sürdürdükleri, okul tercihlerinde şehir dışı okullara kız çocuklarının gönderilmek istenmemesi, kız çocuklarının okul hayatları dışında evde de iş yükleri olduğu, eğitimin ailede desteklense de çevre baskıları sonucu olumsuz etkilenildiği, anne ve eş adayı olarak görülen kız çocuklarının eğitimlerinin erkeklerden daha az önemli olarak kabul edilmesi ve kız çocuklarına güvensiz bir yaklaşım olması, kız çocuklarının eğitim hayatındaki başarısızlığın eğitimine son vereceği düşüncesinin olması gibi sonuçlar çıkmıştır.

Eğitim hayatında cinsiyete dayalı sorun yaşamayan akademisyenlerin ailelerinin sosyoekonomik düzeyleri yüksek eğitim almış aileler olduğu görülmektedir. Kız çocuklarını daha korumacı bir tavırla yetiştirmeye odaklanan ailelerin genel olarak eğitim seviyeleri düşük, yaşam alanları ilçeler ve küçük yerleşim alanları olduğu anlaşılmaktadır. Ek olarak eğitimli ve modern bir ailede yetişen katılımcıların da benzer koşullarda nadir olsa da eğitimlerinin kısıtlandığı belirtilmiştir. Bu durumun ailelerin aşırı korumacı tavır içerisinde olduklarından eğitim hayatına yansıyan kısıtlamaların olduğu düşünülmektedir. Ailelerin sanat eğitimine bakış açıları da sosyoekonomik düzeylere göre değiştiği, gelir durumu düşük ailelerin kız çocuklarını okula göndermek ve özellikle sosyal kabul çerçevesinde kazançlı bir meslek olmadığı düşünülen sanat eğitimi için okula göndermek gibi kaygıların olduğu görülmektedir.

Araştırmaya katılan dokuz akademisyenden; aile hayatında kendi dönemlerinde normal kabul edilen ancak günümüzde mobbing olduğunu düşündükleri yetişme koşullarında yaşadıklarını belirten dört akademisyen ailelerinin tutucu bir tavırda olduklarını belirtmişlerdir. Bir katılımcı ailesinin korumacı tavrı sebebiyle özgür yetişemediğini hem iş hem ev hayatında fazla iş yüküne maruz kaldığını, ailesinin kısıtlamaları ile büyüdüğünü, ev işleri ile küçük yaştan beri sorumluluk sahibi olmanın verdiği zorluğu yaşadığını belirtmiştir. Kadınların aile hayatında küçük yaşlardan itibaren korunmaya çalışılması sonucu zarar gördükleri düşünülmektedir. Çevresinde kız olduğu için okula gönderilmeyen arkadaşlarının olduğunu belirten katılımcılar kadın kimliğinden dolayı eğitim hayatının kısıtlandığını dile getirmişlerdir.

Araştırmaya katılan sekiz akademisyen eğitim hayatında istismar ya da ayrımcılıkla karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Doğrudan istismarın olmadığı ancak kız öğrencilere yakınlık gösteren erkek öğretmenlerin olduğu, cinsel taciz ve istismarın yaşandığı veya arkadaşı vasıtasıyla şahit olunduğu, erkek öğrencilere ayrımcılık yapıldığı, ayrımcılığa maruz kalındığı gibi sonuçlar ortaya çıkmıştır. Görüşmeler sırasında bu sorunun katılımcıları zorladığı, üzerine çok konuşulmasını istemediğini belirten cevaplamalar yapılmıştır. Feminist araştırmaların odak noktalarından biri olan istismar, kadına şiddet ve taciz gibi konuların kadınların her dönemde yüz yüze gelebileceği ve hayatında kalıcı izler bırakabilecek travmalar oluşturabilmektedir. Akademide sanatçı ve eğitimci kimliği ile var olan kadınların bu durumla karşılaşmış olmaları konunun güncel bir sorun olduğunun göstergesi olarak kabul edilmektedir. Kendisi istismara uğramış akademisyenin öğrencileri

üzerinde de bu konuya hassasiyet gösterdiği gözlemlenmiştir. Kendisinin yaşadığı olumsuz tecrübeyi öğrencisine yaşatmamak gibi bir amacının olduğu gözlemlenmiştir. İstismarın yaşandığı durumlarda sessiz kalınmaması ve yasal tepkiler verilmesinin öneminin büyük olduğunun altı çizilmiştir.

5.1.2. Çalışma hayatında cinsiyete dayalı yaşanılan problemlere ilişkin sonuç

Çalışma hayatında eğitimci olarak çalışan araştırmaya katılan sanatçı akademisyenlerin görüşleri arasında kadınların hassas ve narin betimlemeleri ardında geri plana itildiği, üst düzey idari ve yönetici görevlerinin kadınlara verilmesinden kaçınıldığı, kadınların çalışma yaşamında kişisel alanlarını belirlemede zorlandığı, alımlı ve çekici bir kadın olmanın getirdiği zorluklar olduğu, eski zamanlarda akademik anlamda angarya işlerin genelde kadınlara verildiği, erkek akademisyenlerin kadın yöneticilere tahammülleri olmadığı gibi sonuçlar çıkmıştır. Kadın olarak seviyesiz yaklaşımlara maruz kalındığı, kadınların duygusal olması sebebiyle etiketlendiği ve eleştirildiği görüşlerinin de yer aldığı araştırmada kadınların kendilerini ifade ederken çok düşünerek hareket ettikleri, diğer bireylerle iletişime geçerken kişisel alanlarını korumak için tavır ve tutumlarında çizgilerini koruma ihtiyacı içeresinde katı oldukları gözlemlenmiştir. İdareci ve yönetici görevlerinde kadınların tercih edilmedikleri görüşü akademisyenler arasında yaygın olduğu saptanmıştır. Çalışma hayatında erkeklerle eşit olmadıklarını belirten akademisyenler algılarını geniş bir perspektifte tutarak kendilerini birey olarak kabul ettirebilme çabasında oldukları saptanmıştır.

Araştırmaya katılan akademisyenler kadınlar tarafından da mobinge maruz kaldığını ve çalışma hayatında erkek yöneticilerin kadınların fikirlerine önem vermediğini dile getiren akademisyenler çalışma hayatındaki cinsiyet faktörünün etkisini vurgulamışlardır. Erkek yöneticilerin kadın çalışanların fikirlerine önem vermediğinin altının çizildiği görüşmeler sırasında kadınların sosyal roller gereği evi ve çocuğu ile ilgilenmesinin oluşturduğu zorluklar vurgulanmıştır. Çalışma hayatında yaşanılan sorunlara ilişkin kadınların sosyal roller gereği üstlendiği sorumlulukların eşleri ve yakınlarıyla paylaşmasının önemi vurgulanmıştır. Aile hayatındaki anne rolünün kadınlar üzerindeki etkisinin iş hayatına olumsuz yansımalarının sonucu olarak cinsiyet odaklı sosyal roller gereği kadının karşı cinse göre daha aktif bir sorumluluk üstlendiği görülmektedir.

Araştırmaya katılan yedi akademisyen doğum ve emzirme döneminin akademik yaşantıyı kesintiye uğrattığını belirtmiştir. Kadınların doğum sonrası sorumluluklarının artması sonucu psikolojik olarak değişimi ve yorgunluğu sebebiyle akademik yaşantısının verimli gitmediğinin altı çizilmiştir. Araştırmaya katılan on akademisyen anne olarak çocuk bakımının üstlenilmesi ve yeni sorumluluklarla akademik üretkenliğin olumsuz etkilendiğini vurgulamıştır. Çocuk sahibi olmayan iki akademisyen dışında bir katılımcı hamilelik ve doğum sonrasının akademik yaşantısına bir etkisi olmadığını belirtmiştir. Araştırmaya katılan iki akademisyen ise akademik yaşantısının olumsuz etkilenmemesi için ailesi ve çocuğu ile yeteri kadar ilgilenemediğini ve bunun için vicdan azabı çektiğini, çocuğunun bebekliğini kaçırdığını ve o dönemleri özlediğini belirtmiştir. Kadın akademisyenleri iyi bir anne ve iyi bir akademisyen olma eşiğinde bırakan hamilelik, doğum ve sonrası ya akademik yaşantıyı ya da kişisel yaşantıyı etkilediği sonucuna varılmıştır. Olumsuz etkilenen akademik yaşantıya karşın kişisel yaşantının zaferi, ya da olumsuz etkilenen kişisel yaşantıya karşın akademik yaşantının zaferi söz konusu olduğu vurgulanmıştır. Kadın akademisyenleri erkek akademisyenlerden ayıran bu durum için kadınlar pozitif ayrımcılık talep etmektedirler.

Her iki eşin de akademisyen olduğu durumlarda kadınların genellikle fedakarlıkta bulunduğunu ifade eden katılımcılar, kadınların kendi başarılarının önüne aile hayatındaki anne rolünü koyduklarını belirtmişlerdir. Araştırmaya katılan beş akademisyen ise doğum ve çocuk bakımının akademik ilerleyişe engel olduğunu unvan alma ve yükselmeleri geciktirdiğini belirtmiştir. Eşlerin karakterlerine göre durumun değişiklik göstereceği, kadınların erkekten önce unvan almasının erkekte kıskançlığa neden olduğu gibi sonuçlara ulaşılmıştır. Kadınların kendilerinden bir adım geri olmasına alışkın olan erkek bireyin bunu kaldıramadığını ek olarak erkeklerin daha hızlı unvan aldıkları belirtilmiştir. Kadınların sosyal roller gereği evde anne ve evi çekip çeviren birey olarak akademik yaşantısı erkek akademisyenden farklı olduğu vurgulanmıştır. Erkek akademisyenin gerektiğinde okulda geç saatlere kadar çalışabiliyor olmasının kadınlar için sorumlulukları gereği mümkün olmadığı ifade edilmiştir. Unvan almada yaşanan cinsiyete dayalı problemlerin önüne geçmek için cinsiyete dayalı sosyal rollerin eşit paylaşılmasının önemi vurgulanarak farkındalık yaratılmasının altı çizilmiştir.

5.1.3. Kadınlara pozitif ayrımcılık yapılması gerektiği düşüncesine ilişkin sonuç

Araştırmaya katılan beş akademisyen hamilelik, doğum, emzirme dönemi ve bebek bakımı için kadınlara pozitif ayrımcılık yapılması gerektiğini, üç akademisyen ise iş hayatında pozitif ayrımcılık yapılabileceğini, üç akademisyen ise fiziki güç gerektiren durumlarda pozitif ayrımcılık yapılabileceğini, bir akademisyen ise herhangi bir ayrımcılığa gerek olmadığını belirtmiştir. İki akademisyen ise cinsiyete göre değil başarıya göre pozitif ayrımcılık yapılabileceğini belirtirken iki akademisyen kız çocuklarına eğitimlerinde pozitif ayrımcılık yapılabileceğini belirtmiştir. Araştırmada hamilelik ve doğum sonrasındaki kadının yaşamına ilişkin zorlukların altı çizilerek bu dönemde kadınlara pozitif ayrımcılık yapılmasının önemi vurgulanmıştır. Kurumların ve devlet politikalarının bu konuyla ilgilenmesinin önemi belirtilmiştir.

Araştırmaya katılan akademisyenlerden dördü kas gücü gerektiren işlerde sergi kurulumu kaldırılması gibi durumlarda öğrencilere pozitif ayrımcılık uyguladığını erkek öğrencileri görevlendirdiğini belirtmiştir. Kadın öğrencilerin, küçük bebeği olması, hamile olması, regl ağrıları olması gibi özel koşullarda pozitif ayrımcılık uygulayabildiğini ifade eden dört akademisyen gerek olmadıkça herhangi bir ayrımcılık yapmadığını belirtmiştir. Araştırmaya katılan yedi akademisyen ise öğrencileri arasında herhangi bir ayrımcılık uygulamadığını belirtmiştir. Burs ve yemek yardımı gibi konularda eşit durumda olan iki cinsiyet arasında kız öğrencilerin okul dışında çalışma olanaklarının kısıtlı olmasından ve korunmaya ihtiyacı olmasından dolayı kız öğrencileri tercih ettiğini belirten iki akademisyen pozitif ayrımcılık uyguladığını belirtmiştir.

5.1.4. İdari görev ve cinsiyet arasındaki ilişkiye ilişkin sonuç

Araştırmaya katılan sekiz akademisyen idari görev üstlendiğini ifade etmiştir. Araştırmaya katılan iki akademisyen erkeklerin kadın yöneticilerin fikirlerine önem vermediğini ifade ederken iki akademisyen ise erkeklerin karar alırken daha mantıksal kadınların ise daha duygusal davrandığını belirtmiştir. Araştırmaya katılan akademisyenlerden altısı ise cinsiyet ve yönetici olma arasında bir ilişki olmadığını belirtmişlerdir. Araştırmaya katılan bir akademisyen kadın yöneticilerin daha agresif olduğunu düşündürten yöneticilerle çalıştığını belirtmiştir. Kadınların kadınlar üzerindeki baskısını da yine aynı akademisyen dile getirmiştir. Kadınların idari görevlerde yer almasının önünün çok açık olmadığını daha çok erkeklerin bu görevlere getirildiğini

belirtmişlerdir. Kadınların yönetici olarak kurumda yer almasının başarılı kadın imajını yarattığını ve bunun insanlar tarafından saygıyla karşılandığını belirten araştırmadaki bir akademisyen bölüm başkanı olarak bu saygıyı hissettiğini ifade etmiştir. Yöneticilik ve cinsiyet arasındaki ilişkiye bakıldığında; kadınların yönetici olarak seçilmelerinin erkeklere oranla daha nadir olduğu ve çoğunlukta cinsiyet ve yönetici olma arasında çalışanlar açısından bir fark olmadığı ifade edilmiştir.

Araştırmaya katılan dokuz akademisyen hemcins olmanın yöneticiye sağlayacağı bir kolaylık olmadığını düşündüğünü belirtmiştir. Araştırmaya katılan bir akademisyen, yöneticinin hemcinsleri ile kolay empati yapabileceğini belirtirken bir diğer akademisyen ise kadın yöneticilerin kadın çalışanlarını daha kolay ikna ettiğini gözlemlediğini belirtmiştir. Kadın yöneticilerin kadın çalışanların fikirlerine önem vermesi erkek yöneticilerin kadın çalışanların fikirlerini önemsemediği vurgulanmıştır. Kadın yönetici olmanın zorluklarının olması, çalışma ekibinde dengeli cinsiyet dağılımı olmasının çalışmaların yürütüle bilirliğini arttıracağı görüşleri de araştırmada ifade edilmiştir. Hemcins olmanın yöneticiye sağlayacağı kolaylıklar empati yapabilme ve fikirlerine önem verme gibi konular dışında bir kolaylık sunmadığı fikri vurgulanmıştır.

5.1.5. Sanat camiasında yapılan işlerle cinsiyet arasındaki ilişkiye ilişkin sonuç

Araştırmaya katılan dört akademisyen kadınların erkeklerin gölgesinde kaldığını, eser satışlarında, galerilerin tercih ettiği isimlerin içinde yer alan kadın sayısının azlığı ve kadınların sanat eserlerinin erkeklere oranla daha düşük fiyatlı olduğunu belirtmişlerdir. Araştırmaya katılan bir akademisyen; gelecek vaat eden genç sanatçı seçiminde galerilerin erkek sanatçıların eserlerini satın alırken düşünmediklerini ancak kadın sanatçıların eserlerini alırken düşündüklerini dile getirmiştir. Bunun sebebinin ise kadının evlilik, çocuk gibi durumları gereği geleceğinin bilinmez, sanatının sürdürülebilir olmasının bilinmezliğiyle koleksiyonerlerin ve galerilerin temkinli yaklaştığını dile getirmiştir. Birçok kadın sanatçının sanatını evlilik ya da çocuk sahibi olduktan sonra bıraktığı ifade edilmiştir. Sanat tarihimize bakıldığında da eğitim alan birçok kadın sanatçımızın daha sonra evlilik ve çocuk sahibi olması sebebiyle resim yapmayı bıraktığı vurgulanmıştır. Bu sonuçlar ışığında kadınların sanat hayatlarının devamlılığı ve varlıklarını tanınmasına ilişkin çalışmalar ve sosyal sorumluluk projeleri yapılarak kadın sanatçıların desteklenmesinin öneminin büyük olduğu, kadın sanatçıların sanat camiasında varlığının artması için teşvik edilmeleri gerektiği vurgulanmıştır.

Araştırmaya katılan dört akademisyen cinsiyetin sanat camiasında tanınır olmaya etkisinin olduğunu ifade etmiştir. Erkek sanatçıların alanda daha fazla bağlantıları olduğu ve alana hâkim oldukları görüşü dile getirilmiştir. Araştırmaya katılan üç akademisyen ise cinsiyetten çok sanatçının kendi başarısına bağlı olarak tanınırlığının olduğunu ifade etmiştir. Günümüzde kadın sanatçıların görünürlüğü ve tanınırlığının arttığını ifade eden iki akademisyen, kadın sanatçılarımızın bizi sergilerde ve bienallerde temsil ettiğini vurgulamıştır. Araştırmaya katılan altı akademisyen ise cinsiyetin sanat camiasında tanınır olmaya bir etkisi olmadığını ifade etmişlerdir. Araştırmaya katılan akademisyenlerin çoğunluğunun ortak görüşü günümüzde sanat camiasında tanınır olmanın cinsiyete bağlı olmadığı, sanatçının kendini nasıl tanıttığı ve işlerinin kalitesine bağlı olduğu şeklindedir.

Araştırmaya katılan altı akademisyen kadının sanat eğitimine geç başlamasının sanatsal gelişimini olumsuz etkilediğini erkeklerin bir adım gerisinde kaldığını ifade etmiştir. Buna karşın ülkemizde günümüzde başarılı kadın sanatçıların olması ve sayılarının gün geçtikçe artmasının mutluluk verici olduğunu belirten altı akademisyen olmuştur. Kadın kimliğine yüklenen roller gereği, annelik, evin bakımı ve günlük yaşam işleri kadının erkeklere göre daha zor koşullarda çalıştığı, sanatını olumsuz etkilediği ifade edilmiştir. Kadının sanat eğitiminde Cumhuriyet ve Atatürk ilke ve inkılaplarının etkisinin büyük olduğunu dile getiren üç akademisyen Cumhuriyet öncesi sanat eğitiminde kadının yerinin çok kısıtlı olduğunu ifade etmiştir. Günümüzdeki sanat politikalarının yetersiz olduğu görüşünde olan iki akademisyen sanat eğitiminin de bundan doğal olarak etkilendiğini vurgulamıştır. Günümüzde sanatçıların cinsiyetten çok sanatları ile nasıl varlık gösterdiğinin önemli olduğunu belirten iki akademisyen kadınların da günümüzde önemli platformlarda yer aldıklarını belirtmiştir. Araştırmaya katılan bir akademisyen, eğitim fakültelerinin resim iş öğretmenliği bölümlerindeki öğrencilerin çoğunun kız olduğunu ancak sanat camiasında erkek sanatçıların fazla olduğunu ifade ederek bu oranın tersine dönmesinin sebebini kadınların evlenerek sanatlarını bırakmaları olduğunu düşündüğünü ifade etmiştir. Ancak resim öğretmenliği bölümleri dışında güzel sanatlar fakültelerinin resim ve diğer sanat alanlarındaki bölümlerinin de olduğunu unutmamak gereklidir.

5.2. Tartışma

Toplumsal cinsiyet ve eğitim alanında yapılan çalışmalara bakıldığında; toplumsal cinsiyet konusunun 1990'lı yıllardan günümüze kadar olan süreç içerisinde akademik çalışmalarda sıkça yer aldığı ve öneminin arttığı görülmektedir. Yapılan çalışmaların sonuçlarına bakıldığında ise, kadının akademik yaşantı içerisinde karşı cinse göre farklı birçok sorun yaşadığı, cinsiyetin başarısının ve alandaki kimliğinin önüne geçtiği, idari görev ve sanat yaşamında cinsiyet kaynaklı problem yaşadığı gibi sonuçlar ortaya çıkmıştır.

5.2.1. Eğitimci kadın sanatçıların eğitim hayatlarında kadın kimliğinden dolayı yaşanılan sorunlara ilişkin tartışma

Sanatçı ve eğitimci kimliği olan akademisyenlerin eğitim hayatlarında cinsiyete dayalı yaşadığı sorunlar cinsiyete dayalı sosyal roller ve ailenin korumacı tavrı sebebiyle kısıtlamalardan oluştuğu vurgulanabilir. Çevre baskılara maruz kalan kız öğrencilerin desteğe ihtiyacı olabilir, kız çocuklarının eğitiminin erkeklerle eşit görülmesinin önemi vurgulanabilir, kız çocuklarının eğitim hayatlarında başarı odaklı korku ve baskı ile eğitimlerini sürdürmeleri bireye zarar verebilir. Yaşıtları içerisinde karşı cinsin özgürlüklerine karşın kısıtlamalarını anlamlandıramayan birey, kendini toplumun dayattığı biçimde ötekileştirebilir. Kız çocuklarının okul hayatları dışında ev işleri ile meşgul olması başarılarını olumsuz etkileyebilir. Çalışma sonuçlarından biri olarak, sosyal roller gereği kız çocuklarının küçük yaşlardan itibaren evde anne ve ablasına yardımcı bir birey olarak görülmesinin yaygın olduğu söylenebilir.

Öztan ve Nil Doğan'ın (2015) üniversitelerde toplumsal cinsiyeti konu edinen çalışmasında da kadınların küçük yaşlardan itibaren ev içi sorumluluklarının olması ve bunun eğitim hayatına olumsuz yansımaları olduğu sonucu yer almaktadır. Ek olarak belli proje ve devlet planlamaları ile kadınların eğitimi desteklense de kariyer planlamasında kadınların kısıtlı bir alana sıkıştığı, bilim ve teknoloji alanlarında çalışan kadın oranının ciddi anlamda az olduğu ifade edilmiştir. Akademide istihdam edilen kadın akademisyen oranının da gittikçe artmış olmasına rağmen hala erkek akademisyenlerle yakın bir oranda olmadığı belirtilmiştir.

İrey'in (2011) Selçuk Üniversitesi özelinde kadın emek gücü çerçevesinde kadın akademisyenler üzerine yaptığı çalışması sonucunda evli kadınların çalışma hayatına katılımının düşük olduğu, sosyal roller gereği kadınların küçük yaşlardan itibaren üstlendiği annelik ve ev yaşamı sorumluluklarının olduğu belirtilmektedir. Akademik yaşantısının önüne cinsiyete dayalı sorumluluklarının geçtiği ve mesleki ilerleyişe engel teşkil ettiği ifade edilmektedir.

Eğitim sistemi içerisinde etkin bir konumda yer alan görsel sanatlar alanındaki eğitimci sanatçı kadın akademisyenlerin kişisel eğitim hayatlarında yaşadıkları problemlerin varlığı diğer pek çok alanda yapılmış olan çalışmalardaki sonuçlarla benzerlik göstermektedir. Kız çocuklarının eğitiminin desteklenmesi, devlet politikası ve birçok özel kurumun yapmış olduğu faaliyetlerle desteklense de çözüme tam ulaşılmamış olduğu söylenebilir. Eğitim ve ekonomik düzeyin düştüğü sosyal çevrelerde kızların eğitim almasının önündeki engellerin arttığı söylenebilir. Görsel sanatlar alanının iş imkanının kısıtlı görülmesi mesleki anlamda kazançlı bir meslek olarak görülmemesi sonucu ailelerin çocuklarını bu alan üzerinde okumaya göndermesinde kaygılı olduğu söylenebilir. Katılımcılardan ikisinin de bu konuda aileleri tarafından tedirginliklerinin olduğu ve şehir dışına eğitim için gönderilmedikleri ifade edilmiştir.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nün yayınladığı Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2008-2013)'na bakıldığında toplumsal cinsiyet eşitliği duyarlılığının tüm ana plan ve programlara dahil edildiği görülmektedir. Kadınların eğitim, hukuk, çalışma hayatı gibi alanlarda erkeklerle eşit şartlarda hak sahibi olduğu gibi süreç içerisinde yapılan düzenlemeler ile desteklenmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Kadın ve eğitim başlığı altında kız çocuklarının okullaştırılması ve devamlılığının sağlanması, yurt ve burs gibi imkanların arttırılması gibi konular ele alınmıştır. Ele alınan bu konuların uygulanabilir olup olmadığı ise soru işareti oluşturmaktadır. Kız çocuklarının karşı cinse göre daha temkinli bir eğitim aldığını ifade eden katılımcıların deneyimleri bu soru işaretini desteklediği söylenebilir.

Bu çalışmanın üzerinde durduğu bir diğer konu ise katılımcıların eğitim hayatlarında istismar ya da ayrımcılıkla karşılaşma durumları olmuştur. Kadınların eğitim hayatlarında fiziksel ya da psikolojik olarak şiddete maruz kalmalarının verebileceği kalıcı zararların ifade edildiği görüşmeler sırasında bu konunun katılımcıları zorladığı gözlemlenmiştir. Konuyla ilgili olarak Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planının 2008 yılı raporuna

bakıldığında Türkiye'de on beş üniversitede farklı disiplinlerden akademisyenlerin, toplumsal cinsiyet, kadının sosyal ve ekonomik statüsü, eğitim, sağlık ve şiddet gibi konularda araştırmaların yürütüldüğü Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezlerinin olduğu görülmektedir. Ek olarak dört üniversitede Kadın Çalışmaları Ana Bilim Dalı bulunmaktadır. Bu merkezlerin toplumsal cinsiyet duyarlılığı oluşturma ve toplumsal cinsiyet eşitliği alanında kaynak üretme konusunda önemli bir konuma sahip olduğu görülmektedir.

Eğitimci kimliği olan kadın sanatçıların eğitim hayatlarında karşılaştıkları sorunların ele alındığı bu bölümde eğitim hayatlarında kendi dönemlerinde mobbing olduğu düşünülmeyen deneyimler yaşandığı söylenebilir. Bu deneyimlerin ortak noktası ise ailelerin çocuklarını aşırı korumacı bir tavır içerisinde olmasından kaynaklandığı söylenebilir. Öztan ve Nil Doğan (2015) ve İrey'in (2011) çalışmaları sonucunda yer alan kadınların küçük yaşlardan itibaren ev içi sorumluluklarının olması ve bunun eğitim hayatını olumsuz etkilemesi bu çalışma sonucu ile de paralellik göstermektedir. Kız çocuklarının eğitim hayatları dışında evde aile yaşantısında belli görev ve sorumluluklarının olduğu ve aileye yardımcı olduğu söylenebilir. Bu görev ve sorumlulukların eğittim hayatını olumsuz etkilediği düşünülebilir.

5.2.2. Çalışma hayatında cinsiyete dayalı yaşanılan problemlere ilişkin tartışma

Çalışma hayatında cinsiyet odaklı yaşanılan problemler diğer çalışmalardaki sonuçlarla benzerlik göstermektedir. Sosyal roller gereği kadınların üzerinde olan anne ve eş rolleri akademik yaşantısının önüne geçtiği söylenebilir. Evlendikten sonra akademik ilerleyişin yavaşlaması özellikle doğum ve sonrasındaki bebek bakımı sürecinin kadınların akademik yaşantısını olumsuz etkilediği ve erkeklere oranla kadınların akademik ilerleyişinin yavaş olduğu görülmektedir.

Çakır ve Arslan'ın (2018) Bartın ilindeki kadın akademisyenlerin karşılaştıkları sorunları ele aldığı çalışmasında, kadın akademisyenlerin evlilik ve çocuk sahibi olmasıyla akademik kariyerinin olumsuz etkilendiği, akademik ilerleyişte ve unvan almada erkeklerin kadınlardan daha hızlı bir ilerlemeye sahip olduğu sonuçları ortaya çıkmıştır.

Başarır ve Sarı'nın (2015) kadın akademisyenlerin metaforlar ile kadın akademisyen algılarını inceleyen çalışmasının sonucunda ortaya çıkan metaforlar kadınların akademik yaşantısının özeti niteliğindedir. Kadın ve akademisyen olmanın zorluğunun altını çizen

sonuçlar arasında dikkat çeken "öncelikle ev hanımı olarak kadın akademisyen, denge sağlamak zorunda biri olarak kadın akademisyen, zorluklar karşısında güçlü duran biri olarak kadın akademisyen, fedakâr biri olarak kadın akademisyen ve denge sağlamak zorunda biri olarak kadın akademisyen" başlıkları yer almaktadır. Bu başlıkların göstergesi kadınların akademik yaşantı içerisinde sosyal roller gereği görevlerinin karşı cinse nazaran daha fazla olması ve bunların üzerinden gelmesi gerekliliği vurgulanmaktadır. Erkek akademisyenlerin tüm zamanını bilimsel alanına ayırabildiği ancak kadınların anne ve eş olarak ev içi sorumlulukları ve çocuk bakımı ile zamanını bölümlendirdiği görülmektedir.

Benzer bir çalışma ise İrey'in (2011) Selçuk Üniversitesi özelinde kadın emek gücü çerçevesinde kadın akademisyenler üzerine çalışmasıdır. Kadınların aile yaşamındaki rolü ve sorumluluklarının meslek ilerleyişinde ve bilimsel üretimde engel teşkil ettiği ifade edilmiştir. Ayrıca kadınların çift vardiyalı sistem olarak tanımladıkları gündüz iş yerinde çalışması akşam evde ise çocukları ve ev işleriyle ilgilenmesini kapsamaktadır.

Dikmen ve Maden'in (2012) Ordu Üniversitesi özelinde kadın akademisyenlerin görünmeyen emeği üzerine olan çalışmasının sonuçlarına bakıldığında akademik unvan ne olursa olsun kadınların ev içi işlerini tamamen üstlendikleri, akademideki yoğun iş temposuna ek olarak ev sorumluluklarını sosyal roller gereği yerine getirdikleri görülmektedir.

Altınoluk'un (2018) etkileyici bir başlıkla "Kadın Olmak mı, Akademisyen Olmak mı?: İşte Bütün Mesele Bu" ele aldığı kadın akademisyenlerin aile içindeki sorumluluklarına ilişkin çalışması oldukça dikkat çekicidir. Anne olan kadın akademisyenlerin bu kararı alırken çocuğun sorumluluğunu kendilerinde gördükleri, evlendiklerinde akademiyi arka plana atacağı düşüncesine ek olarak erkek akademisyenlerin ise düzenli bir hayata geçişi olarak görüldüğü belirtilmektedir. Erkek akademisyenlerin sahip olduğu bu düzenin ise tamamen kadınların ev içi emeğiyle paralel olduğunun altı çizilmektedir. Ek olarak akademik alanda yapılan toplumsal cinsiyet çalışmalarına bakıldığında akademide istihdam edilen kadın sayısının arttığı görülse de kadınların ne derece kendilerini var edebildikleri sorgulanmaktadır.

Yıldırım, Ergüt ve Camkıran (2018) çalışmasında akademide kadın akademisyen oranının erkek akademisyen oranına göre daha düşük olduğu ifade edilmiştir. Ek olarak Öztan ve Nil Doğan'ın (2015) akademideki toplumsal cinsiyeti incelediği çalışmasında da

kadınların akademik alanda yaşadığı sorunlar ortaya çıkmıştır. Akademideki kadın akademisyen oranının erkek akademisyen oranından düşük olduğu; özel üniversitelerde bu oranın devlet üniversitelerine göre daha da düştüğü belirtilmiştir. Kadın akademisyenlerin istihdamının özel üniversitelerde daha az olmasının sebebinin kadınların ev içi sorumlulukları ve anne kimliğinin kadının çalışma hayatına olan olumsuz etkileri düşüncesi olduğu söylenebilir.

Halifeoğlu'nun (2020) akademideki kadın akademisyenlerin konumuna ilişkin olan araştırmasında; akademik hiyerarşi içerisinde kadınların erkeklere nazaran daha yavaş ilerlediği ve üniversite üst yönetim görevlerinde genellikle erkek akademisyenlerin yer aldığı ifade edimektedir.

Çakır ve Arslan (2018) çalışmasında kadın akademisyenlerin başarısında eş desteğinin önemli bir faktör olduğu vurgulanmıştır. Aynı zamanda çocuk sahibi olan kadın akademisyenlerin üniversite bünyesinde kreş olması gerekliliği sonucu, kadın akademisyenlerin üstlendiği çocuk bakımının akademik yaşantıya olan etkisini göstermektedir.

Belkıs'ın (2016) anneliğin akademik kariyere olan etkisine odaklanan çalışmasında anne olan akademisyenlerin anneliğin akademik kariyerlerini yavaşlattığı, dikkat dağınıklığı, yorgunluk, kaygı gibi olumsuz etkilerinin yanı sıra organizasyon ve çoklu düşünme yeteneklerini geliştirmesi gibi olumlu etkilerinin olduğu yer almaktadır. Doğum sonrası ilk üç yılın akademik yaşantıyı da özellikle etkilediği vurgulanmaktadır. Ayrıca akademisyenlerin annelik ve akademisyenlik arasında seçim yapmak zorunda hissettikleri ya da annelik ve akademisyenlik arasında bir denge kurmak zorunda hissettikleri sonuçları dikkat çekmektedir.

Bu araştırmada elde edilen sonuçlarda yer alan evlilik, hamilelik, doğum ve sonrasındaki çocuk bakımı sürecinin akademik yaşantıyı olumsuz etkilediği, akademik ilerleyişi yavaşlattığı sonuçları Çakır ve Arslan'ın (2018) çalışmasında yer alan sonuçlarla paralellik göstermektedir. İrey'in (2011) ve Başarır ve Sarı'nın (2015) çalışmalarının sonuçlarında yer alan kadınların ev içi iş yükünü tek başına üstlenmesi bu çalışma sonuçlarında yer alan sonuçlarla paralellik göstermektedir. Kadınların annelik ve ev içi iş yükünü unvan fark etmeksizin tek başına üstlendiği ve bunun normalleştiği söylenebilir. İrey'in (2011) çalışmasında yer alan iki eşin de akademisyen olmasının ele alındığı durum

bu çalışma sonucu ile farklılık göstermektedir. Bu çalışmada elde edilen sonuçlarda iki eşin akademisyen olduğu durumda kadınların sosyal roller gereği sorumluluklarının çok olması sebebiyle erkeğe göre daha yavaş bir akademik ilerleyiş gösterdiği görülürken İrey'in çalışmasında ise iki eşinde akademisyen olduğu durumlarda olmayanlara oranla iki eşin de daha hızlı akademik ilerleme sağladıkları ortaya çıkmıştır. Çakır ve Arslan (2018) çalışmasında da eş desteğinin akademide önemli bir faktör olduğu ifade edilmiştir. Her iki eşinde akademisyen olması ve birbirlerini destekledikleri halde ilerlemenin benzerlikler gösterdiği, eşlerin kişisel karakteristik özellikleri ve çalışma alanlarının duruma etki gösterebileceği söylenebilir. Halifeoğlu (2020) çalışmasında yer alan akademide kadınların erkeklere göre daha yavaş ilerlemesi ve erkeklerin kadınlara göre idari görevlerde daha fazla yer alması sonuçları bu çalışma sonucuyla paralellik göstermektedir. Bunun sebebinin kadınların aile içi sorumlulukları gereği çocukları ve ev içi işleri ile erkeklere nazaran daha yoğun ilgilenmesi ve sorumluluklarının fazla olması söylenebilir. Bu çalışmada katılımcılar tarafından birebir dile getirilen iyi bir anne ve iyi bir akademisyen olma arasında tercih yapmak zorunda olduklarının hissedilmesi Belkıs'ın (2016) çalışması sonucunda da birebir ifadelerle paralellik göstermektedir. Akademinin farklı alanlarında kadınların toplumsal cinsiyet rolleri ve sorumlulukları sebebiyle anne olmak ve meslek hayatını başarılı bir şekilde devam ettirmek arasında kaldıkları ifade edilebilir.

5.2.3. Kadınlara pozitif ayrımcılık yapılması gerektiği düşüncesine ilişkin tartışma

Kadınlara doğum ve sonrası çocuk bakımı sürecinde yaşadıkları yoğun dönemde zorlayan bir süreç içerisinde olmaları sebebiyle pozitif ayrımcılık yapılabilmesi görüşünün yaygın olduğu görülmektedir. Kadınları erkeklerden ayıran büyük bir sorumluluk olan hamilelik ve bebeğin ilk bakımları için olan dönemde resmi anlamda izin ve haklarla desteklenmesinin önemi vurgulanmıştır. Kadınların bu dönemde yaşadıkları güçlüklerin çocuğun sağlıklı olarak büyümesine etkisi de vurgulanmıştır. 657 sayılı kanunun 29/1/16 tarihli ve 6663 sayılı kanunla değiştirilen 104'üncü maddesinin (A) fıkrasına göre devlet birimlerinde çalışan kadınlara doğum öncesi ve doğum sonrası olmak üzere toplamda on altı hafta analık izni verilmektedir. Ayrıca aynı yasanın 104'üncü maddesinin (D) fıkrasında analık izni bitiminden itibaren altı ayda günde üç saat, ikinci altı ayda günde bir buçuk saat süt izni verilmektedir. Süt izin saatlerinin nasıl kullanacağı kadına bırakılmış olan izin için iş ve evi arasındaki yol, ulaşım ve imkanların hesaplanmamış olması söz konusu iznin

geçerliliği sorgulatmaktadır Doğum sonrası iznin ise çocuk gelişimi açısından bebeğin anneye ihtiyaç duyduğu süreyi kapsamamaktadır.

Pozitif ayrımcılık yapılmasının düşünüldüğü bir diğer konu ise kadınlar ve yönetici pozisyonları olduğu görülmektedir. Demir'in (2018) kadınların akademideki yeri ve aile yaşamlarına olan etkilerini incelediği çalışmasında kadınların karar verici pozisyonlarda çalışmaları sonucu işleyişte pozitif etkilerin olduğu bu sebeple kadınlara gösterilen pozitif ayrımcılık ilkesi ile belirli oranda kadın yöneticilerin olmasının olumlu sonuçları doğuracağı belirtilmektedir. Yine aynı çalışmada çocuk sahibi kadınların akademik yaşantı ve ev yaşantısını başarılı bir şekilde yürütmekte oldukça fazla çaba gösterdiği ve bu konuda da pozitif ayrımcılığa ihtiyaç duydukları vurgulanmaktadır.

Erzeybek ve Gökçearslan Çifci'nin (2019) akademisyen kadınların toplumsal cinsiyet rolleri üzerine olan çalışmasının sonuçlarında mesai süresi bitiminde kadın akademisyenlerin erkek akademisyenler gibi çalışmalarına devam edememesi sonucu akademisyen kadınların çalışma ve aile yaşamı arasında dengeyi kurmada yaşadıkları sorunlar sebebiyle stres, mutsuzluk, depresyon, özgüven düşüklüğü ve verimli olamama gibi birtakım sorunlarla mücadele ettikleri ortaya çıkmıştır. Bu mücadeleyi kolaylaştıracak pozitif ayrımcılığa gereksinim olduğu belirtilmektedir.

Bu çalışmada ele alınan eğitimci kadın akademisyenlerin teorik ve atölye derslerinde kadın öğrencilerine pozitif ayrımcılık uygulayabildikleri görülmektedir. Kadınların kız öğrencilerin ihtiyaçlarının ve olumsuz koşullarının farkında olması ve bu farkındalıkla pozitif ayrımcılık uyguladıklarını ya da uygulayabileceklerini ifade etmeleri kişisel tecrübe ve deneyimlerinden kaynaklandığı düşünülebilir. Ülkemizde kadının sosyal yaşamda eğitimini desteklemesi için çalışabileceği alanların erkekler kadar geniş olmadığı düşüncesi akademisyenler arasında da kabul gördüğü bu sebeple kız öğrencilere eğitim hayatlarında pozitif ayrımcılık yapılmasının yaygın olduğu söylenebilir.

Bu çalışmanın sonuçları arasında yer alan ve Erzeybek ve Gökçearslan Çifci'nin (2019) çalışmasındaki sonuçlara paralellik gösteren kadınların mesai saatleri dışında akademik çalışmalarına devam etmesinin sorumlulukları açısından zor olduğu görülmektedir. Erkek akademisyenlerin mesai bitimi okulda çalışmalarına devam edebildikleri ancak kadınların anne ve eş sorumlulukları sebebiyle bu imkana sahip olamadıkları sonuçları paralellik

göstermektedir. Bu durumun erkeklerin akademide daha hızlı yükselmesi ve aktif olarak idari pozisyonlarda yer almasının önünü açtığı yorumu yapılabilir.

Demir'in (2018) çalışmasında yer alan akademide yönetici pozisyonlarında erkeklere oranla daha az yer aldığı düşünülen kadınlar için pozitif ayrımcılık uygulanabilir olduğu görüşü bu çalışma sonuçlarıyla paralellik göstermektedir. Ek olarak doğum ve sonrası dönemde bebek bakımı için pozitif ayrımcılık yapılması gerektiği görüşünün yaygın olduğu söylenebilir.

5.2.4. İdari görev ve cinsiyet arasındaki ilişkiye ilişkin tartışma

Bu çalışmada kadınların akademide idari pozisyonlarda erkeklere oranla daha az görev aldıkları, erkek çalışanların kadınların fikirlerine önem vermedikleri gibi sonuçlar ortaya çıkmıştır. Çalışanlar açısından cinsiyet ve yönetici olma arasında ayırt edici bir fark olmadığı ifade edilirken kadınların erkekler tarafından daha duygusal olarak betimlendikleri ve yöneticilikte zorlandıkları görüşü yer almaktadır. Ek olarak bölüm başkanlığı ve idari pozisyonlarda yer alan kadınlardaki güçlü kadın imajının da akademide saygı gördüğü belirtilmiştir.

Çalışma hayatında karşı cinse göre pek çok farklı sorunla yüz yüze gelen kadınların yaşadığı problemleri aktaran Mizrahi ve Aracı (2010) kadın yöneticilerin çocukları ve eşi için ihtiyaç duyduklarında hemen yardım etmeye hazır olmayı benimsemeleri sonucu kendi zaman ve sınırlarını tanıyamadıklarını vurgulamaktadır.

İrey'in (2011) Selçuk Üniversitesi özelinde kadın emek gücü çerçevesinde kadın akademisyenler üzerine yaptığı çalışmasında yönetimde erkeklere kıyasla kadınların daha az yer aldıkları, kadınların aile sorumluluklarını yerine getirme çabası neticesinde yönetici kadrolarında yer alamadıkları ve erkeklerin kadınların idari görevlere gelmelerini istememeleri ve aynı zamanda kadınların idari görevlerde yer alma oranlarının düşük olduğu belirtilmektedir.

Yıldız (2017) Türkiye'de kadın akademisyen olmak adlı çalışmasında kadınların akademide yönetici olarak sayılarının az olmasını bir sorun olarak nitelendirmektedir. Cinsiyet ayrımının dışında kadınların annelik sorumluluklarını yeterince yerine getirme endişesi ile idari görevlerden kaçındıklarını belirtmiştir.

Kadın yöneticilerin yaşadıkları sorunlar sonucu bir kuramın varlığından bahseden Suğur ve Cangöz (2016) atıf kuramının yönetimde toplumsal cinsiyet ayrımcılığı üzerinde durduğunu aktarmaktadır. Kadın yöneticilerin beklentinin üzerinde bir başarı göstermesi sonucunda bunun dış faktörlerle ilişkilendirilmesi, beklentinin altında bir başarı göstermesinin ise kişisel özelliklere yansıtıldığı vurgulanmaktadır. Bu araştırmaya katılan katılımcıların atıf kuramını destekleyen deneyimlerinin olduğu düşünülmektedir.

Asar'ın (2016) eğitim kurumlarında kadın yöneticilere karşı olan tutumlara ilişkin çalışmasında, çalışma ahlakı ve insanlar arasındaki ilişkiler açısından kadın görüşlerinde erkeklere göre daha olumlu sonuçlara ulaşıldığı belirtilmektedir. Kadınların ve erkeklerin kadın yöneticilere olan tutumlarının ele alındığı aynı çalışmada, kadınların kadın yöneticilere erkek çalışanlardan daha olumlu bir yaklaşım gösterdikleri ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada da kadınların kadın yöneticiler ile kolayca empati yapabildikleri görüşü paralellik göstermektedir.

Bu çalışma sonuçlarında yer alan kadınların erkeklere oranla yönetici ve idari pozisyonlarda daha az yer aldığı diğer çalışmaların sonuçlarıyla paralellik göstermektedir. Mizrahi ve Arıcı (2010) çalışmasında yer alan benzer sonuçlarda bunun sebebinin kadınların aile hayatına zaman ayırması sonucu idari pozisyonları çok tercih etmedikleri görüşüne yer verilmiştir. İrey'in (2011) çalışmasında da kadınların aile sorumlulukları sebebiyle yönetici kadrolarında yer alamadıkları ifade edilmiştir. Yıldız'ın (2017) çalışmasında da benzer sonuçlar ifade edilerek kadınların anne sorumlulukları sebebiyle idari pozisyonlardan kaçındıkları ifade edilmiştir. Bu çalışma sonuçlarında da paralel ifadelerle anne ve ev içi sorumlulukları sebebiyle idari pozisyonların tercih edilmediği belirtilmiştir. Kadınların eğitim zincirinin üst seviyesinde bulunan akademilerde de anne ve ev içi sorumluluklarının akademik yaşantısına etkisinin oldukça büyük olduğu sonucu çıkarılabilir. Eğitimci ve sanatçı kimliği olan kadınlar için bu durumun daha da zorlaştığı düşünülebilir. Akademik alanda üretim, ders yükü, okul içi işleyişte idari görevlerdeki sorumluklar gibi iş yükünün üzerine bir de sanatsal üretim alanı girmektedir. Farklı alanlardaki akademisyenlerin göstermiş olduğu performansın dışında görsel sanatlar eğitimi alanında görev yapmakta olan kadın sanatçıların sanatsal üretimlerinin de önemli bir zaman aldığı söylenebilir.

5.2.5. Sanat camiasında yapılan işlerle cinsiyet arasındaki ilişkiye ilişkin tartışma

Bu çalışmada sanat camiasında yapılan işlerde cinsiyetin etkili olduğu, kadın sanatçıların eser satışlarının erkeklere oranla daha düşük olduğu, büyük galerilerin tercih ettiği isimlerin genellikle erkek olduğu, kadınların evlilik ve çocuk doğurma süreçlerinden sonra sanatını devam ettirebilmesinin oluşturduğu belirsizlik sebebiyle galerilerin genellikle erkek sanatçıların çalışmalarını tercih ettiği görüşleri yer almaktadır. Bu görüşlerin tersine ise çağımızda artık eser satışı ve tanınır bir sanatçı olmada cinsiyetin öneminin olmadığı başarılı sanatçıların cinsiyet fark etmeksizin sanat camiasında, eser satışı ve projelerde yer aldıkları görüşü de yer almaktadır.

Tosun'un (2020) çağdaş sanat eserlerinde fiyatlandırmaya etki eden faktörleri ele aldığı çalışmasında eser satışlarında cinsiyet dışında farklı birkaç etken olduğu ele alınmıştır. Bu etkenler arasında eğitim seviyesi ve yaş yer almaktadır. Tosun'un çalışmasında ele alınan kadın ve erkek sanatçıların en düşük ve en yüksek eser satışlarına bakıldığında kadınların erkeklerden daha düşük miktarda satış yaptığı görülmektedir.

Literatürde konuyla ilgili farklı çalışmaların bulunamaması sonucunda yabancı kaynaklar incelenmiştir. Bu kaynaklar arasında Marchenko ve Sonnabend (2020) tarafından hazırlanan, Alman görsel sanatçılardan alınan kapsamlı verilere bakıldığında kadın sanatçıların erkek sanatçılara göre sanat piyasasından önemli ölçüde daha düşük gelir elde ettiği ortaya çıkarılmıştır.

Avustralya'da yerli sanatçılarla Farrell, Fry ve Fry (2020) tarafından yapılan çalışmada ise kadın sanatçılar için eser başına gelir akışının erkeklere göre daha yüksek olduğu ifade edilmiştir. Ancak satış sayısı olarak erkek sanatçıların kadın sanatçılardan daha fazla eser satışı yaptıkları belirtilmiştir.

Hollanda'da Vecco, Rodriguez ve Teerink (2022) tarafından yapılan araştırmada 2000 ve 2010 yılları arasında kadın sanatçıların günümüze gelindikçe sanat piyasası içinde erkek sanatçılarla eşit oranda olduğu ve bunda eğitimle politika eylemlerinin etkili olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Bu çalışma verilerinde elde edilen iki farklı sonuç yer almaktadır. Bu sonuçlardan ilki sanat camiasında yapılan işlerde cinsiyetin etkili olduğu, kadınların eser satışlarında ve tanınır olmada erkeklere oranla geride kalması olmuştur. Bu sonuçlara paralel sonuçlar elde edilen Tosun'un (2020) çalışmasında kadınların eser satışlarının erkeklere oranla daha düşük fiyatta olduğu sonucu görülmektedir. Farrell, Fry ve Fry (2020) Avustralya'da yaptıkları çalışmasında ise eser satışlarında kadınların daha yüksek fiyata eser sattığı ancak erkek sanatçıların sayı olarak daha fazla eser satışı yaptığı sonucuna ulaşılmıştır. Marchenko ve Sonnabend (2020) Almanya'da yürüttükleri çalışmasında ise kadınların eser satışında erkeklere oranla daha düşük ücretlere satış yaptıkları görülmektedir. Bunun sebebinin kadınların evlilik, doğum ve sonrasındaki çocuk bakımı süreçlerinde sanatsal üretim alanına ara vermesi ve uzaklaşması olduğu düşünülebilir. Bu çalışma verilerinde elde edilen bir diğer görüş ise günümüzde sanatçıların tanınır olma ve eser satışlarında cinsiyetin bir öneminin olmadığı, başarılı sanatçıların cinsiyetten bağımsız üne kavuştuğu ve eser satışlarının arttığı görüşüdür. Hollanda'da Vecco, Rodriguez ve Teerink (2022) tarafından yapılan çalışma bu görüşü desteklemektedir. Almanya'da 2000 yılından 2010 yılına kadar olan on yıllık bir süreyi çalışmalarında ele alan Vecco, Rodriguez ve Teerink kadın sanatçıların eserlerinin de geçmişten günümüze gelen süreç içerisinde erkeklere yaklaştığını ve eser satışlarının eşit oranda olduğunu belirtmişlerdir. Geçmişten günümüze gelen süreç içerisinde medya ve çağın hızla ilerleyen teknolojisinin sanat camiasında yapılan işlerde cinsiyetine etkisini azalttığı, yaratıcılık ve sanatsal üretimde cinsiyetin etkisinin azaldığı söylenebilir. Ayrıca sanat camiasında cinsiyete göre tanınır olma, eser satışı, eser fiyatları, büyük proje ve sergilerde yer alma gibi durumların ülke, sınıf farklılıkları, kültürel durum, sanatçının kişisel eğitimi ve yaşı gibi farklı birçok etken içerdiği ve değişkenlik gösterdiği söylenebilir.

5.3. Öneriler

- Akademik yaşantı içerisinde sanatsal üretimine devam edebilmesi için görsel sanatlar alanı özelinde, akademik ilerleyişteki düzenlemeler gözden geçirilerek, sanatçı kadın akademisyenlerin sanat ve akademik hayatının desteklenmesi,
- Toplumsal cinsiyet ve kadın üzerine görsel sanatlar alanında yapılacak olan sergi, sempozyum ve akademik çalışmalarla alanda farkındalık oluşturulması,

- Bu çalışmanın yapıldığı dönemde on beş üniversitede bulunan Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi'nin tüm üniversiteler bünyesinde faaliyete geçirilmesi,
- Uygulama merkezleri dışında üniversite bünyelerinde kadın sorunları ile ilgili bir birimin açılması,
- Toplumsal cinsiyet ve kadın sorunları ile ilgili üniversitelerde tüm bölümlere açılacak ortak dersler ile farkındalık sağlanması,
- Bu çalışmanın nicel ve nitel yöntemlerin birlikte kullanıldığı karma desen çalışması uygulanarak toplumsal cinsiyet temelinde görsel sanatlar eğitimi alanında kapsamlı bir çalışmanın yapılması önerilebilir.

KAYNAKLAR

Akalın, T. ve Baş, R. (2018). Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Kadın Sanatçılara Yansıması, *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi,* 2 (2), 112-128.

Aktaş, G. (2013). Feminist söylemler bağlamında kadın kimliği: Erkek egemen bir toplumda kadın olmak. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 30(1).

Akgün, Ö. E., Büyüköztürk, Ş., Demirel, F., Karadeniz, Ş., ve Kılıç Çakmak, E. (2019). *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.

Akman, B. F. (2017). *Batılı kadın seyyahların gözüyle Osmanlı kadını*. İstanbul: Kopernik.

Alp, S. (1999). *II. Meşrutiyet Döneminde Kadın Sanatçılar ve Kadın Resimleri.* https://earsiv.anadolu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11421/1193/141059.pdf

Alsaç, B. ve Alsaç, Ü. (1993). *Türk resim ve yontu sanatı*. İstanbul: İletişim.

Altındal, A. (1977). *Türkiye'de kadın (marksist bir yaklaşım).* İstanbul: Havass.

Altınoluk, D. (2018). Kadın olmak mı akademisyen olmak mı? İşte bütün mesele bu. *Fe Dergi,* 10 (1), 57-66.

Angier, N. (2018). *Kadın sonsuz coğrafya.* İstanbul: Kolektif Kitap.

Antmen, A. (2018). *Sanatın Gölgedeki Kadınları, "Bu bayan ressam…" Sanat Tarihi Kitaplarında Dışlama Senaryoları.* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Arslan, A., Selçuk, M. ve Nam, M. (2012). *Türkiye'nin ilk ve tek kız üniversitesi İnas Darülfünunu (1914-1919).* İstanbul: İdil Yayıncılık.

Asar, R. (2016). Eğitim kurumlarında kadın yöneticilere karşı tutumların değerlendirilmesi. *Turkish Journal of Educational Studies,* 3(2), 47-66.

Atagök, T. (1993). *Kadın, Yaşam, Kültür.* https://earsiv.anadolu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11421/1023/98746.pdf?seque

Aydın, D. U. (2013). Osmanlı'nın son döneminde eğitim, kültür ve sanat hayatına genel bir bakış. *Istanbul Journal of Social Sciences,* 4, 1-9.

Bal, A. A. Mihri Müşfik And Hale Asaf; Bohemıa Art Lıves Whose Worths Are Unpaıd. *Route Educational and Social Science Journal*, 2 (2), 379-387.

Bal, D. M. (2014). Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğine Genel Bakış. *Kadın Sağlığı Hemşireliği Dergisi*, 1(1), 15-28.

Başarır, F. ve Sarı, M. (2015). Kadın akademisyenlerin "kadın akademisyen olma" ya ilişkin algılarının metaforlar yoluyla incelenmesi. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi,* (1), 41-51.

Başkan, S. (1997). *Tanzimattan Cumhuriyet'e Türkiye'de resim.* Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.

Batu, P. (2021). *Cumhuriyet İstanbul'unda kadın, kadın hakları, Türkiye'de kadın haklarının tarihçesi.* İstanbul: İstanbul Kültür ve Sanat Ürünleri Ticaret A.Ş.

Bayav, D. (2015). 19.Yy. Sonu ve 20.Yy Başında Kadın Ressamlarımız. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (*29).

Bayer, Z. C. (2009). *Cumhuriyet Dönemi (1923-1950) Türk Ressamlarının Türk Resim Sanatının Gelişimine Yazıları ile Katkıları*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

Belkıs, Ö. (2016). Anneliğin akademik kariyer gelişimine etkileri üzerine nitel bir araştırma. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi,* 5(4), 250-263.

Berk, N. ve Özsezgin, K. (1983). *Cumhuriyet Dönemi Türk Resmi. Ankara*: Türkiye İş Bankası.

Berktay, F. (2018). *Tarihin Cinsiyeti.* İstanbul: Metis Yayınları.

Bilgin, S. ve Bilici, S. (2021). Erken cumhuriyet dönemi modernleşme süreci ve Bauhaus ekolünün etkileri (1923-1950). *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2), 162-169.

Bulut, E. ve Düzce, S. (2019). *Cumhuriyet dönemi (1923-1950) Türk eğitim sistemi içinde resim sanatı ve resim dersleri*. İstanbul: Kerasus.

Çakır, İ. ve Arslan, R. (2018). Türkiye'deki üniversitelerde kadın akademisyenlerin karşılaştıkları sorunlar ve Bartın Üniversitesi'nde çalışan kadın akademisyenler üzerine bir araştırma. *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 9(18), 265-280.

Çakır, S. (1994). *Osmanlı kadın hareketi.* İstanbul: Metis Yayınları.

Çelik, S. D. Y. (2016). Halide Edip Adıvar'ın Son Eser'inde Müfide Kadri'nin Adını Yaşatmak. *Sanal Türkoloji Araştırmaları Dergisi,* 1 (1), 17-44.

Çolak, B. (2011). On dokuzuncu yüzyıldan günümüze Türkiye'de değişen serileme. *Sanat Dergisi,* (19). 1-8.

Çolak, B. E. (2015), Sanat Eğitiminde Toplumsal Eşitsizliğin Yeniden Üretimi, *Sanat Tasarım Dergisi,* 6, 7-16.

Çolak, G. (2013). *Avrupa'da Osmanlı kızları.* İstanbul: Heyamola.

Darga, A. M. (2018). *Anadolu'da Kadın on bir yıldır eş, anne, tüccar, kraliçe.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Demir, S. (2018). Akademide kadın: Farklı disiplinlerden kadınların akademideki yeri ve aile yaşamlarıyla etkileşimi. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi,* 6(1), 187-210.

Demirler, D. ve Dinçer, F. (2010). Toplumsal Cinsiyet: Faydalı Bir Tarihsel Analiz Kategorisi, *Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar,* 12, 112-138

Der Gaag, N. V. (2018). *Feminizm dünyanın neden bu kelimeye hala ihtiyacı var?* İstanbul: Sel Yayıncılık.

Dikmen, N. ve Maden, D. (2012). Kadın akademisyenlerin görünmeyen emeği üzerine bir araştırma: ordu üniversitesi örneği. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 4(2), 235-250.

Dilmaç, O. (2011). Türkiye ve Avrupa'da kadınların sanat eğitiminin karşılaştırmalı tarihçesi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 34*(34), 102-104.

Ecevit, Y. (2021). *Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Temel Kavramları.* Ankara: CEİD Yayınları. Erişim adresi: https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1417.

Erkek, M. S. (2009). *II. Meşrutiyet Döneminde Türk eğitim sistemindeki gelişmeler ve Ethem Nejat Bey,* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi.

Ersen, L. N. (2010). Feminist Sanatın Kadın Sanatçılara Etkisi: Miriam Schapiro, Tracey Emin ve Andrea Dezsö Örnekleri Üzerinden Kadın Zanaatı /Sanatı, *Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi, 4*, 73-78.

Erzeybek, B. ve Çifçi, E. G. (2019). Akademisyen kadınların toplumsal cinsiyet rolleri ve evlilik uyumu. *Sosyal Çalışma Dergisi,* 3(1), 61-80.

Etike, S. (2001). *Cumhuriyet dönemi resim eğitimi (1923 – 1950).* Ankara: Güldikeni.

Farrell, L., Fry, J. M. ve Fry, T. R. (2021). Gender differences in hammer prices for Australian Indigenous art. *Journal of Cultural Economics,* 45, 1-12

Ferree, M. M. (1990). Beyond separate spheres: Feminism and family research. *Journal of Marriage and Family*, 52(4), 866.

George, J. ve Stith, S. M. (2014). An updated feminist view of intimate partner violence. *Family process, 53*(2), 179-193.

Giray, K. (1997). *Müstakil ressamlar ve heykeltraşlar birliği*. İstanbul: Akbank.

Giray, K. (2000). *Çallı ve atölyesi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Giuliano, P. (2020). Gender and culture. *Oxford Review of Economic Policy,* 36(4), 944-961.

Gorill, H. (2020). *Kadından Ressam Olmaz.* İstanbul: Hayalperest.

Gökkaya, V. B. ve Sağ, V. (2009). *Türkiye'de Modernitenin Ötekisi: kadın ve kimliği.* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Cumhuriyet Üniversitesi.

Gültekin, G. (1992). *Batı anlayışında Türk resim sanatı.* Ankara: T.C. Ziraat Bankası.

Güngör, S. (2018). Feminist Sanat ve Demokrasi, Near East University, International *Journal of Art, Culture & Communication,* 1 (1), 105-116.

Halifeoğlu, M. (2020). Akademinin habitusu ve toplumsal cinsiyeti: kadın akademisyenler. *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi,* 5(2), 167-181.

Heritier. F.,Perrot. M., Agacinski. S. ve Bacharan. N. (2015). *Kadınların en güzel tarihi.* İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Honour, H. ve Fleming, J. (2016). *Dünya Sanat Tarihi*. İstanbul: Alfa Yayınları

İrey, Ç. (2011). *Türkiye üniversitelerinde kadın emek gücü, Selçuk Üniversitesi kadın akademisyenler üzerine bir araştırma.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi.

Karadağ, E. (2008). *Cumhuriyet Dönemi kadın sanatçıların resim öğretimindeki rolü.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi.

Kaur, G. Feminism and its Major Postulates: A Critical Overview. *Journal of Innovative Research in Social Sciences & Humanities*-5 (1), 2456-7728.

Kılıç, L. K. (2013). Başlangıçtan günümüze Türklerde kadın ve kadın eğitimi. *Düşünce Dünyasında Türkiz Siyaset ve Kültür Dergisi,* 121-142.

Kurnaz, Ş. (1991). *Cumhuriyet öncesinde Türk kadını*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.

Kurnaz, Ş. (2015). *Yenileşme sürecinde Türk kadını 1839-1923*. İstanbul: Ötüken.

Kurtça, T. T. ve Ekşi H. (2022). *Nitel Desenler Durum Çalışması.* İstanbul: EDAM Yayınları.

Kuşcan, Ö. A. (2010). *Antik çağdan günümüze kadının öyküsü.* Ankara: Ajans 2023 Yayınları.

Marchenko, M. ve Sonnabend, H. (2022). Artists' labour market and gender: Evidence from German visual artists. *Kyklos*, 75(3), 456-471.

Mizrahi, R. ve Aracı, H. (2010). Kadın yöneticiler ve cam tavan sendromu üzerine bir araştırma. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi,* 2(1), 149-156.

Nochlin, L. (2021). *Neden Hiç Büyük Kadın Sanatçı Yok?* İstanbul: Hayalperest

Okkalı, İ. C. (2019). II. Meşrutiyet Dönemi Resim Sanatında Nesne ve Özne Olarak Kadın *Art-Sanat Dergisi,* (11) , 47-70.

Okkalı, İ. C. (2020). Harika (Şazi Sirel) Lifij; Sanatçı Kişiliği ve Resimleri Üzerine. *Art-Sanat Dergisi,* (14), 273-296.

Olcay, S. (2013). *Asker ressamlar*. İstanbul: Arkas.

Orloff, A. S. (1993). Gender and the social rights of citizenship: The comparative analysis of gender relations and welfare states. *American sociological review,* 303-328.

Özaydınlık, K. (2014). Toplumsal Cinsiyet Temelinde Türkiye'de Kadın ve Eğitim. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 33, 95-109.

Özçelik, A. D. Ö. (2012). *Eğitim sistemimizdeki toplumsal cinsiyet eşitliğinin yeri konulu komisyon raporu.* Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Strateji Geliştirme Başkanlığı.

Özgör, K. F. (2020), 1960 Sonrası Sanatta Kadın Sanatçıların Eserlerinde Feminist Sanatın Etkileri, *International Journal of Interdisciplinary and Intercultural Art,* 5 (11), 51-58.

Öztan, E. ve Doğan, S. N. (2015). Akademinin cinsiyeti: Yıldız Teknik Üniversitesi örneği üzerinden üniversite ve toplumsal cinsiyet. *Çalışma ve Toplum,* 3(46), 191-222.

Özüdoğru, Ş. (2010). Feminist Sanata İki Farklı Yaklaşım: Gerilla Kızlar ve Cindy Sherman, *Sanat ve Tasarım Dergisi,* 1 (6), 111-131.

Özyiğit, H. (2017). Pierre désiré guillemet'nin ilk özel resim atölyesi ve sanayi-i nefise mektebi'ne kadar osmanlı devleti'nde sanat eğitimine katkısı. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 7(14), 125-138.

Pelvanoğlu, B. (2007). *Hale Asaf Türk resim sanatında bir dönüm noktası.* İstanbul: YKY.

Pelvanoğlu, B. (2017). *Pek kronolojik olmayan hayatımız Türkiye'de modernleşme ve sanat.* İstanbul: Corpus.

Raina, J. A. (2017). Feminism: An Overview. *International Journal of Research*, 4(13), 3372-3376.

Ramirez, F. O., Soysal, Y. ve Shanahan, S. (1997). The changing logic of political citizenship: Cross-national acquisition of women's suffrage rights, 1890 to 1990. *American sociological review,* 735-745.

Rose, O.S. (2018). *Toplumsal cinsiyet tarihçiliği nedir?.* İstanbul: Can.

Sar, E. (2021). Osmanlı İmparatorluğu'nda Batılılaşma Hareketlerinden Son Dönemlere Doğru Uzanan Yolculukta Yetişen Öncü Kadın Ressamımız Müfide Kadri Ve Eserlerindeki Kadın İmgesi . *Safran Kültür Ve Turizm Araştırmaları Dergisi,* 4 (2) , 221-234.

Savaşkan, E. (2019), Kadın Yöneticiler Açısından Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Üzerine Kavramsal Bir Çalışma, *AÇÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi,* 5 (2), 1-23.

Sayılan, F. (2012). *Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim.* Ankara: Dipnot Yayınları.

Sebik Gündüz, C. (2022). II. Meşrutiyet Dönemi Kadın Algısının Sanata Yansıması: Girişimci Kişiliğiyle İlk Türk Kadın Ressam Mihri Rasim. *19 Mayıs Sosyal Bilimler Dergisi ,* 3 (2) , 186-193 .

Selçuk, Ü. F. ve Tuzlukaya, E. Ş. (2013). *Toplumsal cinsiyet ve yansımaları, içinde Çalışma yaşamı ve kadın,* Atılım Üniversitesi Yayınları.

Seven, M. A. ve Engin, A. O. (2007). Türkiye'de Kadın Eğitimi Alanındaki Eşitsizlikler. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (9), 177-188.

Sevindik, Ö. (2003). *Hale Asaf Hayatı ve Eserleri* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi.

Skard, T. (1986). Toplumsal Ekonomik Siyasal Yaşamda Kadın Ülkelerden Örnekler, Kuzey Ülkelerinin Siyasal Yaşamında Kadın, *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 75-76.

Sönmez, N. (2019). *Paris Tecrübeleri Ecole de Paris Çağdaş Türk Sanatı 1945 – 1965.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Suğur, S. ve Cangöz, İ. (2016), Üniversite Yönetiminde Kadınların Eksik Temsili Üzerinde Toplumsal Cinsiyet İlişkilerinin Rolü, *Amme İdaresi Dergisi,*3 (49), 89-115.

Şahin Karadal, M. (2018). Ressam Mihri Müşfik: Sanat Ve Girişimcilik Üzerine Bir İrdeleme . *European Journal of Managerial Research,* 2 (3), 75-86

Şahin Karadal, M. (2018). Türk Resminde Geleneksel Motifler . *International Journal Of Entrepreneurship And Management Inquiries,* 2 (3), 247-264 .

Şahin, K. M. ve Çoban, A. (2019). Türkiye'de Eğitim Alanında Toplumsal Cinsiyet Üzerine Yapılmış Çalışmalara Toplu Bir Bakış. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 1(64), 588-598.

Şen, A. (2013). Osmanlı'dan günümüze eğitimde modernleşme çabaları. *EKEV Akademi Dergisi,* (57), 477-492.

Şendil, D. (2015). *Tarih boyunca sanat dünya sanat tarihinde üsluplar ve akımlar.* İstanbul: YKY.

Kamu Personeli Kadınlara Verilecek İzinler (2016). T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi. Erişim adresi: https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=21500&MevzuatTur=9&MevzuatTertip=5.

Topallı, E. (2021). "Örnekten Resim": Hasan Rıza, Müfide Kadri, Tevfik Fikret'in Resimlerinden Örnekler . *MSGSÜ Sosyal Bilimler ,* 1 (23) , 394-419.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı (2013). T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü. Erişim adresi: https://www.aile.gov.tr/ksgm/ulusal-eylem-planlari/izleme-ve-degerlendirme-raporlari/

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı (2008) T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü. Erişim adresi: https://www.aile.gov.tr/media/6314/toplumsal-cinsiyet-eşitliği-ulusal-eylem-planı-2008-2013.pdf

Toprak, Z. (2022). *Türkiye'de kadın özgürlüğü ve feminizm (1908-1935).* İstanbul: Türkiye İş Bankası.

Toros, T. (1988). *İlk kadın ressamlarımız.* İstanbul: Ak Yayınları.

Tosun, Z. (2020). *Sürdürülebilir sanat endüstrisi ve çağdaş sanat eserlerinde fiyatlandırmaya etki eden faktörlerin istatistiksel analizi.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Altınbaş Üniversitesi.

Tuna, S. (2009). Köy Enstitülerinde kadın olmak. *Fe Dergi,* 1(1), 18-29.

Tunç, A.Z. (2009). Köy enstitülerinde sanat eğitimi ve dönemin yöneticilerinin sanata yaklaşımları. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi,* (26), 30-34.

Tunç, U. (2018). *Osmanlı Modernleşmesinde Eğitim, Sanat ve Kadın: İnas Sanayi-i Nefise Mekteb-i Âlisi Örneği.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi.

Türnüklü, A. (2000). Eğitimbilim araştırmalarında etkin olarak kullanılabilecek nitel bir araştırma tekniği: Görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, *6*(4), 543-559.

Ulusoy, D. (1999). Plastik Sanatlarda Toplumsal Cinsiyet, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, *2* (16), 47-73.

Uz, A. (2015). *Köy enstitülerinde resim* – İş. Ankara: Gece Kitaplığı.

Ürekli, F. (2003). Güzel Sanatlar Eğitiminde Osmanlı Hanımlarına Açılan Bir Pencere İnas Sanayi-i Nefise Mektebi, *Tarih ve Toplum Dergisi, 39*(231), 178-188.

Üstünipek, M. (2007). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Çağdaş Türk Sanatında Sergiler (1850-1950).* İstanbul: Artes Yayınları.

Vatandaş, C. (2007). Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet rollerinin algılanışı. *Istanbul Journal of Sociological Studies,* (35), 29-56.

Vecco, M., Prieto-Rodriguez, J. ve Teerink, S. Climbing the Ladder: How the Gender Gap is Vanishing in the Dutch Art Market. *SSRN* 4196460.

Yaman, Y. Z. (2006). *D grubu D group 1933-1951*. İstanbul: YKY.

Yavuz, A. (2021). Modernleşme ve Çağdaş Sanatta Kültürel İletişimin İlk Türk Kadın Ressamı: Mihri Müşfik . *Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi* , 3 (2), 7-18.

Yazkaç, Ö. Ü. P. ve Şener, H. G. Osmanlı Döneminde Yetişen Öncü Kadın Ressamlarımızdan Müfide Kadri, *Kalemişi Dergisi,* 6 (12), 121-139.

Yıldırım, İ. E., Ergut, Ö. ve Camkıran, C. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği konusundaki farkındalığın belirlenmesine yönelik akademisyenler üzerine bir araştırma. *Marmara üniversitesi kadın ve toplumsal cinsiyet araştırmaları dergisi,* 1(2), 37-46.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.

Yıldız, S. (2018). Türkiye'de kadın akademisyen olmak. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi,* (1), 29-40.

Weisner Hanks, M. E. (2020). *Tarihte toplumsal cinsiyet*. İstanbul: Türkiye İş Bankası.

EKLER

EK-1. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Soruları

"Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Eğitimci Kadın Sanatçıların Sanat Eğitimindeki Yeri"

Yarı Yapılandırılmış Görüşme Soruları

Saygıdeğer öğretim üyesi,

Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı, Resim - İş Eğitimi Bilim Dalı yüksek lisans öğrencisi olarak Prof. Dr. Şehnaz YALÇIN danışmanlığında "Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Eğitimci Kadın Sanatçıların Sanat Eğitimindeki Yeri" başlıklı tezimi hazırlamaktayım.

Çalışma grubunu Türkiye'deki devlet üniversitelerinin eğitim fakültelerine bağlı Resim-İş Öğretmenliği programında görev yapmakta olan asgari düzeyde doktora/ sanatta yeterlik derecesine sahip kadın öğretim üyelerinin oluşturduğu araştırmada, kadın kimliği odağa alınmış olup, öğretim üyelerinin alanda cinsiyet, eğitim ve sanat açısından karşılaştıkları problemler ve deneyimlerine ilişkin görüşlerinin ortaya çıkarılması amaçlamaktadır.

Araştırma için uygun gördüğünüz takdirde, sizinle görüşme talep etmekteyim. Araştırmada kullanılacak verilerde isminiz yer almayacak olup, bilgiler kişi ya da kurumlarla paylaşılmayacaktır. İçtenlikle verdiğiniz yanıtlar ve desteğiniz için teşekkür eder saygılarımı sunarım.

Aylin KARA IŞIK

1. Osmanlı dönemi ve Türk eğitim tarihi süreci değerlendirildiğinde kız çocuklarının okulda eğitim almaya erkeklerden çok sonra başlaması ve genellikle gayrimüslim kız çocuklarının eğitime katılması ve sayılarının az olması, mesleki açıdan istihdam olanaklarının sınırlılığı gibi konulara rastlanmaktadır. Bu temelden yola çıkarak; eğitim hayatınızda kadın kimliğinizden dolayı karşılaştığınız sorunlar (ailevi veya diğer sebepler) oldu mu?

2. Öğrenim süreniz boyunca (ilkokul, ortaokul, lise, üniversite ve lisansüstü eğitiminizde) bizzat yaşadığınız ya da şahit olduğunuz cinsiyete dayalı herhangi bir olumsuz durumla (ayrımcılık ya da istismar gibi) karşılaştınız mı?

3. Eğitimci olarak çalıştığınız kurumlarda kadın olduğunuz için karşılaştığınız problemler var mı, varsa nelerdir?

4. Aile ya da çalışma hayatınızda kadın olduğunuz için mobbinge maruz kaldınız mı?

5. Kadınlara pozitif ayrımcılık yapılması gerektiğini düşündüğünüz durumlar (eğitim,iş, vb.) var mıdır?

6. Çalıştığınız kurumlarda atölye dersleri ve teorik derslerinizde kadın öğrencilerinize pozitif ayrımcılık yaptığınız oluyor mu? Bu durumlarla karşılaşma sıklığınız ve sebeplerinden bahsedebilir misiniz?

7. Evlilik, hamilelik ve doğum sonrası gibi durumların akademik yaşantınıza olumlu ya da olumsuz etkileri var mıdır?

8. Her iki eşin de akademisyen olduğu durumlarda, kadın ya da erkek olmanın unvanda yükselmeye etkisi var mıdır?

9. İdari görevde çalıştınız mı? Çalıştıysanız cinsiyet ve yönetici olma arasında bir ilişki olduğunu düşünüyor musunuz?

10. Çalışma hayatında hemcins olma ya da olmamanın yöneticiye sağladığı kolaylıklar var mıdır?

11. Sizce, sanat camiasında yapılan işlerde (sergi açma, eser satışları, belediye ve bakanlıklarla yapılan proje ve sanatsal etkinlikler vb.) kadın ya da erkek olmanın etkisi/önemi var mıdır?

12. Kadın ya da erkek olmanın, sanat camiasında tanınır olmaya etkisi/önemi var mıdır?

13. Sanatsal üretim alanlarınız nelerdir?

14. Sanatsal çalışmalarınızda kullandığınız tema ve içerik hakkında bilgi verebilir misiniz?

15. Çalışmalarınızda kadın, toplumsal cinsiyet, kimlik gibi konulara yer verme durumunuz nedir?

16. Ülkemiz sanat eğitimi tarihi içerisinde kadının bulunduğu konumu nasıl değerlendirirsiniz?